

บทที่ ๒

บททวนเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง “การศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนวัดปทุมวาส เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ” ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีจากตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ นโยบาย แผนงาน และคู่มือรวมทั้งผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวความคิดในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วยหัวข้อที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

๒.๑ แนวคิดการมีส่วนร่วม

๒.๒ ทฤษฎีพฤติกรรมของมนุษย์

๒.๓ การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม

๒.๔.๑ ความหมายของคุณธรรม

๒.๔.๒ ความสำคัญของคุณธรรม

๒.๔.๓ การปฏิบัติตามหน้าที่ชาวพุทธ

๒.๔.๔ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

๒.๔.๕ การปฏิบัติในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๒.๕ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านคุณธรรมของนักเรียน

๒.๖ แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดการมีส่วนร่วม

๒.๑.๑ ความหมายของการมีส่วนร่วม

กิจกรรมใด ๆ ก็ตามจะเกิดความสำเร็จได้ ต้องเกิดจากการร่วมไม้ร่วมมือกันของคนในสังคมหรือชุมชนนั้นๆ เช่นเดียวกับชมรมเวียงจอมทองที่มีคนหลากหลายความคิดเห็น การดำเนินกิจกรรมทางพุทธศาสนาอาจต้องให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมด้วย ซึ่งแนวคิดการมีส่วนร่วมได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลากหลายและมีความแตกต่างกันไปตามความเข้าใจประสบการณ์

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ ได้ให้ความหมายการมีส่วนร่วมในลักษณะที่เป็นกระบวนการของการพัฒนาตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดกระบวนการ ได้แก่การวิจัย การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน การบริหารจัดการการติดตามและประเมินผล ตลอดจนการจัดสรรผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นโดยที่ในกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม จะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการกำหนดความต้องการของตนเอง ตัดสินใจใช้ทรัพยากร¹

บัณฑร อ่อนคำ และทศพร กฤตยพิสิฐ กล่าวถึงการมีส่วนร่วมตามขั้นตอนการพัฒนาซึ่งวัดเป็นเชิงคุณภาพ ออกเป็น ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑. การมีส่วนร่วมในขั้นการริเริ่มการพัฒนา ซึ่งเป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดความต้องการของชุมชนและมีส่วนร่วมในการจัดลำดับความสำคัญของความต้องการด้วย
๒. การมีส่วนร่วมในขั้นการวางแผนในการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ กำหนดวิธีการ และแนวทางการดำเนินงาน ตลอดจนกำหนดทรัพยากรและแหล่งทรัพยากรที่ใช้
๓. การมีส่วนร่วมในขั้นการดำเนินการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากร วัสดุอุปกรณ์และแรงงาน หรือเข้าร่วมบริหารงาน ประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก
๔. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เป็นขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ที่พึงได้จากการพัฒนา หรือได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา ทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

¹ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๓) หน้า ๑๓๖.

๕. การมีส่วนร่วมในขั้นประเมินผลการพัฒนา เป็นขั้นตอนที่ประชาชนเข้าร่วมประเมินว่าการพัฒนาที่ได้กระทำไปนั้นสำเร็จตามวัตถุประสงค์เพียงใด^๒

ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ ได้สรุปเกี่ยวกับกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาไว้ว่า

๑. การมีส่วนร่วมในการศึกษาชุมชน จะเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนได้ร่วมกันเรียนรู้สภาพของชุมชน การดำเนินชีวิตทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการทำงาน และร่วมกันค้นหาปัญหา สาเหตุของปัญหา ตลอดจนการจัดลำดับความสำคัญของปัญหา

๒. การมีส่วนร่วมในการวางแผนโดยจะมีการรวมกลุ่มอภิปรายและแสดงความคิดเห็นเพื่อกำหนดนโยบายวัตถุประสงค์ วิธีการ แนวทางในการดำเนินงานและทรัพยากรที่ต้องใช้

๓ . การมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนาโดยสนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์แรงงานเงินทุนหรือเข้าร่วมบริหารงาน การใช้ทรัพยากร การประสานงาน และดำเนินการขอความช่วยเหลือจากภายนอก

๔ . การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ เป็นการนำเอากิจกรรมมาให้เกิดประโยชน์ทั้งด้านวัตถุ และจิตใจโดยอยู่บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกันของบุคคล และสังคม

๕. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล เพื่อที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นได้

๒.๑.๒ ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

การที่มนุษย์จะเข้าไปมีส่วนร่วม กระทำในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็ตาม ย่อมขึ้นอยู่กับทางเลือกเหตุผลของผู้กระทำและได้รวบรวมปัจจัยที่ทำให้มนุษย์กระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

๑ . เป้าหมาย (Goal) การกระทำทุกอย่างต้องมีเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ อาจจะเป็นความเชื่อ ความรู้สึก แล่งการณ์ของทางราชการ และอาจจะเป็นจากเงื่อนไขของตนเอง หรือคนอื่นเป็นผู้กำหนดขึ้นไปตามความปรารถนา

๒ . ความเชื่อ (Belief) เป็นความคิดหรือความรู้สึกที่เกิดขึ้นเอง โดยปราศจากการอ้างอิงใด ๆ ความเชื่อนี้จะมีอิทธิพลมากต่อการตัดสินใจ และมีผลต่อการแสดงออกของพฤติกรรม เพราะคนส่วนมากจะเลือกกระทำตามความเชื่อพื้นฐานที่เขามีอยู่ดั้งเดิม

^๒บัณฑูร อ่อนคำ และทศพร กฤตยพิสิฐ , อ่างใน พระจรรยา ย่งยืน, “การเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาของนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา”, การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๕, หน้า ๘.

^๓ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ, กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา, หน้า ๑๓๘.

- ๓ . ค่านิยม (Value) เป็นระบบหนึ่งของความเชื่อ การดำรงชีวิตอยู่ในสังคมนั้น จะต้องสร้างเงื่อนไขในการดำรงชีวิต การที่ทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือไม่ มีพื้นฐานมาจากการที่สังคมนั้นตัดสินแล้วว่าดีหรือเลว
- ๔ . ความเคยชินและขนบธรรมเนียมประเพณี (Habits and Customs) เป็นรูปแบบที่สร้างขึ้นมาจากความรับผิดชอบภายในกลุ่ม ซึ่งคนในสังคมจะยอมรับด้วยความเต็มใจเป็นแบบอย่างที่ดี สมบูรณ์และมีเหตุผล การกระทำสิ่งที่ไม่ดีแสดงออกมาเช่นนี้เป็นเพราะความเคยชิน และประเพณีดั้งเดิมที่ยึดถือกันมานาน
- ๕ . ความคาดหวัง (Expectation) เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในตัวเราหรือเกิดขึ้นจากตัวบุคคล กลุ่ม และ สังคม ที่ได้คิดหรือหวังในตัวเรา ควรจะมีความเชื่อ ความรู้สึก หรือแสดงการกระทำออกมาตามที่เขาคาดต้องการ
- ๖ . ข้อผูกพัน (Commitments) เมื่อมีการรวมกลุ่มกิจกรรมพิเศษขึ้นในสังคม ก็มีข้อผูกพันที่สมาชิกในกลุ่มต้องทำตามสัญญา หรือข้อผูกพันที่กลุ่มได้ตั้งขึ้น
- ๗ . การบังคับ (Force) เป็นความรู้สึกของคนที่ต้องกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่มีทางเลือกอาจจะถูกบังคับโดยกฎหมาย กฎหมายก็ได้ การบังคับนี้จะรุนแรงกว่าการสมัครใจทำเอง
- ๘ . โอกาส (Opportunity) เป็นความเชื่อของคนว่าตนเองอยู่ในสถานการณ์ที่สามารถเลือกกระทำการสิ่งหนึ่งได้ตามโอกาสที่ตนมีอยู่ แต่บางคนก็ไม่มีโอกาสจะเลือกกระทำได้เพราะสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวย
- ๙ . ความสามารถ (Ability) การที่คนยอมรับว่าตนมีขีดความรู้ความสามารถเพียงใด ที่จะสามารถกระทำการสิ่งใดที่ตนต้องการให้สำเร็จลุล่วงไปได้
- ๑๐ . การสนับสนุน (Support) เป็นส่วนหนึ่งของการช่วยเหลือหรือต่อต้าน ซึ่งเกิดจากตัวบุคคล หรือกลุ่มให้การสนับสนุนด้านความคิด หรือเป็นแรงกระตุ้นให้คนกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปเนื่องจากเขารู้สึกว่ามีผู้สนับสนุนให้ตนเองทำ⁴

นิภาพรรณ จันทรเจ้า ได้สรุปปัจจัยที่มีส่วนในการกำหนดความสำเร็จและความเป็นไปได้ของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน ดังนี้

ปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่

- เพศ
- อายุ

⁴โกวิท ไชยเมือง, อังในพระจรรยา ยั่งยืน, “การเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาของนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา”, หน้า ๑๐-๑๑.

- การศึกษา
- ตำแหน่งทางสังคม เช่น การเป็นกรรมการชุมชน
- ขนาดของครอบครัว
- ความยาวนานในการอยู่อาศัยในชุมชน

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ

- ลักษณะอาชีพ
- รายได้
- ฐานะทางครอบครัว
- ความคาดหวังรายได้ที่เพิ่มขึ้น
- ระยะเวลาที่ประกอบอาชีพในชุมชน

ปัจจัยทางสังคมวิทยา - จิตวิทยา ได้แก่

- ความคาดหวังต่อประโยชน์ที่จะได้รับ
- แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์
- อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคล
- การจูงใจจากกรรมการชุมชน
- การจูงใจจากเพื่อนบ้าน
- วิธีการติดต่อสื่อสารความหมาย
- การเคยเป็นสมาชิกกลุ่มอื่นมาก่อน
- ความต้องการเกียรติยศ ชื่อเสียง
- ความต้องการความสำเร็จของตน
- ความต้องการความปลอดภัยแห่งชีวิต
- ความต้องการได้รับการยกย่อง^๕

จากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของนักวิชาการทั้งหลายที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า การมีส่วนร่วมหมายถึงการที่นักเรียนรวมกลุ่มเพื่อร่วมทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ อาจเป็นการมีส่วนร่วมโดยตรง หรือมีส่วนร่วมทางอ้อม โดยมีปัจจัยเกี่ยวข้อง ได้แก่ ปัจจัยภายในตัวบุคคล เช่น ความรู้ ความเชื่อและทัศนคติ ความคาดหวัง ส่วนปัจจัยภายนอก คือแรงเสริมที่ช่วยกระตุ้นปัจจัยในตัวบุคคลให้เกิดการมีส่วนร่วมมากขึ้น คือ

^๕นิภาพรณ จันทรเจ้า อ่างใน พระจรรุญ ชัยยืน, “การเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาของนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา”, หน้า ๑๑-๑๒.

ผลประโยชน์ที่ได้รับ สภาพแวดล้อมทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจความปลอดภัย และวัฒนธรรม
ขนบธรรมเนียมประเพณีรวมทั้งลักษณะของการมีส่วนร่วม

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีพฤติกรรมของมนุษย์

๒.๒.๑ ทฤษฎีพฤติกรรมของมนุษย์

การปฏิบัติงานของผู้บริหารจำเป็นต้องประสานความต้องการและความแตกต่างระหว่าง
บุคคลให้รวมเป็นแนวคิดเดียวกันคล้อยตามกัน ไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ การที่จะประสานความ
ร่วมมือร่วมใจกันบุคคลที่ไม่มีกำลังใจ ไม่มีเป้าหมายของการดำเนินงาน ย่อมไม่เกิดผลดีต่องานที่
ปฏิบัติอยู่ด้วยเหตุดังกล่าวจึงต้องหาวิธีการกระตุ้นให้มีความกระตือรือร้นหันมาสนใจในการปฏิบัติงาน
และการปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ ดังนั้นการจูงใจจึงมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงาน

๒.๒.๒ แรงจูงใจ

ทฤษฎีแรงจูงใจมีหลายทฤษฎีและแตกต่างกันไป แต่จากการวิจัยพบว่าทฤษฎีต่างๆ
เหล่านั้น ไม่ได้มีทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ ทุกทฤษฎีต่างก็มีความ
คล้ายคลึงกันและมีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกัน

ยงยุทธ เกษสาคร กล่าวว่า ทฤษฎีแรงจูงใจของมาสโลว์ (Maslow General Theory of Human Motivation) เสนอแนวคิดเกี่ยวกับพื้นฐานความต้องการของมนุษย์ มีลำดับความต้องการ (Hierarchy of needs) โดยตระหนักที่ความต้องการในระดับต่าง ๆ ของมนุษย์เป็นจุดสำคัญที่จะต้องศึกษาในการสร้างพลังจูงใจเพราะเป็นที่ยอมรับกันว่าพฤติกรรมในช่วงวันหนึ่ง ๆ ของบุคคล ขึ้นอยู่กับตัวกระตุ้นหรือแรงจูงใจและความต้องการที่มีระดับสูงในขณะนั้น มาสโลว์ได้ตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับการจูงใจ โดยมีข้อสมมุติฐานเกี่ยวกับมนุษย์ดังนี้ คือ

๑. มนุษย์มีความต้องการโดยธรรมชาติ ซึ่งความต้องการมีอยู่เสมอและไม่มีที่สิ้นสุด แต่
สิ่งที่มนุษย์ต้องการนั้นขึ้นอยู่กับว่าเขามีสิ่งนั้นอยู่แล้วหรือยัง ขณะที่ความต้องการใดได้รับการ
ตอบสนองแล้ว ความต้องการอื่นในลำดับที่สูงขึ้นเป็นลำดับต่อมาจะเข้ามาแทนที่กระบวนการนี้ไม่
มีวันสิ้นสุด โดยจะเริ่มต้นตั้งแต่เกิดจนตาย

๒. ธรรมชาติของความต้องการในสิ่งที่มีอยู่เดิม พบว่า ความต้องการที่ได้รับการตอบสนอง
แล้วจะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็น
สิ่งจูงใจของพฤติกรรมมนุษย์

๓. ความต้องการของมนุษย์มีเป็นลำดับขั้นตามลำดับความสำคัญกล่าวคือเมื่อความ
ต้องการในระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการในระดับสูงก็จะเรียกร้องให้มีการ
ตอบสนองทันที

มาสโลว์ ได้แบ่งระดับความต้องการของมนุษย์ตั้งแต่ระดับสุดไปถึงสูงสุด รวม ๕ ระดับ ดังนี้

๑. ความต้องการทางกายภาพ (Physiological needs) เป็นความต้องการทางร่างกายขั้นพื้นฐานของมนุษย์และเป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดสำหรับการดำรงชีวิตร่างกายจะต้องได้รับการตอบสนองภายในช่วงระยะเวลาและสม่ำเสมอ ถ้าร่างกายไม่ตอบสนองแล้วชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ ความต้องการเหล่านี้ได้แก่ อากาศธาตุ อาหาร น้ำดื่ม เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยเพื่อการพักผ่อน และรวมถึงความต้องการทางเพศเป็นต้น ถ้าหากคนอยู่ในสภาพที่อดอยากแล้ว ความต้องการสิ่งแรกของเขาก็เป็นความต้องการทางด้านร่างกายดังกล่าว มนุษย์จะมีความต้องการในลำดับต่อไปได้ก็ต่อเมื่อความต้องการชนิดนี้ได้รับการตอบสนองแล้ว ดังนั้น ในขั้นแรกนี้องค์การทุกแห่งมักจะตอบสนองความต้องการของบุคคลของตนโดยการจ่ายค่าจ้างและผลตอบแทนเพื่อบุคลากรหรือลูกจ้างจะได้นำเงินไปใช้จ่ายเพื่อแสวงหาสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานของชีวิตในการดำรงชีวิตของแต่ละคนต่อไป

๒. ความต้องการความมั่นคงปลอดภัย (Safety or security needs) เมื่อความต้องการทางร่างกายได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการความมั่นคงปลอดภัยก็จะเข้ามามีบทบาทในพฤติกรรมของมนุษย์ ความปลอดภัยดังกล่าวมี ๒ รูปแบบ คือ ความต้องการความปลอดภัยทางด้านร่างกาย และความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ซึ่งความต้องการความปลอดภัยทางด้านร่างกาย ได้แก่ การมีความปลอดภัยในชีวิต การมีสุขภาพดี การปลอดภัยจากโจรผู้ร้าย และอุบัติเหตุเป็นต้น ส่วนความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ ได้แก่ การมีอาชีพการงานที่มั่นคง การทำงานที่มีหลักประกันอย่างเพียงพอจะมีผลต่อการตัดสินใจในการทำงานต่อไปอันจะเป็นข้อมูลในการตัดสินใจลาออกจากงานหรือการพิจารณาเลือกงานใหม่ แต่ถ้าตราบใดที่เขาไม่ได้รับความต้องการเบื้องต้น คือความต้องการทางด้านร่างกายแล้ว ความต้องการที่จะได้รับความมั่นคงปลอดภัยก็ค่อนข้างจะมีน้อย ดังจะเห็นได้จากผู้ที่ประกอบอาชีพทุจริตผิดกฎหมาย โจร ผู้ร้าย โสเภณี คนเหล่านี้ไม่กลัวกฎหมาย ทั้งนี้ก็เพื่อปากท้องและความอยู่รอดของตนและคนในครอบครัว ดังนั้นในองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ เมื่อพนักงานลูกจ้างได้รับความต้องการทางด้านร่างกายต่อไป คือความมั่นคงปลอดภัยในการทำงาน ซึ่งจะเป็นสิ่งสำคัญในการทำงานสำหรับเขา ดังนั้นสิ่งที่มีผลต่อขวัญและกำลังใจของลูกจ้างทุกคนจึงเป็นสิ่งที่ผู้บริหารต้องคำนึงถึงและจัดหาให้เขาตามควรแก่สถานภาพ ถ้าคนงานทำงานด้วยความรู้สึกหวั่นไหวถึงความมั่นคงของตำแหน่งที่ทำอยู่ตลอดเวลาแล้ว งานที่นำไปก็ขาดซึ่งคุณภาพและประสิทธิภาพ ซึ่งนั่นก็ย่อมหมายความว่าไม่เป็นผลดีแก่องค์การแน่นอน

๓. ความต้องการทางสังคม (Social needs) เมื่อความต้องการ ๒ ประการแรก ได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการที่อยู่ในระดับที่สูงกว่าก็จะเข้ามาครอบงำพฤติกรรมของบุคคลนั้น ความต้องการทางสังคม หมายถึง ความต้องการการยอมรับในผลงาน ความเอื้ออาทร ความเป็นมิตรที่ดี ความ

มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี และความรักจากผู้บริหารองค์กรและเพื่อนร่วมงาน องค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ สามารถตอบสนองความต้องการของลูกจ้างได้โดยการให้ลูกจ้างมีส่วนในการแสดงความคิดเห็นให้ลูกจ้างทำงานเป็นกระบวนการกลุ่ม(Group process) และมีลักษณะเป็นการร่วมมือร่วมใจ(collaboration) ในการทำงานมากกว่าที่จะมุ่งการแข่งขัน(Competition) ตลอดจนองค์กรต้องมองเห็นคุณค่าของบุคลากรยอมรับความคิดเห็นของเขาเหล่านั้นด้วยการยกย่องชมเชยเมื่อมีโอกาสอันควร

๔. ความต้องการได้รับการยกย่องสรรเสริญในสังคม (Esteem needs) หมายถึง ความเชื่อมั่นในตนเอง ความสำเร็จ ความรู้ ความสามารถ การนับถือตนเอง ความเป็นอิสระและเสรีภาพในการทำงาน ตลอดจนต้องการมีฐานะเด่นและเป็นที่ยอมรับนับถือของคนทั้งหลาย การมีตำแหน่งสูงในองค์กรหรือการที่สามารถเข้าใกล้ชิดกับบุคคลสำคัญ ๆ ล้วนแล้วแต่เป็นการส่งเสริมให้ฐานะของบุคคลเด่นขึ้นทั้งสิ้น

๕. ความต้องการความสำเร็จสมหวังในชีวิต (Self-Actualization needs) โดยธรรมชาติแล้วเมื่อนุษย์ได้รับการสนองตอบตามความต้องการ ทั้ง ๔ ระดับข้างต้น โดยที่เขาไม่ต้องกังวลเรื่องปากท้อง ไม่ต้องกังวลเรื่องความปลอดภัย ไม่ต้องกังวลเรื่องความรักจากคนอื่นหรือจากสังคม และไม่ต้องคำนึงถึงเรื่องเกียรติยศชื่อเสียงแล้ว เขาจะพยายามพัฒนาศักยภาพของเขาไปสู่จุดสูงสุด ถ้าจะเรียนหนังสือก็ไม่ได้เรียนเพราะเกียรติยศชื่อเสียงหรืออย่างอื่น แต่เรียนเพราะสนใจรักที่จะเรียน เรียนให้ถึงขีดความสามารถที่ตนมีอยู่ หรือในการทำงานก็เช่นเดียวกัน ไม่ใช่ทำงานเพื่ออะไร แต่ทำงานเพื่องาน ทำเพราะสนใจ รักที่จะทำ ทำเพราะต้องการได้มีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนให้ถึงจุดสูงสุด ความคิดเกี่ยวกับลำดับขั้นความต้องการของมนุษย์ของ มาสโลว์นี้ ได้แสดงให้เห็นถึงความต้องการของมนุษย์ในแต่ละระดับขั้นว่า มีความแตกต่างกันอย่างไร และที่สำคัญก็คือ เมื่อความต้องการขั้นต้นได้รับการตอบสนองแล้วมนุษย์จึงจะมีความต้องการในลำดับขั้นที่สูงขึ้นต่อไป ดังนั้นในการมุ่งใจคนให้ปฏิบัติงานจึงจำเป็นต้องพิจารณาถึงความต้องการขั้นพื้นฐานในแต่ละขั้นดังกล่าวด้วย สารสำคัญของทฤษฎีความต้องการนี้อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า ความต้องการทั้ง ๕ ลำดับขั้นของมนุษย์นั้นมีความสำคัญไม่เท่ากัน และในขณะที่ความต้องการของคนเคลื่อนจากความต้องการระดับต่ำไปยังที่ระดับสูงขึ้นเรื่อย ๆ นั้น ย่อมแสดงว่าความต้องการในระดับต่ำกว่าจะมีความสำคัญต่อบุคคลนั้นน้อยลง^๖

สมยศ นาวิการ ได้ให้คำจำกัดความของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ไว้ว่า หมายถึง ความปรารถนาของบุคคลที่จะทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยแข่งขันกันด้วยมาตรฐานอันดีเยี่ยม หรือทำได้ดีกว่าบุคคลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ความพยายามที่จะเอาชนะอุปสรรคต่าง ๆ ความรู้สึกสบาย

^๖ขงยูท เกษสาคร, ภาวะผู้นำและการจูงใจ(กรุงเทพมหานคร:เสมาธรรม, ๒๕๔๕), หน้า ๑๓๗-๑๔๐.

ใจเมื่อประสบความสำเร็จและมีความวิตกกังวลใจเมื่อไม่ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว จากคำจำกัดความของนักการศึกษาเหล่านี้ จะเห็นได้ว่าบุคคลที่ต้องการความสำเร็จผลสูง ย่อมมีสิ่งผลักดันให้บุคคลเหล่านี้มีมานะพยายาม มีความอดทนเพื่อเอาชนะอุปสรรค เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้และพยายามทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยมาตรฐานอันดีเยี่ยม จากการศึกษาค้นคว้าของแมกเกิ้ลแลนด์เกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เขาต้องการศึกษาว่าผู้ที่ต้องการสัมฤทธิ์ผลสูงและผู้มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลต่ำ มีพฤติกรรมที่แตกต่างกันอย่างไร และจากข้อคิดเห็นของนักเศรษฐกิจและนักสังคมวิทยาที่ว่าบุคคลที่สำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้แก่ นักธุรกิจหรือผู้ประกอบการเพราะเป็นผู้ที่ทำให้กำลังการผลิตเพิ่มขึ้น ดังนั้นแมกเกิ้ลแลนด์ จึงเลือกศึกษาเฉพาะลักษณะของนักธุรกิจจากกลุ่มตัวอย่างที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลสูงและกลุ่มตัวอย่างที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลต่ำ เพื่อดูว่าความต้องการสัมฤทธิ์ผลทำให้เกิดความต้องการดังนักธุรกิจหรือไม่ ซึ่งทำให้ได้ข้อเท็จจริงที่ระบุว่าพฤติกรรมเยี่ยงนักธุรกิจหรือพฤติกรรมของผู้ที่มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูงไว้ ๖ ลักษณะ คือ

๑. กล้าเสี่ยงพอสมควร (Moderate risk-taking) ในเหตุการณ์ที่ต้องใช้ความสามารถโดยไม่ขึ้นอยู่กับการโชคชะตาจะมีการตัดสินใจเด็ดเดี่ยว ไม่ลังเล บุคคลที่ต้องการสัมฤทธิ์ผลสูง มักไม่พอใจที่จะทำงานง่าย ๆ แต่ต้องการงานที่ยากลำบากพอสมควร เพราะมีความมั่นใจในความสามารถของตนเอง เพราะการทำงานที่ยากให้ลุล่วงไปได้นั้นจะนำความพอใจมาสู่ตนเองตรงกันข้ามกับบุคคลที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลต่ำ มักจะหลีกเลี่ยงงานที่ต้องเสี่ยงเพราะกลัวความล้มเหลวหรือมิฉะนั้นก็มักจะยอมเสี่ยงจนเกิดเหตุทั้ง ๆ ที่รู้ว่าจะไม่ประสบความสำเร็จโดยเชื่อถือว่าโชคชะตาจะเข้าข้างตน

๒. ขยันขันแข็ง (Energetic) หรือชอบการกระทำแปลก ๆ ใหม่ ๆ ที่จะทำให้นุคคลนั้นเกิดความรู้สึกว่าตนเองประสบความสำเร็จ ผู้ที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลสูงไม่จำเป็นต้องเป็นคนขยันขันแข็งในทุกกรณีไปแต่จะมานะพากเพียรต่อสิ่งที่ท้าทายหรือช่วยความสามารถของตนและทำให้ตนเกิดความรู้สึกว่าได้ทำงานสำคัญลุล่วงไปแล้ว ผู้ที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลสูงมักจะไม่นับขยันขันแข็งเฉพาะงานที่ต้องใช้สมอง และเป็นงานที่ไม่ซ้ำกับใคร หรือสามารถจะค้นคว้าหาวิธีการใหม่ ๆ ที่จะแก้ปัญหาให้สำเร็จลุล่วงไป

๓. รับผิดชอบต่อตนเอง (Individual Responsibility) ผู้ที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลสูงมักจะพยายามทำงานให้สำเร็จเพื่อความพึงพอใจในตนเองมิใช่หวังให้คนอื่น ยกย่อง มีความต้องการเสรีภาพในการคิด และการกระทำไม่ชอบให้ผู้อื่นมาบงการ

๔. ต้องการทราบแน่ชัดถึงผลการตัดสินใจของตนเอง (Knowledge of results of decision) โดยไม่ใช่เพียงการคาดคะเนเอาว่าจะต้องเป็นลักษณะอย่างนั้นอย่างนี้ นอกจากนี้ ผู้ที่

ต้องการความสัมฤทธิ์ผลสูง ยังพยายามที่จะทำตัวให้ดีขึ้นกว่าเดิมอีก เมื่อทราบว่าผลการกระทำของตัวเองเป็นอย่างไร

๕. มีการทำนายหรือคาดการณ์ไว้ล่วงหน้า (Anticipation of future possibilities) ผู้ที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลสูง มักเป็นบุคคลที่มีแผนระยะยาว เพราะเล็งเห็นผลการกระทำไกลกว่าผู้ที่มีความต้องการสัมฤทธิ์ผลต่ำ

๖. มีทักษะในการจัดระบบงาน (Organizational skills) เป็นสิ่งที่แมคเคิลแลนด์เห็นว่าควรจะมี แต่ยังมีหลักฐานการค้นคว้ามาสนับสนุนได้ไม่เพียงพอ

สำหรับทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ของแมคเคิลแลนด์ ได้เน้นถึงแรงจูงใจพื้นฐานของบุคคล ๓ ประการ ได้แก่

๑. แรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ (Achievement motive) คือความปรารถนาที่จะทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี โดยพยายามแข่งขันกับเกณฑ์มาตรฐานอันดีเลิศจะมีความรู้สึกเป็นทุกข์กังวลใจ ไม่สบายใจเมื่อประสบความล้มเหลวหรืออุปสรรค

๒. แรงจูงใจใฝ่สมาคม (Affiliation motive) คือความปรารถนาที่จะเป็นที่ยอมรับของคนอื่น ต้องการเป็นที่นิยมชมชอบของคนอื่น ต้องการมีเกียรติยศชื่อเสียงในสังคม สิ่งเหล่านี้เป็นแรงจูงใจที่จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ

๓. แรงจูงใจใฝ่อำนาจ (Power motive) คือความปรารถนาที่จะได้มาซึ่งอิทธิพลเหนือกว่าคนอื่นในสังคม ผู้ที่มีความจูงใจใฝ่อำนาจสูงจะเป็นผู้ที่พยายามควบคุมสิ่งต่างๆ เพื่อให้ตนเองบรรลุความต้องการที่จะมีอิทธิพลเหนือคนอื่นในองค์กร

แมคเคิลแลนด์ เน้นในเรื่องของแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มากกว่าแรงจูงใจในด้านอื่น ๆ เพราะเขาเห็นว่าแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์มีความสำคัญมากที่สุดในการความสำเร็จของคนเรา⁷

ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์ ได้อธิบายทฤษฎีของเมอร์เรย์ว่า เป็นทฤษฎีที่ไม่ได้เรียงตามลำดับขั้นความต้องการเหมือนทฤษฎีความต้องการตามลำดับขั้นของมาสโลว์ กล่าวคือ ทฤษฎีของเมอร์เรย์ สามารถอธิบายได้ว่าในเวลาเดียวกันบุคคลอาจมีความต้องการด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านสูง และมีความต้องการด้านอื่น ๆ ต่ำก็ได้ แต่ทฤษฎีของมาสโลว์ไม่สามารถอธิบายได้ เมอร์เรย์ได้กล่าวถึงความต้องการที่จำเป็นและมีความสำคัญเกี่ยวกับการทำงานของบุคคลนั้น มีอยู่ ๔ ประการ ได้แก่

⁷ สมยศ นาวิการ, การบริหารและพฤติกรรมองค์กร , (กรุงเทพมหานคร : ผู้จัดการ, ๒๕๔๐), หน้า ๔๓ - ๔๔.

พฤติกรรมมีแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนการตอบสนองที่จะนำไปสู่ผลในเชิงลบ (Negative consequence) จะมีแนวโน้มที่จะหายไป ดังนั้นในการจูงใจผู้ปฏิบัติงานนั้น ผู้นำจะต้องเลือกสิ่งเสริมแรง (Reinforcers) ที่มีพลังไปในทางบวกที่เสริมและรักษาไว้ซึ่งพฤติกรรมที่ต้องการมอบหมายของงานที่น่าสนใจ

ทฤษฎีความหวังของวูร์ม เป็นความคาดหวังของคนเรานั้นเป็นแรงกระตุ้นภายในของบุคคลที่ทำให้คนเราพยายามที่จะทำในสิ่งที่ทำให้ตนเองได้รับความสำเร็จสมหวังตามที่ต้องการ ความคาดหวังเปรียบเสมือนความต้องการที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง มนุษย์ต้องการที่จะตอบสนองความคาดหวังของตน แนวความคิดคาดหวังนี้พิจารณาผลกระทบต่อการจูงใจเมื่อคำนึงถึงองค์ประกอบที่มีอยู่ ๒ ประการ คือ

๑. สิ่งที่กำหนดในการปฏิบัติงาน (Determinant of performance) ทฤษฎีความคาดหวังมีสมมุติฐานของสิ่งที่กำหนดการปฏิบัติงานโดยทั่ว ๆ ไป มีสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณา คือ

๑) ระดับแรงจูงใจ (Level of motivation) บุคคลมีระดับแรงจูงใจที่แตกต่างกันระหว่างบุคคล กล่าวคือ บุคคล ที่มีระดับแรงจูงใจมากย่อมปฏิบัติงานมากกว่าบุคคลที่มีแรงจูงใจอยู่ในระดับน้อยหรือระดับต่ำ

๒) ความสามารถและบุคลิกภาพ (Ability and personality) การปฏิบัติงานนั้นความสามารถและบุคลิกภาพของบุคคลเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าหากว่าบุคคลไม่มีความสามารถในการทำงานและมีบุคลิกภาพไม่เหมาะสมกับงานนั้นแล้ว บุคคลย่อมจะไม่ประสบความสำเร็จจากการทำงาน

๓) การรับรู้บทบาท (Role perception) หมายถึง การที่บุคคลรับรู้ว่าคุณค่าของตัวเองกำลังทำอะไรอยู่ มีความเข้าใจต่องานมากน้อยเพียงใด การทำงานต้องทำอะไร ถ้าหากว่าบุคคลมีการรับรู้บทบาทของตนเป็นอย่างดี การปฏิบัติงานก็จะบังเกิดการจูงใจซึ่งจะนำไปสู่การปฏิบัติงานที่ดีและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒. สิ่งที่กำหนดการจูงใจ (Determinant of motivation) นักทฤษฎีความคาดหวังได้ให้ความสนใจต่อการจูงใจที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน ซึ่งการจูงใจจะนำไปสู่การปฏิบัติงานหรือความพยายามในการทำงาน ความคาดหวังเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับผลตอบแทนในอนาคต และได้กำหนดคุณค่าผลตอบแทนที่บุคคลจะได้รับว่าให้ผลตอบแทนคุ้มค่าน้อยเพียงใด

ความคาดหวัง (Expectancy) โดยทั่วไปสามารถแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ ๆ คือ

๑. ความคาดหวังที่มีการปฏิบัติงาน (Performance expectancies) เป็นความคาดหวังในการทำงานถ้าปฏิบัติงาน โดยใช้ความพยายามในระดับหนึ่งเขาจะได้รับความสำเร็จ จากการทำงาน นั้นๆ

๒. ความคาดหวังต่อการปฏิบัติงานกับผลตอบแทนและความพึงพอใจ (Performance – outcome expectancy and valence) เป็นความเชื่อว่าจะได้รับผลตอบแทนอะไรก็ได้ จากที่ประสบผลสำเร็จจากการปฏิบัติงานและผลตอบแทนนั้น จะต้องมียุทธศาสตร์และความพึงพอใจต่อผู้ปฏิบัติงาน

๑) ความคาดหวังต่อการปฏิบัติงานเทียบกับผลตอบแทน (Outcome expectancies) เป็นการรับรู้และความคาดหวังว่าผลงานที่เกิดขึ้นจากการมีความพยายามเพิ่มขึ้น ถ้าบุคคลใดคิดว่าเมื่อทำงานได้ผลดีจะไม่ได้รับความสนใจและรางวัลตอบแทนบุคคลนั้นจะไม่เลือกทำงานหนัก องค์ประกอบนี้แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างผลการทำงานกับรางวัลตอบแทน

๒) การได้รับรางวัลตอบแทนที่ชอบ (Perceived valence of outcome) เป็นความต้องการภายในของบุคคล คือการดีคำว่าชอบหรือการมีค่านิยม รางวัลหรือผลตอบแทน ความชอบนี้ไม่ได้เกิดจากรางวัลที่ได้แต่เกิดจากปัจจัยภายในตัวบุคคล จึงมีความแตกต่างกันไปตามแต่ละบุคคล บางคนชอบทำงานบางอย่าง เพราะเงินเดือนดี เพราะประเมินค่าของรางวัลตอบแทนที่เป็นเงินเอาไว้สูง บางคนชอบทำงานที่ท้าทาย มีความรับผิดชอบสูง เพราะมีค่านิยมสูงเกี่ยวกับรางวัลตอบแทนที่เป็นผลสำเร็จ^๙

จากแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจ ดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า แรงจูงใจเกิดขึ้นจากภายในของแต่ละบุคคล เป็นความต้องการของบุคคลโดยธรรมชาติซึ่งอาจเป็นสิ่งที่กระตุ้นหรือยับยั้งไม่ให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่ดีในการทำงาน ส่วนแรงจูงใจที่เกิดขึ้นได้จากภายนอก อาจจะเป็นสิ่งแวดล้อมในที่ทำงาน ส่วนแรงจูงใจที่เกิดขึ้นได้จากภายนอก อาจจะเป็นสิ่งแวดล้อมในที่ทำงาน ทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ดังนั้นแนวทางสร้างแรงจูงใจให้กับเพื่อนร่วมงาน จำเป็นต้องศึกษาทฤษฎีให้ชัดเจน สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีทักษะ ก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อเพื่อนร่วมงาน ทำงานด้วยความพึงพอใจ และมีความสุขกับการทำงานเป็นต้น

การจูงใจ (Motivation) เป็นการกระตุ้นให้ผู้ปฏิบัติงานเกิดการกระทำ ที่ตั้งใจในการทำงาน การใช้สิ่งจูงใจแบบใดขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับบุคคลและสถานการณ์ การที่จะให้บุคลากรในหน่วยงาน ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพถือเป็นหน้าที่สำคัญของผู้บริหารที่จะต้องเลือกใช้วิธีการจูงใจให้เหมาะสมกับลักษณะของบุคคล จะเห็นว่าการจูงใจเป็นสิ่งจำเป็นในการปฏิบัติงาน และเป็นองค์ประกอบเบื้องต้นที่จะทำให้บุคลากรในหน่วยงานเกิดความพอใจในกิจกรรมนั้น ๆ ด้วย

^๙ขงยุทธ เกษสาคร, ภาวะผู้นำและการจูงใจ, หน้า ๑๕๔.

๒.๓ การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

ศาสนาทุกศาสนาดังมีมุ่งหวังสั่งสอนให้คนทุกคนเป็นคนดี โดยมีกิจกรรมต่างๆที่น้อมนำให้ประพฤติปฏิบัติตาม จึงอาจกล่าวได้ว่า ศาสนาเป็นสื่อการกำหนดสถานภาพของสมาชิกในสังคม ช่วยให้เกิดความอบอุ่นในสังคม บุคคลที่นับถือศาสนาเดียวกันจะมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ก่อให้เกิดความสนิทสนมและใกล้ชิดกันทางจิตใจ นอกจากนี้ศาสนายังช่วยให้สังคมเป็นปึกแผ่น¹⁰

ดังนั้นทางศาสนาจึงมีกิจกรรมร่วมกันของมนุษย์ เช่น การประกอบพิธีร่วมการดำเนินกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆในสังคมไทย เนื่องจากคนส่วนใหญ่ในประเทศ ร้อยละ ๕๐ นับถือ กิจกรรมทางพุทธศาสนาจึงเป็นกิจกรรมที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันของพุทธศาสนิกชน ให้เกิดความเป็นปึกแผ่นอันหนึ่งอันเดียวกัน ทั้งให้คนในสังคมรู้จักมีเอกลักษณ์ร่วมกัน มีความสนิทสนมกันช่วยเหลือรับสุขทุกข์ด้วยกัน นอกจากศาสนาจะเป็นสื่อในการทำให้สังคมมีเสถียรภาพแล้ว ศาสนาก็ยังเป็นตัวช่วยให้เกิดความรวมมือกัน

๑. ศาสนพิธี

ศาสนพิธี หมายถึง ระเบียบหรือวิธีปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งกิจกรรมแต่ละอย่างย่อมมีแนวทางกำหนดไว้ จนกลายเป็นแบบแผนและประเพณีสืบทอดกันมา

ศาสนพิธีมีความสำคัญในฐานะที่เป็นหนึ่งในองค์ประกอบหลักของศาสนา ๕ ประการ ได้แก่ ศาสดา ศาสนธรรม ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุสถาน และเป็นส่วนสำคัญในการน้อมนำพุทธศาสนิกชนให้เกิดความเลื่อมใสและพร้อมใจที่จะปฏิบัติตามหลักพิธีกรรม และยังชักจูงให้อยากเรียนรู้หลักธรรมอันเป็นสาระสำคัญของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้การได้เข้าร่วมศาสนพิธียังมีส่วนทำให้จิตใจสดชื่นและผ่อนคลายความกังวลได้

การจัดโต๊ะหมู่บูชา

การจัดโต๊ะหมู่บูชา คือ การจัดที่สำหรับบูชาเพื่อแสดงความเคารพพระรัตนตรัย โดยการจัดสถานที่ให้เหมาะสม และมีบรรยากาศที่เอื้ออำนวยต่อการสงบกาย วาจา และใจ เป็นเครื่องเตือนสติให้ทำความดี ซึ่งโดยทั่วไปแล้วโต๊ะหมู่บูชาจัดทำกันใน ๒ ลักษณะ คือ การจัดที่บูชาในงานศาสนพิธีและการจัดที่บูชาในบ้านหรือสถานที่ทำงาน และสามารถจัดได้หลายแบบดังนี้

- ๑) โต๊ะเดี่ยวประกอบด้วยกระถางรูป๑ เชิงเทียน๒ แจกัน ๒
- ๒) โต๊ะหมู่๕ ประกอบด้วยกระถางรูป๑ เชิงเทียน๖ (หรือ ๘) แจกัน ๔ พานดอกไม้ ๕
- ๓) โต๊ะหมู่๑๐ ประกอบด้วยกระถางรูป๑ เชิงเทียน๘ (หรือ ๑๐) แจกัน ๔ พานดอกไม้ ๕

¹⁰เดือน คำดี, ศาสนศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔.

๔) โตะหมู่ฯ ประกอบด้วยกระถางรูป๒ เชิงเทียน๑๐ (หรือ๑๒) แจกัน ๖ พานดอกไม้๑

การอาราธนา

คำว่า อาราธนา แปลว่า เชื้อเชิญ เป็นศัพท์ที่ใช้กับพระสงฆ์ หมายถึง การเชื้อเชิญพระสงฆ์ในการประกอบพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ อาราธนาศีล อาราธนาธรรม และอาราธนาพระปริตร เป็นต้น

การอาราธนาศีล

การอาราธนาศีล หมายถึง การเชื้อเชิญพระสงฆ์ให้ท่านบอกถึงศีล ใช้เมื่อพุทธศาสนิกชนประสงค์สมาทาน(รับ)ศีล โดยกล่าวคำอาราธนาศีล

การอาราธนาธรรม

การอาราธนาธรรม หมายถึง การร้องขอหรือเชื้อเชิญพระสงฆ์ให้แสดงธรรม เพื่อชี้แนะแนวทางการประพฤติชอบตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การอาราธนาธรรมจะกระทำเมื่อพุทธศาสนิกชนประสงค์จะฟังธรรม และกระทำต่อจากการรับศีล ฉะนั้นเมื่อพระสงฆ์ให้ศีลจบแล้วพุทธศาสนิกชนควรพนมมือพร้อมกล่าวคำอาราธนาธรรม

การอาราธนาพระปริตร

การอาราธนาพระปริตร หมายถึง เป็นการเชื้อเชิญพระสงฆ์ให้สวดมนต์ในบทที่ว่าด้วยพระพุทธานุภาพ เพื่อป้องกันและจัดพิบัติภัยต่าง ๆ และสร้างความเป็นสิริมงคลให้เกิดขึ้นตนเอง การอาราธนาพระปริตรทำหลังจากที่พระสงฆ์ให้ศีลจบแล้ว¹¹

๒. การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ

การแสดงตนเป็นพุทธมามกะ มีระเบียบปฏิบัติที่นิยมกัน ดังต่อไปนี้

๑) มอบตัว ผู้ประสงค์จะประกอบพิธี ต้องไปมอบตัวกับพระอาจารย์ที่ตนเคารพนับ

ถือ และมุ่งหมายจะให้เป็นที่ประจักษ์ในพิธีด้วยก่อน ถ้าเป็นเด็กต้องมีผู้ปกครองนำไป แต่ถ้าเป็นผู้ใหญ่ เช่น นักเรียน ให้ครูใหญ่หรือผู้แทนโรงเรียน เป็นผู้นำแต่เพียงบัญชีรายชื่อของนักเรียนที่จะเข้าพิธีไปเท่านั้นก็พอ ไม่ต้องนำนักเรียน ทั้งหมดไปก็ได้ การมอบตัวควรมีดอกไม้ รูปเทียนใส่พานไปถวาย พระอาจารย์ตาม ธรรมเนียมโบราณด้วย ฟังปฏิบัติดังนี้

ก. เข้าไปหาพระอาจารย์ ทำความเคารพพร้อมกับผู้นำ (ถ้ามีผู้นำ)

ข. แจ้งความประสงค์ให้พระอาจารย์ทราบ เมื่อพระอาจารย์รับแล้ว จึงมอบตัว

¹¹พระมหามุนีสด กิตติสาโร, ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ม.๑,(กรุงเทพมหานคร: บริษัทพัฒนาคุณภาพวิชาการ (พว.) จำกัด, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๓ -๑๕๖.

ก. การมอบตัว ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามก ะถือพานดอกไม้รูปเทียน ที่เตรียม ไปนั้น เข้าไปใกล้ ๆ พระอาจารย์ ลูกเขาลงกับพื้น กะว่าเข้าของตนห่างจากตัว พระอาจารย์ ประมาณ สอกเศษ แล้วยกพานนั้นน้อมตัวประเคน เมื่อพระอาจารย์รับพาน แล้ว เขยิบกายถอย หลังทิ้ง ๆ อยู่ ในท่าคุกเข่านั้น หางออกมาเล็กน้อย แล้ว ประนมมือก้มลงกราบ ด้วยเบญจางค ประคิษฐ์ ตรงหน้า พระอาจารย์ ๓ ครั้ง ถ้าเป็นตัวแทนมอบตัวหมู่ ให้ผู้แทน ปฏิบัติเช่นเดียวกัน พร้อมกับถวายบัญชี รายชื่อผู้ที่จะประกอบพิธี

ข. กราบเสร็จแล้วนั่งราบในท่าพับเพีย ยบลงตรงนั้นเพื่อฟังข้อแนะนำ และ นัดหมายของพระอาจารย์จนเป็นที่เข้าใจเรียบร้อย

ง. เมื่อตกลงกำหนดการกันเรียบร้อยแล้ว ขอเผด็จสงฆ์ต่อพระอาจารย์ ตามจำนวนที่ต้องการ ไม่น้อยกว่า ๓ รูป รวมเป็น ๔ ทั้งพระอาจารย์ เมื่อเสร็จธุระนี้แล้ว ให้กราบลาพระอาจารย์ด้วยเบญจางคประคิษฐ์อีก ๓ ครั้ง

๒) ในการประกอบพิธีนี้ต้องมีเตรียมการให้พร้อมทั้ง ฝ่ายสงฆ์และ ฝ่ายผู้แสดงตน คือ

ก. ฝ่ายสงฆ์ พระอาจารย์ผู้เป็นประธานสงฆ์ที่ได้รับมอบตัว ผู้จะแสดงตน เป็นพุทธมามกแล้ว ต้องเป็นผู้จัดเตรียมบริเวณพิธีภายในวัดไว้ให้พร้อมก่อนกำหนดนัด เพราะพิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกนี้ ประกอบขึ้นในวัดเป็นเหมาะที่สุด ถ้าไม่จำเป็นแล้ว ไม่ควรทำในที่อื่น บริเวณพิธีในวัดควรจัดในพระอุโบสถได้เป็นดี เพราะเป็นสถานที่สำคัญ อันเป็นหลักของวัด แต่ถ้าในพระอุโบสถไม่สะดวกด้วยประการใด ๆ ควรจัดในวิหาร หรือ ศาลาการเปรียญ หอประชุมแห่งใดแห่งหนึ่งก็ได้ ไม่ควรจัดให้มีในที่กลางแจ้ง ควรตั้งโต๊ะบูชา มีพระพุทธรูปเป็นประธาน ในบริเวณพิธีนั้น ๆ จัดให้สะอาดเรียบร้อยตามธรรมเนียม และให้เด่น อยู่กึ่งกลาง ถัดหน้าโต๊ะบูชาออกมา ตรงหน้าพระประธาน ตั้งหรือปูอาสนะสงฆ์ หันหน้าออก ตามพระประธานนั้น อาสนะพระอาจารย์อยู่ข้างหน้าเดียวเฉพาะองค์เดียว อาสนะ พระสงฆ์อยู่ ข้างหลังพระอาจารย์ เรียงแถวหน้ากระดาน ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ ควรเตรียมที่ปักรูปเทียน และที่วางดอกไม้บูชาพระสำหรับผู้แสดงตนไว้ ข้างหน้าให้พร้อม ถ้าสถานที่ไม่อำนวยให้จัดเช่นนี้ ได้ก็จัดอาสนะพระอาจารย์และพระสงฆ์ให้อยู่ทางซีกขวา ของพระประธานเป็นด้านข้าง ให้หันหน้า ไปทางซีกซ้ายของพระประธาน วิธีจัดก็ให้อาสนะพระอาจารย์อยู่หน้าอาสนะสงฆ์ เรียงแถวอยู่หลัง พระอาจารย์ เช่นเดียวกับที่กล่าวแล้ว ที่จัดดังนี้ก็เพื่อให้ผู้แสดงตน เข้าแสดงตนต่อสงฆ์โดยหันหน้า ตรงพระอาจารย์แล้วได้หันมือขวา เข้าหาพระประธาน นับเป็นการแสดงความเคารพอีกประการ หนึ่งด้วย

ข. ฝ่ายผู้แสดงตน ต้องเตรียมผ้าขาวสำหรับนุ่งผืนหนึ่ง ชายควรนุ่ง โจง กระเบน หญิงควรนุ่งจีบแบบผ้าถุง หรือจะตัดเย็บเป็นกระโปรง ก็ได้แล้วแต่เหมาะสม และต้องมีผ้าขาวสำหรับห่มสะไบเฉียงอีกผืนหนึ่ง ใช้เหมือนกัน ทั้งชายและหญิง นอกจาก นี้มีเสื้อขาวแบบ

สุภาพสวมก่อนสะไบเฉียงทั้งชายและหญิง รองเท้าและถุงเท้าไม่ต้องใช้พิธี ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ เช่น นักเรียนหรือข้าราชการ เป็นต้น จะไม่นุ่งขาวห่มขาวตามแบบ ก็ให้แต่งเครื่องแบบของตนให้เรียบร้อยทุกประการ เว้นแต่รองเท้าต้องถอดในเวลาเข้าพิธี อีก ประการหนึ่ง ต้องเตรียมเครื่องสักการะสำหรับถวายพระอาจารย์ในพิธีเฉพาะคน ๆ ด้วย คือ ดอกไม้ รูปเทียนใส่พาน ๑ ที่ กับ ดอกไม้รูปเทียนสำหรับจตุบูชาพระในพิธี ๑ ที่ นอกนั้น จะมี ไทยธรรมถวายพระสงฆ์ในพิธีด้วย ก็แล้วแต่ศรัทธา

๓) พิธีการ เมื่อเตรียมการพร้อมทุกฝ่ายดังกล่าวแล้ว ถึงวันนัดประกอบพิธีโดย

ก. ให้ผู้จะแสดงตนเป็นพุทธมามกะ นุ่งขาว ห่มขาว หรือแต่งเครื่องแบบ ของตน เรียบร้อยแล้วไปยังบริเวณพิธีก่อนกำหนด นั่งรอเวลาในที่ที่ทางวัดจัดไว้

ข. ถึงเวลากำหนด พระอาจารย์และพระสงฆ์เข้าสู่บริเวณพิธี กราบพระ พุทธรูป ประธานแล้ว เข้านั่งประจำอาสนะ

ค. ให้ผู้แสดงตนเข้าไปคุกเข่าหน้าโต๊ะบูชา จตุรูปเทียนและวางดอกไม้บูชา พระ ตั้งใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย

ถ้าเป็นการแสดงตนหมู่ ให้หัวหน้าเข้าไปจตุรูปเทียนบูชาคนเดียว นอกนั้นวางดอกไม้ รูปเทียนยังที่ที่จัดไว้ แล้วนั่งคุกเข่าประนมมือ หัวหน้านำกล่าวคำบูชาให้ว่าพร้อม ๆ กัน การกราบ ต้องก้มลงกราบกับพื้นด้วยเบญจางคประดิษฐ์ทุกครั้ง

ฅ. เข้าไปสู่ที่ประชุมสงฆ์ตรงหน้าพระอาจารย์ ถวายพานเครื่องสักการะแก่พระ อาจารย์ แล้วกราบพระสงฆ์ตรงหน้าพระอาจารย์นั้น ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง ถ้าแสดง ตนหมู่ ทุกคนก็นั่งคุกเข่าประนมมืออยู่กับที่หัวหน้าหมู่คนเดียว นำสักการะที่เดียวเข้าถวาย แทนทั้งหมด แล้วกราบพร้อมกับหัวหน้า

ง. กราบเสร็จแล้วคุกเข่าประนมมือ เปล่งคำปฏิญาณตนให้จะฉานต่อหน้าสงฆ์ ทั้งคำบาลีและคำแปล เป็นตอน ๆ ไปจนจบเรื่องปฏิญาณ

จ. กล่าวคำอาราธนาศีล ๕ และรับศีล ๕ จากพระสงฆ์

ฉ. ถวายจตุปัจจัยไทยธรรม (ถ้ามี) พระสงฆ์อนุโมทนา

ช. ผู้แสดงตนเป็นพุทธมามกะ กรวดน้ำ รับพร เสร็จแล้วกราบเบญจางคประดิษฐ์

๓ ครั้ง เป็นอันเสร็จพิธี¹²

¹²พระมหาวิจิตร วชิรเมธี และพระมหาอมรวิชัย ชาครเมธี, หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ชั้น มัธยมศึกษาปีที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แม็ก, ๒๕๔๘), หน้า ๖๔-๖๖.

๓. การทำบุญตักบาตร

การตักบาตรหรือการใส่บาตรถือเป็นกิจวัตรประจำวันประการหนึ่งของชาวพุทธที่มีความผูกพันกับพระพุทธศาสนามาตั้งแต่โบราณกาล และถือเป็นการสืบต่ออายุของศาสนาอีกด้วยเพราะพระภิกษุผู้เป็นศาสนาทายาท ต้องอาศัยอาหารบิณฑบาตของพุทธศาสนิกชนในแต่ละวัน เพื่อดำรงชีพศึกษาพระธรรมวินัย รวมทั้งเผยแพร่คำสอนของพระพุทธศาสนาให้แพร่หลายมาจนทุกวันนี้

การตักบาตรนี้แม้จะเป็นสิ่งที่ไม่ต้องมีพิธีตองมากเหมือนศาสนาพิธีอื่น ๆ แต่ก็มีข้อปฏิบัติที่ควรทราบดังนี้

๑) ข้าวและอาหารที่จะนำมาตักบาตร นิยมเป็นข้าวปากหม้อและกับข้าวปากหม้อ คือ เป็นสิ่งที่ปรุงเสร็จใหม่ๆ ยังไม่ได้ตักออกไปเพื่อบริโภครหรือใช้อย่างอื่น ส่วนกับข้าวที่ปรุง หากเป็นเนื้อสัตว์ไม่ควรฆ่าเพื่อถวายพระโดยเฉพาะ และจะต้องไม่เป็นเนื้อสัตว์ ๑๐ ชนิด ที่ห้ามพระภิกษุฉัน คือ เนื้อมนุษย์ เนื้อช้าง เนื้อม้า เนื้อสุนัข เนื้องู เนื้อราชสีห์ เนื้อเสือโคร่ง เนื้อเสือเหลือง เนื้อหมี เนื้อเสือดาว

๒) สิ่งของที่ใส่บาตรถวายพระทุกอย่างควรเป็นสิ่งของที่ได้อาหารหรือใช้ทรัพย์ที่บริสุทธิ์ จัดซื้อมารวมทั้งเจตนาที่จะถวายก็ต้องบริสุทธิ์ด้วย

๓) ปกติสิ่งที่จะนำมาใส่บาตรก็มีข้าว กับข้าว และของหวาน แต่ในบางกรณีอาจถวายดอกไม้ ธูปเทียน ผ้าที่สมควรแก่สมณะ หรือสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ อันสมควรแก่สมณบริโภค ข้าวสุกจะใส่ไว้ในบาตรได้ ส่วนกับข้าวและของหวานในชนบทจะใส่ถ้วยแล้วมอบให้ลูกศิษย์ถาดใส่ปิ่นโต นำไปถวายพระที่วัด แต่ในเมืองมักใส่ถุงพลาสติกใส่ลงในบาตรพระได้ ข้อที่ควรระวังก็คือการใส่อาหารที่ใหญ่เกินไป เช่น แดงโมทั้งผล ควรใส่ถุงหิ้วให้พระถือไปได้ไม่ควรใส่บาตรไปทั้งผล

การมุ่งไปตักบาตรพร้อม ๆ กันมาก ๆ ในวันสำคัญ เช่นวันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันออกพรรษา ฯลฯ ถ้าเป็นอาหารสดอาหารจะเหลือเพื่อจนพระฉันไม่หมด ต้องทิ้งไปเป็นการสูญเสียมากเกินไป การตักบาตรด้วยข้าวสาร บางท่านแบ่งใส่ถุงเล็ก ๆ หลายถุงเพื่อใส่บาตรพระ การใส่รวมเป็นถุงเดียว จะเป็นความสะดวก แก่ทางวัดในการเก็บตักว่าการทำแยกเป็นหลายถุง ถ้าเป็นถุงที่มีขนาดโตจนใส่ในบาตรไม่ได้ จะนำไปใส่ลงในภาชนะรวมก็ไปถึงวัดเท่ากัน

๔) การตักบาตรไม่ควรเจาะจงถวายรูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะ นิยมใส่โดยไม่จำกัดว่า จะเป็นพระภิกษุสูงอายุ ภิกษุหนุ่ม หรือสามเณร เพื่อให้การตักบาตรเป็นสังฆทาน ซึ่งมีผลมากกว่าการใส่โดยเจาะจง¹³

¹³ กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ , หลักสูตรพระบวชใหม่ ๑๕ วัน ฉบับกรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๓๕, (กรุงเทพมหานคร : การศาสนา, ๒๕๓๕), หน้า ๓๒.

๔. การถวายภัตตาหาร

อาหารที่ต้องห้ามสำหรับพระภิกษุสงฆ์

อาหารที่ต้องห้ามสำหรับพระภิกษุ คือ อาหารที่เป็น **อภัยปิยะ** ไม่สมควรแก่สมณบริโภชนกันได้แก่ เนื้อ ๑๐ ชนิด และอาหารที่ปรุงด้วยเนื้อ ๑๐ ชนิด เหล่านี้ คือ

๑. เนื้อมนุษย์ รวมทั้งเลือดมนุษย์ด้วย	๒. เนื้อช้าง
๓. เนื้อม้า	๔. เนื้อสุนัข
๕. เนื้องู	๖. เนื้อราชสีห์ (สิงห์โต)
๗. เนื้อเสือโคร่ง	๘. เนื้อเสือเหลือง
๙. เนื้อหมี	๑๐. เนื้อเสือดาว

- เนื้อสัตว์นอกจาก ๑๐ ชนิดนี้ ไม่ทรงห้าม แต่ทรงห้าม **ของดิบ** คือ เนื้อที่ยังไม่ได้ทำให้สุกด้วยไฟ เช่น เนื้อดิบ ปลาดิบ เป็นต้น ทรงห้ามไม่ให้พระภิกษุขบฉัน

- เนื้อสัตว์ที่ฆ่าเจาะจง เช่น ฆ่าปลา ฆ่าไก่ เป็นต้น เพื่อทำอาหารถวายแก่พระภิกษุสามเณรโดยตรง ซึ่งเรียกว่า “**อุทิสมะมังสะ**” แปลว่าเนื้อเจาะจงเป็นของห้ามไม่ให้พระภิกษุสามเณรขบฉัน ถ้าพระภิกษุไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้สงสัยว่าเขาฆ่าเพื่อเป็นเฉพาะเจาะจงแก่ตน จักได้

- **ผลไม้ที่มีเมล็ดอาจเพาะเป็น** คือ ผลไม้ที่ใช้เมล็ดปลูกได้ เช่น เงาะ ลำไย เป็นต้นและเงาะที่ปลูกเป็น คือ พวกเผือก มัน แห้ว เป็นต้น ทรงอนุญาตให้อนุสัมบัน คือ บุคคลที่ไม่ใช่พระภิกษุ ได้แก่ สามเณร และคฤหัสถ์ ทำให้เป็นของสมควรแก่สมณะเสียก่อนแล้วจักได้ ไม่เป็นอาบัติ

- **อาหารที่ปรุงด้วยสุรา** จนมีสี มีกลิ่น หรือ มีรสปรากฏ รู้ได้ว่ามีสุราเจือปน ทรงห้ามไม่ให้พระภิกษุขบฉัน ถ้าไม่มีสี ไม่มีกลิ่น หรือไม่มีรสปรากฏ จักได้ ไม่เป็นอาบัติ

อาหารที่สมควรแก่พระภิกษุสงฆ์

- เนื้อสัตว์ (นอกจากเนื้อที่ทรงห้าม ๑๐ ชนิดดังกล่าวแล้ว) ทุกชนิด ซึ่งเป็นเนื้อที่เขาฆ่าเพื่อนำมาขายเป็นอาหารคนพื้นเมือง ตามร้านตลาดเรียกว่า **ปะวัตตะมังสะ** แปลว่า เนื้อที่มีอยู่แล้ว เนื้อที่เป็นไปอยู่ตามปกติที่เขาทำให้สุกด้วยไฟแล้ว อนุญาตให้พระภิกษุฉันได้ ไม่เป็นอาบัติ

- สัตว์ที่เขาฆ่าเจาะจงเพื่อทำอาหารถวายแก่พระภิกษุโดยตรง แต่พระภิกษุไม่ได้เห็น ไม่ได้ยิน และไม่ได้สงสัยว่าเขาฆ่าเป็นการเฉพาะเจาะจงแก่ตน เช่น อนุญาตให้พระภิกษุฉันได้ ไม่เป็นอาบัติ

วิธีการจัดภัตตาหารถวายพระสงฆ์

- การจัดภัตตาหารถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ในเวลาเช้านิยมจัดอาหารประเภทอาหารเบา เช่น ข้าวต้ม โจ๊ก กาแฟ ขนมปัง เป็นต้น เพื่อสะดวกแก่เจ้าภาพที่ไม่ต้องเตรียมมากและเพื่อพระภิกษุจะได้มีโอกาสฉันภัตตาหารเพลได้ดี ทำให้ไม่เกิดความหิวในเวลาเย็นและค่ำกิน

- ถ้าจำกัดอาหารถวายแก่พระภิกษุสงฆ์ ในเวลาเพลนิยมจัดอาหารประเภทอาหารหนัก จัดแบบเต็มยศ และโดยมากนิยมจัดอาหารประเภทอาหารไทย ซึ่งถูกกับรสนิยมของพระภิกษุสงฆ์ที่เป็นคนไทย และควรเป็นอาหารประเภทพื้นเมืองเป็นหลัก อาจมีอาหารพิเศษแทรกบ้างบางอย่าง

การถวายสังฆทาน

สังฆทาน แปลว่า การให้แก่พระสงฆ์โดยไม่เจาะจงพระสงฆ์ที่จะรับ ถวายด้วยความเคารพเลื่อมใสจริง ๆ ไม่เห็นแก่หน้าบุคคล จึงจะเป็นสังฆทาน มีขั้นตอนการปฏิบัติดังนี้

- เตรียมภัตตาหารใส่ภาชนะให้เรียบร้อย จะถวายก็รูปก็ได้แล้วแต่ศรัทธา แล้วนิมนต์พระรูปใดรูปหนึ่งที่พบครั้งแรก หรือนิมนต์กับพระภิกษุผู้มีหน้าที่รับนิมนต์แทนสงฆ์ก็ได้
- สถานที่ ถ้าเป็นในบ้านควรจัดห้องใดห้องหนึ่งให้เรียบร้อย ถ้ามีพระพุทธรูป ควรตั้งบูชาพระพุทธรูปด้วย
- เมื่อพระสงฆ์มาถึงแล้ว ให้นำภัตตาหารมาตั้งตรงหน้า อาราธนาศีล รับศีลแล้วกล่าวคำถวาย ถ้าถวายรวมกันหลายคนให้ผู้เป็นหัวหน้ากล่าวคำถวายเป็นวรรค ๆ ให้ผู้อื่นว่าตาม จะว่าเฉพาะบาลี หรือทั้งบาลีและคำแปลก็ได้ ขณะกล่าวคำถวาย พระสงฆ์จะพนมมือ พอผู้ถวายกล่าวจบก็จะรับ “สาธุ” เสร็จแล้วผู้ถวายพึงประเคนภัตตาหารและของบริวาร (ถ้ามี) แก่พระสงฆ์ พระสงฆ์สวดคำอนุโมทนา ขณะที่พระสงฆ์ผู้เป็นประธาน (ในกรณีมีหลายรูป) เริ่มอนุโมทนาด้วยคำขึ้นต้นว่า “ยะธา วาริวหา ฯลฯ ผู้ถวายพึงกรวดน้ำ โดยหลังน้ำลงยังภาชนะรองรับ เมื่ออนุโมทนาจบ ให้ผู้ถวายเทน้ำที่เหลือให้หมด เมื่อพระสงฆ์ทั้งปวงสวดรับพร้อมกัน “สัพพิติโย ...” ก็ให้ผู้ถวายประนมมือรับพรไปจนจบ เป็นอันเสร็จพิธี¹⁴

๕. การเข้าค่ายพุทธบุตร

การเข้าค่ายพุทธบุตร คือ การเข้ารับการฝึกอบรมปฏิบัติธรรมระยะสั้นตามที่โรงเรียนหรือสถาบันการศึกษาจัดขึ้นภายในระยะเวลาที่กำหนด เช่น ๓ วัน ๕ วัน หรือ ๗ วัน เป็นต้น การเข้าค่ายพุทธบุตรนี้อาจจัดขึ้นที่วัดหรือที่โรงเรียนแล้วแต่กรณี รูปแบบการจัดค่ายคุณธรรมจะเน้นการฝึกอบรมด้านคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชน อาจให้ผู้เข้าร่วมโครงการนั่งสมาธิ ห่มขาว สวมทานศีล ๕ หรือศีล ๘ ทดลองฝึกการใช้ชีวิตแบบนักรบ และศึกษาพระธรรมวินัยทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การเข้าค่ายพุทธบุตรมีประโยชน์หลายประการ เช่น

- ๑) เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้สามารถนำเอาความรู้ หรือหลักธรรมที่ได้รับจากการฝึกอบรมไปใช้ในชีวิตรประจำวันได้

¹⁴วิชาพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่๒, สืบค้นข้อมูล เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔,

- ๒) เป็นการฝึกฝนความอดทน ความขยัน ความรับผิดชอบ และความมีระเบียบวินัย
- ๓) เป็นการทดลองใช้ชีวิตแบบนักบวช
- ๔) มีความรู้ความเข้าใจในพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น
- ๕) ได้เรียนรู้การอยู่ร่วมกับคนหมู่มากในกรอบแห่งพระธรรมวินัย (ได้เพื่อนใหม่ๆ)
- ๖) ได้บำเพ็ญบุญที่มีอานิสงส์มาก เพราะได้ปฏิบัติธรรมตามหลักแห่งไตรสิกขา (ศีล สมาธิ และปัญญา) ครบถ้วน

ดังนั้น นักเรียนในฐานะที่เป็นชาวพุทธ จึงควรรหาโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมของค่ายพุทธบุตรเท่าที่โอกาสจะอำนวยให้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการหาประสบการณ์ชีวิตให้กับตนเอง และได้รับประโยชน์จากการอบรม¹⁵

การบำเพ็ญกุศลพิเศษอย่างหนึ่งซึ่งเป็นที่นิยมกันในปัจจุบัน คือ การงดเว้นจากอบายมุขบางอย่างตลอด ๓ เดือน เช่น งดดื่มสุรา งดสูบบุหรี่ งดการเล่นการพนัน โดยถือคติการตั้งใจมั่นใจ การอยู่ประจำที่ของพระสงฆ์จึงเกิดกิจกรรมนี้แม้จะเป็นการทำเพียงชั่วคราว ก็ถือว่าเป็นการทำความดีชนิดหนึ่งเช่นกัน กิจกรรมทางศาสนาที่กล่าวมานี้ ล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่พุทธศาสนิกชนทุกเพศทุกวัยมีความคุ้นเคยที่จะประพฤติปฏิบัติได้ เช่นเดียวกับนักเรียนที่กำลังอยู่ในวัยเล่าเรียนก็มักจะไปร่วมกิจกรรมทางศาสนาดังกล่าว

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม

๒.๔.๑. ความหมายของคุณธรรม

การให้ความหมายที่ชัดเจนของคำว่า “คุณธรรม” ให้เป็นที่ยอมรับตรงกันนั้นเป็นเรื่องที่ทำได้ยาก เพราะขึ้นอยู่กับความรู้ประสบการณ์ และความละเอียดอ่อนของตัวบุคคลรวมทั้งขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่นำไปใช้ นอกจากนี้การให้ความหมายก็มักจะเกี่ยวโยงกับคำอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกัน เช่น คำว่า ความดี ค่านิยม ศีลธรรม จริยธรรม มนุษยธรรม เป็นต้น ซึ่งการอธิบายในบางครั้งจะใช้คำต่าง ๆ เหล่านี้อธิบายซึ่งกันและกัน เช่น กล่าวว่า คุณธรรม คือความดี หรือ คุณธรรม หมายถึง การมีศีลธรรม มีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้ความหมายและความสำคัญของคุณธรรม สรุปได้ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ ได้ให้ความหมายไว้ว่า คุณ หมายถึง ความดีที่มีประจำอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ความเกื้อกูล ธรรม หมายถึง ความดี การทำดี ละความชั่วทั้งปวง เมื่อนำคำทั้งสองมารวมกัน “คุณธรรม” จึงมีความหมายว่า สภาพคุณงามความดี ความประพฤติที่ดี การทำให้

¹⁵พระมหาวิจิตร วชิรเมธี และพระมหาอมรวิชัย ชาครเมธี, หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑, หน้า ๖๒-๖๓.

เกิดคุณงามความดี อุปนิสัยอันดีงามซึ่งเป็นคุณสมบัติที่อยู่ภายในจิตใจของบุคคล (ความดีที่อยู่ในตัวบุคคล) การทำดีนั้นจะต้องมุ่งการกระทำทั้ง กาย วาจา และใจ เพื่อให้เกิดความสุขแก่ตนเองและผู้ร่วมงาน ธรรมของคนเรา ถ้าพูดในทางปฏิบัติที่เป็นหลักเกี่ยวกับชีวิตประจำวัน มีอยู่ ๒ ประการเท่านั้น คือ รู้ละ คือ รู้จักละสิ่งที่เป็นบาปเป็นอกุศล รู้บำเพ็ญ คือ รู้จักบำเพ็ญในสิ่งที่เป็นบุญเป็นกุศล

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง คุณสมบัติฝ่ายดีโดยส่วนเดียวเป็นที่ตั้ง หรือเป็นประโยชน์แก่สันติภาพหรือสันติสุขของมนุษย์ คำว่า “คุณ” หมายถึง คำที่มีอยู่ในแต่สิ่งซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือเป็นไปได้ทั้งทางดีและทางร้าย คือทำให้จิตใจยินดีก็เรียกว่า “คุณ” ทำให้จิตใจยินร้ายก็เรียกว่า “คุณ” ซึ่งเป็นไปตามธรรมชาติของมัน ผู้มีจิตใจหลุดพ้นแล้วด้วยประการทั้งปวงจะอยู่เหนือความหมายของคำคำนี้ ส่วนคำว่า “ธรรม” มีความหมาย ๔ อย่าง คือ ๑) ธรรมะ คือ ธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเกี่ยวข้อง ๒) ธรรมะ คือ กฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องเรียนรู้ ๓) ธรรมะ คือ หน้าที่ตามกฎของธรรมชาติ เรามีหน้าที่ต้องปฏิบัติ ๔) ธรรมะ คือ ผลจากการปฏิบัติหน้าที่นั้น เรามีหน้าที่จะต้องมีหรือใช้มันอย่างถูกต้อง¹⁷

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) กล่าวว่า คุณธรรม คือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีขึ้น ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีตและประเสริฐ เช่น ความรัก ความเมตตา ความสงสารอยากให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ ความยินดี การวางตัวเป็นกลาง ความมีน้ำใจ เสียสละ ความกตัญญูต่อเวทิตา ความละเอียดและกลั้วบาป ความเคารพนบนอบ และความสุภาพอ่อนโยน¹⁸

สมจิต ชีวปรีชา กล่าวว่า คุณธรรม หมายถึง ความดีงามที่มีอยู่ในจิตใจของบุคคล ได้แก่ ความเมตตากรุณา ความซื่อสัตย์สุจริต ความเสียสละ ความเอื้อเฟื้อ ความกตัญญู ความพากเพียร ความเห็นอกเห็นใจ ความละเอียดต่อความชั่ว และความกล้าที่จะทำความดี สิ่งเหล่านี้ต้องสร้างให้เกิดขึ้นกับจิตใจของบุคคลให้คงอยู่ตลอดไป จึงจะเรียกว่าเป็นคนมีคุณธรรมประจำใจ คนเราทุกวันนี้จะทอดทิ้งเรื่องคุณธรรม เห็นว่าไม่สำคัญ เมื่อไม่มีศีลธรรมประจำใจ จึงกลายเป็นคนแข็งกระด้าง หยาบคาย หรือก้าวร้าวไร้มารยาท แม้จะเป็นคนฉลาด บริหารงานเก่ง แต่ก็เป็นที่รังเกียจของคนทั่วไป

¹⁶ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น) ชุตินฺธโร, “ชีวิต” มงคลสาร ฉบับที่ ๓๓๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๖, หน้า ๖.

¹⁷ พระเทพวิสุทธิเมธี(พุทธทาสภิกขุ)ธรรมสำหรับครู (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการประณแห่งชาติ ๒๕๒๕), หน้า ๕๐.

¹⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พระพุทธศาสนาพัฒนาคนและสังคม , (กรุงเทพมหานคร : กรรมการศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘.

¹⁹ สมจิต ชีวปรีชา, “จรรยา มารยาท และคุณธรรมในการพูด ” (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานศรีสง่า, ๒๕๒๔), หน้า ๑๒.

สงวน สุทธิเลิศอรุณ สรุปความหมายของคำว่าคุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีของบุคคลที่ได้ทำไปด้วยความสำนึกในจิตใจ โดยมีเป้าหมายว่าเป็นการทำความดีหรือพฤติกรรมที่ดี ซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม เช่น การเสียสละ ความมีน้ำใจงาม ความเกรงใจ ความยุติธรรมและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น²⁰

จากความหมายของคุณธรรมดังกล่าวข้างต้น **สรุปได้ว่า “คุณธรรม”** หมายถึง คุณความดีที่สั่งสมอยู่ในจิตใจมนุษย์โดยผ่านประสบการณ์จากการได้สัมผัส เมื่อแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่ดี เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นและเป็นที่ยอมรับของสังคม

๒.๔.๒. ความสำคัญของคุณธรรม

คุณธรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่เสริมสร้างความสุข และความเจริญให้แก่บุคคลเป็นส่วนตัว และแก่ประเทศชาติเป็นส่วนรวม ดังพระบรมราโชวาทของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยรามคำแหง เมื่อวันที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๒๐

คุณธรรมเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับผู้บริหารโรงเรียน แต่ก็ยังไม่มีกำหนดไว้อย่างชัดเจนว่ามีคุณธรรมใดบ้างที่ผู้บริหารโรงเรียนควรยึดถือและปฏิบัติ ลักษณะซึ่งแสดงถึงคุณธรรมที่ผู้บริหารควรมีจะปรากฏอยู่ในหลักศาสนา ระเบียบ กฎหมาย คำสั่ง จรรยาและวินัยของข้าราชการครู การเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมจึงเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่ควรอยู่ภายในจิตใจของผู้บริหารทุกคน โดยนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมไว้ สรุปได้ดังนี้

พนัส หันนาคินทร์ กล่าวถึงความสำคัญของคุณธรรมในสถานศึกษาสรุปได้ว่า ในการปกครองครูในโรงเรียนให้ได้ผลที่พึงปรารถยานั้น นอกจากครูใหญ่จะมีลักษณะของผู้นำและมีคุณสมบัติของการเป็นครูใหญ่แล้วยังต้องเป็นผู้ที่มีคุณธรรม นั่นก็คือ การสร้างคุณธรรมและการปฏิบัติตัวให้เป็นไปตามคุณธรรมอันดีงามนั้น กล่าวคือ

๑. ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมและความเป็นธรรม ปกครองคนโดยปราศจากความลำเอียง ด้วยอคติต่าง ๆ เช่น โลภะ โทสะ โมหะ

๒. ตั้งอยู่ในพรหมวิหาร ๔ คือ มีความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา

21

โกสินทร์ รัชสยาพันธุ์ กล่าวว่า คุณธรรมเป็นพื้นฐานการแสดงออกของการกระทำที่เป็นประโยชน์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น อนึ่ง คุณธรรมเป็นบ่อเกิดของจริยธรรม และเป็นแก่นของค่านิยม

²⁰สงวน สุทธิเลิศอรุณ, การบริหารการศึกษา , (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์อักษรบัณฑิต, ๒๕๕๙), หน้า ๑๔.

²¹พนัส หันนาคินทร์, การบริหารงานบุคคลในโรงเรียน , (กรุงเทพมหานคร : เนติกุลการพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๒๐๘-๒๑๕.

คุณธรรมนั้นผูกพันอยู่กับความสุข คือ คุณธรรมเป็นเหตุให้พบความสุข และสร้างความพอใจทางวิญญาณได้ไม่ว่าทางใดก็ตามหนึ่ง

คุณธรรมนั้นเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการดำเนินกิจกรรมทุกอย่าง จึงควรสร้างเสริม

คุณธรรม เพื่อนำมาเพื่อความเป็นอยู่ที่ดีและความเต็มสมบูรณ์ในชีวิต²²

คุณธรรมเกี่ยวพันอยู่กับความเคยชินในการประพฤติดี ตรงกันข้ามกับกิเลส ซึ่งเป็น

ความเคยชินในการประพฤติชั่ว ดังนั้นขอให้ทุกคนถือเพียงศีล ๕ เท่านั้นพอแล้ว

คุณธรรมก่อให้เกิดคุณธรรมอื่น ๆ คือ เมื่อฝึกคุณธรรมใดคุณธรรมหนึ่งแล้ว ก็พลอยได้

คุณธรรมอื่น ๆ ไปด้วย ถ้าปล่อยให้กิเลสอย่างหนึ่งเกาะกุม กิเลสอีกหลายอย่างก็เกิดตามมาด้วยเช่นกัน

คุณธรรมเป็นส่วนหนึ่งของบุคลิกภาพ ผู้สนใจพัฒนามุขลักษณะจะต้องสนใจฝึก

คุณธรรมให้มั่นคงในการประพฤติดี ใครไม่ปลูกฝังคุณธรรม กิเลสก็จะเป็นเจ้าเรือน ยิ่งปลูกฝัง

คุณธรรมเท่าใดก็ยิ่งจะมีความโน้มเอียงที่จะทำความดีมากขึ้นเท่านั้น²³

สมเด็จพระสังฆราช ได้สรุปว่า คุณธรรมเป็นเครื่องช่วยให้แต่ละคนประสบความสุขความเจริญในหลาย ๆ ทาง เช่น

๑. คุณธรรมเป็นเครื่องชี้รังสรรค์ดีของความเป็นมนุษย์ เราไม่ตีคุณค่าของมนุษย์เป็นตัวเงิน แต่จะตีค่ากันด้วยคุณธรรม ผู้มีคุณธรรมจะเป็นผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี เป็นคนมีค่ามาก ส่วนผู้ไร้คุณธรรมอาจจะถูกประณามว่า “เหมือนมิใช่คน” เป็นคนมีค่าน้อย

๒. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมบุคลิกภาพ เช่น “ความซื่อตรง” ทำให้คนมีความสมบูรณ์ในความคิดและการกระทำ เพราะไม่มีความขัดแย้งกันระหว่างความคิด คำพูด และการกระทำ

๓. คุณธรรมเป็นเครื่องเสริมมิตรภาพ เช่น “ความจริงใจ” ทำให้ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นเป็นไปอย่างราบรื่น คนไม่จริงใจย่อมไม่ได้รับความไว้วางใจ จึงทำให้เสียประโยชน์ที่ควรได้

๔. คุณธรรมเป็นเครื่องสร้างความสบายใจ ซึ่งนอกจากจะสบายใจเพราะการทำแต่สิ่งที่ถูกที่ควรแล้วยังสบายใจที่ไม่ต้องระแวงในอันตรายที่จะมีมาอีกด้วย เพราะผู้มีความดีจะเป็นผู้ประพฤติปฏิบัติแต่ในทางที่ถูกต้องและไม่ผิด

๕. คุณธรรมเป็นเครื่องส่งเสริมความสำเร็จและความมั่นคงปลอดภัยในการประกอบอาชีพและดำรงชีวิต²⁴

²²โกสินทร์ รัชสาพันธุ์, “คุณธรรมสำหรับครู” ปรัชญาและคุณธรรม, (แผนกบริการทางการศึกษา: วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี, ๒๕๒๔), หน้า ๒๓.

²³กิริติ บุญเจือ,จริยศาสตร์สำหรับผู้เริ่มเรียน(กรุงเทพมหานคร:ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๓), หน้า ๓.

²⁴สมเดช สีแสง, คู่มือการบริหารโรงเรียนประถมศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ (ฉบับปรับปรุง), (กรุงเทพมหานคร : ชมรมพัฒนาความรู้ด้านกฎหมาย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๓๗.

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้เสนอแนะคุณธรรมพื้นฐานที่ผู้บริหารควรยึดเป็นแนวปฏิบัติในการบริหาร สถานศึกษา ดังนี้ ๑) มีเมตตากรุณาต่อผู้ร่วมงานและผู้อื่น ๒) ความเสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ๓) ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้ร่วมงาน ๔) มีความยุติธรรม มีเหตุผล วางตัวเป็นกลาง ๕) มีความรักห่วงใยผู้ร่วมงาน ๖) ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ๗) ซื่อสัตย์ต่อตนเอง ต่อหน่วยงานและผู้อื่น ๘) ยึดระบบคุณธรรมในการบริหารงาน ซึ่งคุณธรรมดังกล่าวข้างต้น เป็นการยอมรับจากสังคมเป็นความคาดหวังทั้งของทางราชการสังคมที่จะได้เห็นข้าราชการได้ประพฤติปฏิบัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารโรงเรียนในฐานะ “ครู” ด้วยกันแล้วก็ยิ่งได้รับการคาดหวังไว้ในระดับสูงกว่าข้าราชการในตำแหน่งอื่น เพราะต้องดำรงอยู่ในตำแหน่งที่เป็นทั้งครูและผู้บังคับบัญชา จึงจำเป็นต้องเป็นแบบอย่างในการปฏิบัติทั้งในด้านคุณธรรมและหน้าที่การงานแก่ผู้ร่วมงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สามารถ “ครองตน ครองคน และครองงาน” อันเป็นหนทางที่จะนำทางที่จะนำไปสู่การบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวถึงหลัก การของทฤษฎีและแนวคิดที่จะพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ค่านิยม และคุณลักษณะที่ดีของผู้เรียน ดังนี้

ทฤษฎีจริยศาสตร์ของ อริสโตเติล (Aristotle) อริสโตเติล มองว่า คุณธรรมจริยธรรมทำให้มนุษย์มองเห็นแต่สิ่งที่มีคุณค่าเป็นลักษณะคุณธรรมเชิงพุทธิปัญญา ซึ่งเกิดจากการเรียนการสอน การได้รับการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมและคุณธรรมจริยธรรมที่เกิดจากพฤติกรรมที่อยู่ในธรรมชาติของมนุษย์ ต้องอาศัยการอยู่ร่วมกัน ประพฤติปฏิบัติอย่างถูกต้องร่วมกันคุณธรรมจริยธรรมจะต้องมีลักษณะสภาวะความเป็นกลาง ความดีหรือลักษณะทางสายกลางเป็นสิ่งที่ทำได้ยากเพราะต้องสลัดสิ่งที่ดีอยู่ทั้งปลายทั้งสองด้านที่เป็นความเข้มข้นและความอ่อนด้อยออกเสียก่อน การทำได้ก็จะเข้าถึงความดี ความดีที่ อริสโตเติล กล่าวถึง คือ การอยู่ดี ทำดีและชีวิตประสบความสำเร็จโดยมุ่งหวังให้ทุกอย่างเป็นไปตามสภาวะการณ์หรือเป็นไปตามธรรมชาติอย่างแท้จริง หลักทฤษฎีทางจริยธรรมของ อริสโตเติล สามารถนำมาปรับใช้กับการบริหารการศึกษาได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะหลักการว่าด้วยความดี ความสุข และทางสายกลาง เป็นต้น การนำมาใช้เพื่อปลูกฝังให้นักเรียนครู อาจารย์ ผู้ได้บังคับบัญชาให้ฝึกฝนความดีก็จะทำให้สังคมมีความสุข

ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ (Psycho analysis Theory Sigmund Freud) มีแนวคิดว่า บุคคลใกล้ชิดที่สำคัญของเด็ก เช่น พ่อแม่ หรือ ครูอาจารย์จะต้องปลูกฝังมโนธรรมให้แก่เด็กตั้งแต่วัย

²⁵ สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียนประถมศึกษาเล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานโครงการรับความช่วยเหลือ, ๒๕๓๘), หน้า ๗๓-๗๕.

เพื่อให้ได้เติบโตเป็นบุคคลที่มีจริยธรรม และมีพฤติกรรมที่พึงปรารถนาสามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและเป็นประโยชน์ต่อสังคม

ทฤษฎีการเผชิญความจริง (Reality Theory Glaser) ให้แนวคิดที่ว่า บุคคลที่ใกล้ชิดเด็ก เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ จะต้องช่วยเด็กประเมินตนเองตามความเป็นจริง ช่วยให้ความยอมรับข้อบกพร่องของตนเอง ช่วยในการวางแผนปรับปรุงพฤติกรรมที่พึงปรารถนา ช่วยสนับสนุนให้มุ่งมั่นในการทำตามโครงการเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงปรารถนา

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากระทรวงศึกษาธิการได้ให้ข้อสรุปจากการประมวลการประชุมระดมความคิด ได้ให้ความหมายของคำว่า จริยธรรม หมายถึง สิ่งที่พึงประพฤติปฏิบัติ มีพฤติกรรมที่ดีงามต้องประสงค์ของสังคมเป็นหลัก หรือกรอบที่ทุกคนกำหนดไว้เป็นแนวทางปฏิบัติสำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยสวยงาม เกิดความสงบร่มเย็นเป็นสุข เกิดความรักสามัคคีเกิดความอบอุ่น มั่นคงและปลอดภัยในการดำรงชีวิต เช่น ศีลธรรม กฎหมาย ธรรมเนียม ประเพณี เป็นต้น

๒.๔.๓. องค์ประกอบและคุณลักษณะของคุณธรรมและจริยธรรม

ได้มีผู้จำแนกออกเป็นหลายลักษณะต่าง ๆ กัน ดังนี้

กรมวิชาการได้เสนอองค์ประกอบทางคุณไว้ ๓ ประการ คือ

- ๑ . ส่วนประกอบทางด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือ ความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้องดีงาม สามารถตัดสินใจแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้โดยการคิด
- ๒ . ส่วนประกอบทางด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief) คือ ความพึงพอใจ ศรัทธา เลื่อมใส เกิดความนิยมยินดีที่จะนำคุณธรรมมาเป็นแนวประพฤติปฏิบัติ
- ๓ . ส่วนประกอบทางด้านพฤติกรรมแสดงออก (Moral Conduct) คือ พฤติกรรมการกระทำที่บุคคลตัดสินใจจะกระทำถูก หรือผิดในสถานการณ์แวดล้อมต่าง ๆ²⁶

ดวงเดือน พันธุมนาวิน ได้จำแนกองค์ประกอบทางคุณออกเป็น ๔ ด้าน ดังนี้

- ๑ . ความรู้เชิงคุณธรรมหมายถึง การมีความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคม หลักธรรม คำสั่งสอนของศาสนาและค่านิยม เพื่อที่จะยึดถือว่าการกระทำชนิดใดควรกระทำ และการกระทำชนิดใดควรงดเว้น ลักษณะพฤติกรรมประเภทใดเหมาะสมและไม่เหมาะสม มากน้อยเพียงใด ความรู้เชิงคุณธรรมนี้จะขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญาของคนด้วย

²⁶สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติกระทรวงศึกษาธิการ, ชุดอบรมด้วยตนเอง การพัฒนาการเรียนรู้สู่ครูมืออาชีพตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ๒๕๔๒ : การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๒), หน้า ๕๓ -๕๘.

²⁷กรมวิชาการ, การส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมสำหรับนักเรียน, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๕), หน้า ๓.

๒. ทักษะคิดเชิงคุณธรรม หมายถึง ความรู้สึกรู้สีกของบุคคลที่มีต่อเหตุการณ์สถานการณ์ต่างๆ ที่ประสบอยู่ว่าชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นๆ ทักษะคิดจะรวมเอาความรู้เชิงคุณธรรมเข้าไปด้วย

๓ . เหตุผลเชิงคุณธรรม หมายถึง ความคิดเบื้องหลังในการตัดสินใจกระทำหรือไม่กระทำอย่างใดอย่างหนึ่งในสถานการณ์ที่ประสบอยู่ ซึ่งการที่บุคคลตัดสินใจกระทำอย่างเดียวกัน

๔ . พฤติกรรมเชิงคุณธรรม หมายถึง การแสดงออกของบุคคลในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งจะบอกได้ว่าคิดได้ว่าพฤติกรรมนั้นถูกต้องเหมาะสม หรือฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมของสังคมหรือไม่²⁸

ประกาศรี สืออำไพ ได้อธิบายว่า คุณธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อยประกอบด้วยองค์ประกอบดังต่อไปนี้

๑ . ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง สังคมที่ขาดกฎเกณฑ์ทุกคนสามารถทำทุกอย่างได้ตามอำเภอใจ ย่อมเดือดร้อนระส่ำระสาย ขาดผู้นำผู้ตาม ขาดระบบที่กระชับ ความเข้าใจเป็นแบบแผนให้ยึดถือปฏิบัติการหย่อนระเบียบวินัยให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ ตามบทบาทของแต่ละบุคคล ขาดได้ไว้ระเบียบวินัยย่อมยากที่จะพัฒนาไปได้ทัดเทียมชาติอื่น จึงควรประพฤติตามจารีตประเพณีทางสังคม

๒. สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างมีระเบียบแบบแผนก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม มีวัฒนธรรมอันเป็นความมีระเบียบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน

๓ . อิสระเสรี (Autonomy) ความมีสำนึกในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาและประสบการณ์ในชีวิต มีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้วสามารถบำเพ็ญตนตามเสรีภาพเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรมได้²⁹

กล่าวโดยสรุปว่า คุณธรรมนั้นก่อให้เกิดจริยธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม ตลอดจนความสุข ความพอใจ และเติมเต็มทำให้ชีวิตสมบูรณ์ คุณธรรมสร้างคนดีและความดีงามคุณธรรมมี

²⁸ ดวงเดือน พันธุมนาวิน, “ลักษณะและพฤติกรรมของนักเรียนวัยรุ่นที่อยู่ในภาวะเสี่ยงในครอบครัว และทางป้องกัน”, รายงานการวิจัย(กรุงเทพมหานคร : สำนักส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ, ๒๕๒๔), หน้า ๒-๓.

²⁹ ประกาศรี สืออำไพ, พื้นฐานการศึกษาทางศาสนา และจริยธรรมพิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๔๘.

ความสำคัญสำหรับนักเรียนสถานศึกษาที่มีคุณธรรมย่อมนำมาซึ่งความร่วมมือร่วมใจของผู้ร่วมงาน อันจะก่อให้เกิดพลังนำไปสู่เป้าหมายของสังคมและประเทศชาติ

๒.๔.๔ การปฏิบัติตามหน้าที่ชาวพุทธ

พุทธศาสนิกชนยึดถือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เราชาวพุทธจึงต้องทำตนเป็นชาวพุทธที่ดี และปฏิบัติหน้าที่ของชาวพุทธในเรื่องต่อไปนี้ คือ ศึกษาหาความรู้ ปฏิบัติตามหลักธรรมและประเพณีพิธีกรรมทางศาสนา เผยแผ่พระศาสนาและปกป้องพระศาสนา

ก. ปฏิบัติตนต่อพระภิกษุถูกต้องตามมารยาทชาวพุทธ

เข้าใจบทบาทของพระภิกษุในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

หลังจากวันพุธขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ อันเป็นวันตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า หลังจากนั้นเป็นเวลา ๒ เดือน พระพุทธองค์ทรงแสดงปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์ และได้มี ๑ ในปัญจวัคคีย์ได้ดวงตาเห็นธรรม ทูลขออุปสมบท พระพุทธองค์ทรงประทานอุปสมบทด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทา พระสงฆ์รูปแรกในโลกจึงเกิดขึ้น เป็นอันว่าพระรัตนตรัยเกิดขึ้นครบเป็นครั้งแรกด้วย ต่อมาพระพุทธศาสนาได้แผ่ขยายมากขึ้น สาวกในพระพุทธศาสนามีมากขึ้น การเผยแผ่พระพุทธศาสนาทำกันอย่างมีระบบมากขึ้น พระภิกษุซึ่งเป็นสาวกของพระพุทธศาสนามีหน้าที่เล่าเรียนหาความรู้ในทางพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ปฏิบัติตามคำสั่งสอนในพระศาสนา และต้องทำหน้าที่ เผยแผ่พระพุทธศาสนา การเผยแผ่พุทธศาสนาอาศัยวิธีการดังนี้ ๑) การแสดงธรรม ๒) การปาฐกถาธรรม และ ๓) การประพาศิตนให้เป็นแบบอย่าง ฯลฯ พระภิกษุเป็นศาสนทายาทโดยตรงกล่าวคือเป็นผู้สำคัญที่สุดในพุทธบริษัท ๔ อันได้แก่ พระภิกษุ พระภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา เพราะพระภิกษุเป็นผู้ออกบวช ออกไปบำเพ็ญคามธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา พระภิกษุจึงเป็นผู้มีหน้าที่ สืบทอดพระพุทธศาสนาด้วยการแสดงธรรม การแสดงปาฐกถา การประพาศิตนให้เป็นแบบอย่าง ตามโอกาสอันสมควร

ข. การเป็นลูกที่ดีตามหลักทศเบื่องหน้าในทศ ๖

ตามหลักพุทธศาสนา บุคคลทุกคนมีสิทธิและหน้าที่ตามสถานภาพของตน โดยพระพุทธเจ้าได้ทรงกำหนดหน้าที่ที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อผู้ที่อยู่แวดล้อมไว้ในเรื่องทศ ๖

ทศ ๖ หมายถึงบุคคลต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันและมีหน้าที่ที่พึงปฏิบัติต่อกัน ดังนี้

- ๑) ทศเบื่องหน้า ได้แก่ บิดามารดา หมายถึง หน้าที่ที่บิดามารดาและบุตรพึงปฏิบัติต่อกัน
- ๒) ทศเบื่องหลัง ได้แก่ บุตรภรรยา หมายถึง หน้าที่สามีและภรรยาพึงปฏิบัติต่อกัน
- ๓) ทศเบื่องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์ หมายถึง หน้าที่ครูอาจารย์และศิษย์พึงปฏิบัติต่อกัน
- ๔) ทศเบื่องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย หมายถึง หน้าที่มิตรสหายพึงปฏิบัติต่อกัน
- ๕) ทศเบื่องบน ได้แก่ พระสงฆ์ หมายถึง หน้าที่พระสงฆ์และชาวบ้านพึงปฏิบัติต่อกัน

๖) ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้หรือผู้ได้บังคับบัญชา หมายถึง คนรับใช้หรือผู้ได้บังคับบัญชา พึงปฏิบัติต่อกัน

ค. มรรยาทชาวพุทธ และการปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ

๑. การต้อนรับ (ปฏิสันถาร)

การต้อนรับ หมายถึง การรับรอง และการอำนวยความสะดวก การแสดงความเคารพ การกล่าวคำทักทายตามควรแก่ฐานะของผู้มาเยือน

๒. การต้อนรับพระภิกษุสงฆ์

เมื่อพระภิกษุสงฆ์เดินเข้ามาถึงบริเวณบ้านหรืองาน คฤหัสถ์ชาย หญิง ควรปฏิบัติดังนี้

- ถ้านั่งเก้าอี้ นิยมลุกขึ้นยืนต้อนรับ เมื่อท่านเดินผ่านไปตรงหน้านิมนต์ไหว้ เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้วก็นั่งตามเดิม

- ถ้านั่งกับพื้น ไม่นิยมลุกขึ้นยืน เมื่อท่านเดินผ่านไปเฉพาะหน้านิมนต์ไหว้ หรือกราบตามแต่กรณี

- สำหรับผู้เป็นประธานในพิธีหรือเจ้าภาพนิมรอกอยรับ พระสงฆ์ที่นิมนต์มา เมื่อพระสงฆ์มาถึงก็นำท่านไปยังสถานที่จัดไว้รับรอง

๓. การตามส่งพระสงฆ์

การตามส่งพระสงฆ์เป็นการแสดงความเคารพอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งชาวพุทธนิยมปฏิบัติสืบต่อมา เมื่อพระสงฆ์เถระผู้ใหญ่ หรือ พระสงฆ์ที่นิมนต์มาในพิธีงานนั้นกลับ นิยมปฏิบัติ ดังนี้

- ถ้านั่งเก้าอี้ นิยมลุกขึ้นยืนส่งท่าน เมื่อท่านเดินผ่านไปตรงหน้านิมนต์ย่อตัวไหว้

- ถ้านั่งกับพื้น ไม่นิยมยืนส่ง เมื่อท่านเดินผ่านไปเฉพาะหน้า ควรไหว้ หรือกราบตามแต่กรณี

- สำหรับประธานหรือเจ้าภาพนิมมเดินตามไปส่งจนพ้นบริเวณงาน และก่อนที่ท่านจะจากไปนิมนต์นมัสการไหว้ เป็นการแสดงความเคารพส่งท่านอีกครั้งหนึ่ง

๔. มรรยาทของผู้เป็นแขกของพระภิกษุ

วิธีปฏิบัติขณะถึงที่อยู่ของพระสงฆ์

- ก่อนที่จะเข้าพบท่าน นิยมไต่ถามพระภิกษุสามเณร หรือศิษย์ว่าท่านอยู่หรือไม่ ท่านว่างหรือไม่ว่าง สมควรที่จะเข้าพบได้หรือไม่ และนิยมแจ้งความจำนงขออนุญาตเข้าพบท่านก่อนเมื่อได้รับอนุญาตแล้ว จึงเข้าพบท่าน

- ถ้าไม่พบผู้ใดที่พอจะถามได้ ควรรอนแค้นใจว่าท่านอยู่ ควรเคารพประตูก่อนเพื่อท่านจะได้เตรียมตัวล่วงหน้า เมื่อท่านอนุญาตแล้วจึงเข้าไป (เฉพาะชาย) ส่วนผู้หญิง ไม่ควรเข้าไปในห้องโดยเด็ดขาด

- เมื่อท่านนั่งเรียบร้อยแล้ว ผู้ไปหานิมนต์คุกเข่ากราบแบบเบญจางคประดิษฐ์
- เมื่อกราบแล้ว นิมนต์นั่งพับเพียบ ไม่นิมนต์นั่งอาสนะเสมอกับพระสงฆ์
- ขณะที่พระสงฆ์อยู่ชั้นล่าง ไม่นิมนต์ขึ้นไปชั้นบน และไม่นิมนต์เข้าไปในห้องส่วนตัวของท่าน

๕. การปฏิบัติตนต่อพระภิกษุ

การยืนรับพระสงฆ์

- ยืนตรง ขาชิด มือทั้งสองแนบข้างหรือเอามือประสานกัน ค้อมตัวเล็กน้อย
 - ไม่ควรเอามือล้วงกระเป๋าสีเสื้อหรือกางเกง ไม่ควรเอามือกอดคอหรือโพล่หลัง
- การให้ที่นั่งแก่พระสงฆ์** การให้ที่นั่งเป็นกิริยาอาการเอื้อเฟื้ออย่างหนึ่งมีวิธีปฏิบัติดังนี้
- ถ้าจัดให้นั่งเก้าอี้ นิยมให้พระสงฆ์นั่งแถวหน้าสุด ถ้ากุหลาบชายจำเป็นต้องนั่งแถวเดียวกับพระสงฆ์ให้นั่งด้านซ้ายมือ สำหรับสตรีเพศไม่นิมนต์นั่งแถวเดียวกัน เว้นแต่มีบุรุษนั่งคันระหว่าง

- ถ้าสถานที่ชุมนุมชน จัดให้นั่งกับพื้น นิยมจัดอาสนสงฆ์ไว้ต่างหาก เช่นปูพรมผืนใหญ่เต็มห้อง นิยมปูพรมผืนเล็กบนพรมผืนใหญ่อีกชั้นหนึ่ง สำหรับเป็นที่นั่งของพระสงฆ์แต่ละรูป

การเดินสวนทางกับพระสงฆ์

- ควรหยุดยืนตรง แล้วยกมือไหว้พระสงฆ์ รอให้พระสงฆ์เดินผ่านไปก่อน

การสนทนากับพระสงฆ์

- ถ้าพระภิกษุรูปนั้น เป็นพระเถระผู้ใหญ่ นิยมประนมมือพูดกับท่าน ทุกครั้งที่กราบเรียนท่าน และรับคำของท่าน
- ขณะสนทนากับพระสงฆ์อยู่นั้น ไม่นิมนต์พูดล้อเล่น และพูดหยาบโลนไม่เล่าเรื่องส่วนตัวให้ท่านฟัง ไม่นิมนต์แสดงอาการยกตนเสมอท่าน หรือยกตนสูงกว่าท่าน
- เฉพาะสตรีทั้งหมด แม้จะเป็นญาติกับพระภิกษุสงฆ์รูปนั้นก็ตาม ไม่นิมนต์สนทนากับท่านสองต่อสอง ทั้งภายในห้องและภายนอกห้อง ทั้งในที่ลับตาและลับหู เพราะผิดวินัยพุทธบัญญัติ
- เมื่อเสร็จกิจธุระแล้ว นิยมรีบลาท่านกลับ ไม่ควรสนทนาอยู่นานเกินควร ไม่ควรสนทนาเรื่องไร้สาระ เพราะเป็นการรบกวนเวลาของท่าน
- เมื่อจะลาท่านกลับ นิมนต์คุกเข่า(ตามเพศ) กราบท่านด้วยเบญจางคประดิษฐ์ ๓ ครั้ง แล้วเดินเข่าออกไป

การรับสิ่งของจากพระสงฆ์

- ชาย ให้รับจากมือท่านได้ ถ้ายื่นให้ยกมือไหว้ก่อนรับ ถ้านั่ง ให้กราบเบญจางคประดิษฐ์
- หญิง ให้รับบนฝ่ามือหรือเครื่องรองรับ ให้ยกมือไหว้ก่อนรับ ถ้านั่ง ให้กราบเบญจางคประดิษฐ์

ง. มรรยาทการแต่งกาย

การแต่งกายไปวัด วัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ชาวพุทธจึงควรปฏิบัติตนต่อวัดด้วยความสุภาพและความเคารพ เพื่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ตัวเอง โดยปฏิบัติดังนี้คือ

- ควรแต่งกายให้สะอาดเรียบร้อยเรียบร้อย งาม ๆ ไม่มีลวดลายหรือสีฉูดฉาด ไม่รัดรูป เพื่อสะดวกในการกราบไหว้และทำสมาธิ

- วัดมิใช่ที่ที่คนจะแต่งตัวไปอวดความร่ำรวยกัน วัดควรเป็นที่เราไปเพื่อขัดเกลา

กิเลสมากกว่า จึงไม่ควรแต่งกายให้หรูหราล้ำสมัยใส่เครื่องประดับรุงรัง ไม่ควรใส่น้ำหอมที่มีกลิ่นรุนแรงจะทำให้เกิดความฟุ้งซ่าน

- บุรุษควรแต่งกายเรียบร้อย ไม่ปล่อยชายเสื้อ ทรงผมตัดสั้นหรือหวีเรียบร้อย ไม่ใสน้ำมันกลิ่นรุนแรงรบกวนผู้อื่น

- สตรีไม่ควรแต่งกายแบบวับ ๆ แวม ๆ หรือใส่เสื้อบางจนเห็นเสื้อชั้นใน กระโปรงไม่ควรสั้นจนน่าเกลียด หรือผ่าหน้าผ่าหลังเพื่อเปิดเผยร่างกาย

การแต่งกายไปงานมงคล

งานมงคล คือ การทำบุญเลี้ยงพระเพื่อความสุขความเจริญแก่จิตใจ เช่น ทำบุญวันเกิด ขึ้นบ้านใหม่ งานมงคลสมรส การแสดงความยินดีในโอกาสต่าง ๆ เป็นต้น ควรแต่งกายดังนี้

- ควรแต่งกายเรียบร้อย สีสวยงามตามสมัยนิยม เหมาะสมกับงาน
- ใส่เครื่องประดับพอประมาณ แต่ไม่ควรหรูหราฟุ่มเฟือยจนเกินพอดี
- ขนาดพอดี ลูก นุ่งได้สะดวก ไม่น่าเกลียด

การแต่งกายไปงานอวมงคล

งานอวมงคล คือ การทำบุญเลี้ยงพระที่เกี่ยวกับเรื่องการตาย นิยมทำกันอยู่ ๒ อย่างคือ ทำบุญหน้าศพ เรียกว่าทำบุญ ๗ วัน ๕๐ วัน หรือ ๑๐๐ วัน และทำบุญอุทิศในวันคล้ายวันตายของผู้ล่วงลับ

- ถ้าเป็นงานศพควรเป็นสีขาวหรือสีดำ
- ถ้าเป็นวันทำบุญอุทิศ ควรแต่งกายเรียบร้อย สีสบาย ๆ ไม่มีลวดลายหรือฉูดฉาด จนเกินควร เหมาะสมกับงาน
- ไม่ใส่เครื่องประดับหรูหราฟุ่มเฟือยจนเกินพอดี

30

สรุปได้ว่า การปฏิบัติตามหน้าที่ชาวพุทธ หรือมารยาทชาวพุทธ เป็นการแสดงออกที่มีแบบแผน ในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติที่ทำให้สมาชิกในสังคม สามารถดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างดี โดยเฉพาะมารยาทชาวพุทธที่หล่อหลอมมาจาก หลักธรรมคำสอนทางพุทธ

³⁰พระมหาวิจิตร วชิรเมธี และพระมหาอมรวิชัย ชาครเมธี, หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ก, ๒๕๔๘), หน้า ๖๒-๖๓.

ศาสนา เป็นกริยาวาจาที่บุคคลในสังคมพึงปฏิบัติต่อกัน อันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม จนนับเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางศาสนา ที่มีลักษณะเฉพาะของชาวพุทธในประเทศไทย แม้จะไม่สำคัญเท่าหลักธรรมคำสอนโดยตรง แต่ก็มีส่วนในการสร้างความรัก ความสามัคคี อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของสังคมไทย ที่คนไทยทุกคนควรประพฤติปฏิบัติและสืบทอดต่อไป

๒.๔.๕ การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

การบริหารจิตและเจริญปัญญาในพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการปฏิบัติ เน้นเรื่อง การฝึกจิตเป็นสำคัญ การบริหารจัดการและเจริญปัญญาเป็นวิธีการดูแลและทำนุบำรุงจิตใจของมนุษย์ให้ มีความบริสุทธิ์ปราศจากกิเลสมาครอบงำให้รู้จักละอายและเกรงกลัวต่อบาปกรรม โดยใช้วิธีการฝึก ตามหลักสติปัฏฐาน ๔ จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีสติสัมปชัญญะดีเลิศและมีจิตมั่นคงได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งเป็นพื้นฐานในการเจริญปัญญา เพราะจะช่วยให้ผู้ปฏิบัติมีการพูด การคิด และการกระทำที่ ถูกต้อง โดยอาศัยวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการ เพื่อที่จิตและปัญญาของมนุษย์จะได้รับการพัฒนา ให้สูงขึ้น มีการเรียนรู้ได้รวดเร็วและถูกต้อง อันจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของตนและสังคม

การบริหารจิต หมายถึง การฝึกฝนอบรมจิตให้เจริญและประณีตยิ่งขึ้น มีความปลอด โปร่ง มีความหนักแน่นมั่นคง โดยเริ่มจากการฝึกฝนจิตให้เกิดสติและฝึกสมาธิให้เกิดขึ้นในจิต

ในการที่จะให้จิตมีสติได้นั้น ผู้ฝึกต้องมีวิธีการดังนี้คือ การตั้งใจให้มีสติสัมปชัญญะอยู่ เสมอ การคบกับคนผู้มีสติปัญญามั่นคง การไม่คบคนที่มึนเมาใจฟุ้งซ่านปั่นป่วนและการมีใจนุ่มไป ในการมีสติคือออกาจะมีสติมั่นคง กล่าวคือ

๑. การตั้งใจให้มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ คือ ผู้ฝึกจะต้องตั้งใจกำหนดรู้ตักตัวอยู่ทุกขณะ ไม่ว่าจะทำอะไรก็ต้องใคร่ครวญทำช้า ๆ อย่างรวดเร็วเกินไป เช่น ในขณะที่เดิน ขึ้น นอน จะต้อง พยายามให้ตัวสติระลึกรู้ตลอดเวลาทุก ๆ อิริยาบถ และมีสติสัมปชัญญะรู้ตัวอยู่เสมอ เมื่อตั้งใจ ปฏิบัติตามวิธีดังกล่าวก็จะทำให้ผู้นั้นมีสติสัมปชัญญะสมบูรณ์

๒. การคบกับคนผู้มีสติปัญญามั่นคง คือ พยายามเข้าสมาคมกับคนผู้มีสติปัญญามั่นคง ด้วยการ ทำ การพูด และการแสดงออกอื่น ๆ ยกตัวอย่าง เช่น การเข้าไปพบปะสนทนากับพระสงฆ์ผู้ ฝึกสมาธิมาดีแล้ว โดยพิจารณาจากการพูดและการกระทำ ท่านจะอยู่ในลักษณะสำรวมระมัดระวัง อยู่ตลอดเวลา ซึ่งทำให้เราผู้เข้าร่วมสมาคมด้วยเกิดการตั้งสติและมีสติสัมปชัญญะรู้ตัวสำรวม ระมัดระวังตัวเช่นเดียวกับท่าน

๓. การไม่คบคนที่มึนเมาใจฟุ้งซ่านปั่นป่วน คือ คนใดที่มีสติพื้นเพอ่อน หลง ๆ ลืม ๆ ซึ่งมิ การกระทำการพูดผิด ๆ ถูก ๆ อยู่ตลอดนั้น เราไม่ควรจะไปคบด้วย เพราะการสมาคมกับคน ประเภทนี้บ่อย ๆ เข้าบางทีจะทำให้เราติดโรคสติพื้นเพอ่อนได้ เว้นได้แต่เข้าไปคบด้วยความสงสาร เพื่อจะแนะนำเขาในบางครั้งบางคราวเท่านั้น

๔. **การมีใจน้อมไปในการมีสติ** คืออยากเป็นคนมีสติมั่นคง โดยตัวเราเองต้องพยายาม ขวนขวายปลูกใจให้เห็นคุณค่าในการมีสติสัมปชัญญะแล้วปฏิบัติธรรมเพื่อนำจิตของตนให้เป็น สมาธิ เมื่อจิตเป็นสมาธิในขั้นต้น แม้เพียงฉกสมาธิอันเป็นสมาธิชั่วขณะที่เกิดขึ้นกับคนทั่ว ๆ ไป ในการปฏิบัติงานในชีวิตประจำวัน เท่านั้นก็จะทำให้เราเป็นผู้มีสติสัมปชัญญะดีขึ้นอย่างแน่นอน

นอกจากนี้แล้วพระพุทธเจ้ายังได้ทรงแสดงวิธีการฝึกสติให้สมบูรณ์ไว้ในสติปัฏฐาน ๔ อย่าง กล่าวคือ การดำรงสติไว้ที่ฐานมี ๔ อย่าง ได้แก่ กาย เวทนา จิต ธรรม และกำหนดพิจารณา ฐานทั้ง ๔ เหล่านั้น เช่น กายานุปัสสนา ตั้งสติกำหนดพิจารณากายเป็นอารมณ์ เวทนานุปัสสนา ตั้ง สติกำหนดพิจารณาเวทนาเป็นอารมณ์ จิตตานุปัสสนา ตั้งสติกำหนดพิจารณาจิตเป็นอารมณ์ และ ธรรมานุปัสสนา ตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรมเป็นอารมณ์

การบริหารจิตเป็นการบำรุงรักษาจิตให้มีความสงบ มีหลายวิธี ที่ใช้กันมากคือ สติปัฏ ฐานและอานาปานสติ การฝึกบริหารจิตบ่อย ๆ นอกจากจะทำให้จิตใจสงบแล้ว ยังทำให้จิตมีกำลังที่ เข้มแข็ง มีอำนาจ มีปัญญาแก้ปัญหาชีวิตได้

การเจริญปัญญา เป็นการฝึกอบรมจิตให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ๓ วิธีคือ การฟัง การคิด และการลงมือปฏิบัติ เพื่อให้เกิดปัญญานำไปแก้ปัญหาวินิจฉัยได้

๕. วิธีปฏิบัติและประโยชน์ของการบริหารจิตและการเจริญปัญญา

การบริหารจิต คือ การควบคุมจิตให้อยู่ในกรอบอันดีงาม สงบ นิ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน ทำได้โดย การปฏิบัติสมาธิ สมาธิจะทำให้จิตสงบ มีพลังปฏิบัติหน้าที่และประกอบอาชีพการงานได้ดีมีผลสำเร็จ

การบริหารจิตด้วยการปฏิบัติสมาธิ

สมาธิ แปลว่า “ความตั้งมั่นแห่งจิต” หมายถึงภาวะที่จิตมีอารมณ์ (เรื่องที่คิด) เป็นหนึ่ง หรืออาการที่จิตแนบแน่นอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งนาน ๆ

สมาธิ เป็นภาวะกลาง ๆ ไม่ดีไม่ชั่วในตัวเอง สุดแต่ว่าจะนำไปใช้ในทางใด ถ้าใช้เพื่อ เบียดเบียนหรือทำลายผู้อื่น เช่น ตั้งจิตแน่วแน่นั่งตบตา หรือเล็งปืนด้วยจิตไม่วอกแวกยิงสัตว์หรือ ศัตรูไม่ให้ผิดพลาด ตั้งใจขณะทำโจรกรรม เป็นต้น เป็น “มิจฉาสมาธิ” (สมาธิผิด) ถ้าใช้เพื่อ เป้าหมายตรงกันข้ามจากที่กล่าวนี้เป็น “สัมมาสมาธิ” (สมาธิถูก)

ประโยชน์ของสมาธิสมาธิมีประโยชน์มากมาย เช่นประโยชน์ในชีวิตประจำวัน ประโยชน์ ในการพัฒนาบุคลิกภาพ จนกระทั่งประโยชน์ระดับสูงอันเป็นเป้าหมายทางพระศาสนา ได้แก่

ประโยชน์ของสมาธิในชีวิตประจำวัน

๑. ทำให้จิตใจสบายหายเครียด มีความสุขผ่องใส

๒. หายจากการวิตกกังวล หายกระวนกระวาย

๓. นอนหลับง่าย หลับสนิทไม่ฝันร้าย สิ่งตัวเองได้ เช่น กำหนดให้หลับให้ตื่นตามเวลาที่ต้องการ

๔. มีความว่องไวกระฉับกระเฉง รู้จักตัดสินใจให้เหมาะแก่สถานการณ์

๕. มีความเพียรพยายามแน่วแน่ในจุดหมาย มีความใฝ่สัมฤทธิ์สูง

๖. มีสติสัมปชัญญะรู้เท่าทันประสบการณ์ ยับยั้งชั่งใจได้ดีเยี่ยม

๗. มีประสิทธิภาพในการทำงาน เช่น เรียนหนังสือเก่ง ทำกิจการงานทุกอย่างสำเร็จดี

๘. ส่งเสริมความจำ และสมรรถนะทางสมอง

๙. เกื้อกูลแก่สุขภาพทางกาย เช่น ชะลอความแก่ คือ ดูอ่อนกว่าวัย

๑๐. รักษาโรคบางอย่างได้ เช่น โรคท้องผูกเรื้อรัง โรคกระเพาะอาหาร โรคความดันโลหิต โรคหืดหอบ

ประโยชน์ของสมาธิในการพัฒนาบุคลิกภาพ สมาธิมีประโยชน์ต่อบุคลิกภาพต่อไปนี้

๑. ทำให้มีบุคลิกเข้มแข็ง หนักแน่นมั่นคง

๒. มีความสงบเยือกเย็น ไม่ฉุนเฉียวเกรี้ยวกราด

๓. สดชื่น ผ่องใส ยิ้มแย้มเบิกบาน

๔. สง่า งาม น่าเกรงขาม

๕. มีเสน่ห์ดึงดูดใจ น่าคบหา

๖. มีความมั่นคงทางอารมณ์

๗. กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า ไม่เซื่องซึม

๘. พร้อมเผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ สามารถแก้ไขสถานการณ์คับขันได้

๙. มองอะไรทะลุปรุโปร่ง รับรู้อะไรได้ไว รู้จักตนเองและผู้อื่นจริง

ประโยชน์ของสมาธิที่เป็นจุดหมายของศาสนา ระดับนี้หมายเอาสมาธิที่แนบแน่นถึงระดับ “อัปปนาสมาธิ” หรือสมาธิระดับฌาน ผู้ได้สมาธิระดับนี้จิตใจจะสงบแน่วแน่มาก สามารถระงับ “นิวรณ์” พร้อมจะนำไปสู่ปัญญาเห็นแจ้งความจริงสูงสุด อันเป็นจุดหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนในการฝึกปฏิบัติสมาธิตามหลักอานาปานสติ

อานาปานสติ คือ สติกำหนดลมหายใจเข้า - ออก เป็นหนึ่งในหลายวิธีในการฝึกสมาธิที่ง่ายและสะดวกที่สุด ซึ่งมีขั้นตอนดังนี้คือ

๑. **ขั้นเตรียมการปฏิบัติ**

- เลือกสถานที่ ให้เหมาะสม ปราศจากเสียงรบกวน

- กำหนดเวลา ควรเลือกเวลาที่เหมาะสมและไม่นานจนเกินไป

- **สมาทานศีล** ผู้ปฏิบัติพึงสมาทานศีล ๕ โดยรับจากพระภิกษุหรือตั้งใจควั่นด้วยตนเอง

- **มนัสการพระรัตนตรัย** ถ้าไม่มี พระพุทธรูปหรือโต๊ะหมู่บูชา จะกราบที่หนึ่งใดก็ได้ที่เหมาะสมก็ได้ พร้อมกับกล่าวนมัสการ

- **กล่าวคำอธิษฐาน** จุดประสงค์เพื่อให้สัจปณฺญาณว่า จะตั้งใจปฏิบัติอย่างจริงจัง เป็นการเสริมสร้างพลังจิตให้เข้มแข็ง

- **แผ่เมตตา** กล่าวคำแผ่เมตตา ส่งความปรารถนาดีไปยังมนุษย์และสัตว์ทุกจำพวก

- **ตัดกังวล** ตัดทุกอย่างให้หมดสิ้น ไม่ว่าเรื่องงาน เรื่องเรียน เรื่องญาติพี่น้อง ไม่คิดถึงอดีต อนาคต ให้กำหนดเฉพาะปัจจุบัน คือการฝึกสมาธิเท่านั้น

ขั้นปฏิบัติ

ท่านั่ง ให้นั่งบนพื้นในท่า “สมาธิ” เหมือนพระพุทธรูปปางสมาธิ ทำได้ ๒ ลักษณะ คือ

๑) นั่งขัดบัลลังก์ หรือที่เรียกว่า “ขัดสมาธิราบ” โดยยกเท้าขวาทับเท้าซ้าย ยกมือขวาทับมือซ้าย ตั้งตัวตรง

๒) นั่งขัดสมาธิเพชร คือนั่งเท้าซ้ายทับขาขวา เท้าขวาทับขาซ้าย มือขวาทับมือซ้าย ตั้งตัวตรง

วิธีกำหนดลมหายใจ ผู้ฝึกจะต้องคอยเอาสติกำหนดลมหายใจเข้า - ออก มิให้คิดไปเรื่องอื่น แต่ในขั้นนี้ทำยากเพราะผู้ฝึกมักจะเผลอคิดเรื่องอื่นเป็นประจำ ผู้เชี่ยวชาญเรื่องสมาธิของพระพุทธศาสนาจึงได้เสนอให้ใช้วิธีการภาวนาในใจควบคู่ไปกับการกำหนดลมหายใจเข้า - ออก โดยวิธีการภาวนานั้นมีหลายวิธีแต่จะเสนอไว้ในขั้นที่ ๑ คือ การนับลมหายใจเข้าและออก โดยนับเป็นคู่ ๆ ในขณะที่หายใจเข้าและออก ดังนี้

ครั้งที่ ๑ หายใจเข้าให้นับ ๑ หายใจออกให้นับ ๑ (๑คู่)

ครั้งที่ ๒ หายใจเข้าให้นับ ๒ หายใจออกให้นับ ๒ (๑คู่)

ครั้งที่ ๓ หายใจเข้าให้นับ ๓ หายใจออกให้นับ ๓ (๑คู่)

ครั้งที่ ๔ หายใจเข้าให้นับ ๔ หายใจออกให้นับ ๔ (๑คู่)

ครั้งที่ ๕ หายใจเข้าให้นับ ๕ หายใจออกให้นับ ๕ (๑คู่)

ไม่ควรนับต่ำกว่า ๕ และไม่ควรเกิน ๑๐ เมื่อนับจบให้กลับไปนับใหม่ซ้ำอีกจนกว่าอารมณ์นิ่งจึงหยุดนับหันมากำหนดสภาพจริงของอารมณ์แทน หรือกำหนดเวลาตามที่ตั้งใจไว้

หมายเหตุ วิธีอื่น ๆ ในการกำหนดลมหายใจ ภาวนาคำว่า พุท เมื่อหายใจเข้า ภาวนาคำว่า โธ เมื่อหายใจออก ภาวนาคำว่า ยุบหนอ - พองหนอ ตามสภาพท้องในขณะที่มีลมหายใจเข้าออก หรือแบบอื่น ๆ ที่นักเรียนถนัดกำหนดลมหายใจเข้าออก

การเจริญปัญญา

ปัญญา แปลว่า “ความรู้ทั่วถึง” ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง มีอยู่ ๒ ประเภทคือ

๑. **ความรู้ที่มีมาแต่กำเนิด** (สหชาติปัญญา) เป็นความรู้พื้นฐานที่ทุกคนพึงมี มากบ้าง น้อยบ้าง บางคนมีความรู้พิเศษที่คนอื่นไม่มีที่เรียกกันว่า “พรสวรรค์” เช่นความสามารถในการวาดภาพได้ดีเยี่ยมโดยไม่ได้อาบน้ำจากที่ใด กรณีอย่างนี้มีน้อย

๒. **ความรู้ที่มีขึ้นด้วยการศึกษาเล่าเรียน** (โยคปัญญา) เป็นความรู้ที่ต้องเน้นให้มี เพราะเป็นเรื่องที่ฝึกอบรมกันได้ ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “ปัญญาความรู้มิได้เพราะการฝึกฝนพัฒนา เสื่อมไปเพราะไม่ฝึกฝนพัฒนา” คุณมิตต้องลับให้คมอยู่เสมอ จึงจะใช้การได้ดี

ประโยชน์ของปัญญา

๑) **ปัญญาทำให้เราสามารถวินิจฉัยสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้องตามความเป็นจริง** ยกตัวอย่างเช่น ในเรื่องมโหสถชาดก นางยักษิณีแปลงเป็นหญิงสาวมาแข่งลูกของชาวบ้านเกิดการโต้เถียงกัน นางยักษิณีโต้เถียงเก่งจนชาวบ้านเชื่อว่าเป็นแม่ของเด็กจริง มโหสถกุมารรับอาสาตัดสินความให้ โดยให้หญิงทั้งสองแข่งเด็กกัน โดยให้คนหนึ่งจับหัวเด็ก อีกคนจับขา เมื่อเด็กถูกคนทั้งสองดึงไปคนละทาง ก็ร้องไห้ด้วยความเจ็บปวด หญิงชาวบ้านปล่อยมือแล้วร้องไห้โฮใหญ่ มโหสถกุมารจึงตัดสินว่า หญิงคนที่ปล่อยมือแล้วร้องไห้คือแม่ที่แท้จริง เพราะสัญชาตญาณของแม่นั้น เมื่อเห็นลูกร้องไห้ด้วยความเจ็บปวด ย่อมทนไม่ได้จนต้องยอมปล่อยมือ ซึ่งการวินิจฉัยเรื่องราวได้ถูกต้องเช่นนี้ได้ก็เพราะมีปัญญา

๒) **ปัญญาทำให้เรามองสิ่งต่าง ๆ ได้ตลอดสาย** ไม่มองมุมใดมุมหนึ่งเหมือน คนตาบอดคลำช้าง คลำถูกส่วนไหนของช้างก็เข้าใจว่าเหมือนสิ่งต่าง ๆ ที่ตนรู้ ปัญญาจะช่วยให้นักคิดพิจารณาอย่างรอบคอบถี่ถ้วน รู้ต้นสายปลายเหตุ ตรงตามความเป็นจริง

๓) **ปัญญาทำให้แก้ปัญหาชีวิตได้** คนมีปัญหาแม้จะประสบปัญหาชีวิตอย่างหนัก ก็สามารถแก้ไขได้ ดังกรณีของนางกุนทลเกสี ถูกสามีซึ่งเคยเป็นโจร ลวงให้ขึ้นเขาอ้างว่าจะไปแก้บน พอได้โอกาส ก็บอกว่าจะพามาฆ่าเพื่อชิงเอาเครื่องประดับ นางเห็นจวนตัวจึงใช้ปัญญาเอาตัวรอด โดยบอกว่าจะตายตนขอราเพื่อเป็นการไหว้สามีก่อน พอสามีเผลอก็ฉวยโอกาสปลักสามีใจร้าย จนตกภูเขาตายแล้วเอาชีวิตรอดมาได้

๔) **ปัญญาทำให้รู้ผิด รู้ถูก รู้ทางเสื่อมและทางเจริญ** ปัญญาจะเป็นตัวบอกว่าอะไรเป็นเหตุแห่งความเสื่อมที่ควรละเว้น เช่นรู้ว่าการคบเพื่อนชั่วเป็นมิตรจะพาให้ตนเองตกต่ำเป็นทาส อบายมุขก็หลีกเลียงเลือกคนคนดี แล้วพยายามประพฤติตามคนดี ตนก็ได้รับความสุขความเจริญ

๕) **ปัญญาทำให้สร้างฐานะเป็นปึกแผ่นได้** เพียงอาศัยความขยันหมั่นเพียรอย่างเดียวไม่พอ อาจนำความยุ่งยากมาให้ คนมีปัญหาแม้มีทรัพย์เพียงเล็กน้อยก็สามารถสร้างฐานะร่ำรวยได้

๖) **ปัญญาทำให้เข้าใจโลกและชีวิต** มีเมตตากุณยาแก่นมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย คนมีปัญญาเข้าใจว่าตนเองปรารถนาความสุข รักตัวกลัวตายฉันใด คนอื่นสัตว์ก็เช่นเดียวกัน จึงไม่เบียดเบียนกัน มีเมตตากุณยา เห็นใจให้อภัยแก่กัน

๗) **ปัญญาทำให้เป็นคนมีเหตุผล ใจกว้างและยอมรับฟังผู้อื่น** คนมีปัญญายึดถือหลักการความถูกต้องเป็นใหญ่ ไม่เอาแต่ใจตนเอง ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น แม้จะแตกต่างไปจากความคิดเห็นของตนเอง เพราะคนมีปัญญารู้ว่า **“ไม่มีใครเป็นสัตพัตถุ” (ผู้รู้ทุกสิ่ง)** ความคิดของเราอาจผิดก็ได้ จึงควรรับฟังและเคารพความคิดเห็นของคนอื่นเท่ากับเคารพความคิดเห็นของตนเอง

๓ . **วิธีการบริหารจัดการและเจริญปัญญาตามหลักสติปัฏฐานเน้ออานาปานสติ**

สติปัฏฐานสูตร เป็นพระสูตรที่มีความสำคัญมากในการบริหารจัดการและเจริญปัญญา ที่ชาวพุทธนำมาปฏิบัติมากที่สุด โดยมีหัวข้อธรรมในสติปัฏฐานสูตรย่อ ๆ ดังนี้คือ

สติปัฏฐาน ๔

๑) **กายนุปัสสนา สติปัฏฐาน** การตั้งสติกำหนดพิจารณากาย จำแนกวิธีปฏิบัติ ๖ อย่าง คือ

(๑) **อานาปานสติ** สติกำหนดลมหายใจ เข้าออก (หายใจสั้น, หายใจยาว, รู้กายทั้งปวง, ทำกายสังขารให้ระงับ)

(๒) **อิริยาบถ** กำหนดรู้ทันอิริยาบถ

(๓) **สัมปชัญญะ** สร้างสัมปชัญญะรู้ตัวในการเคลื่อนไหวทุกอย่าง

(๔) **ปฏิกลมนสติการ** พิจารณาส่วนประกอบที่ไม่สะอาดทั้งหลายอันมีอยู่ในร่างกาย

(๕) **ธาตุมนสติการ** พิจารณาร่างกายของตนให้เห็นว่าสักแต่เป็นธาตุแต่ละอย่าง ๆ

(๖) **นวลวิธิกา** พิจารณาซากศพในสภาพต่าง ๆ ๘ ชนิดในป่าช้า ให้เห็นคติธรรมคาของร่างกาย ของผู้อื่นเป็นเช่นของตนเอง คือให้เห็นว่าแม้ร่างกายของตนก็เป็นเช่นนั้น

๒) **เวทนานุปัสสนา สติปัฏฐาน** การตั้งสติกำหนดพิจารณาเวทนา ๓ ประการ คือ สุขเวทนา การเสวยอารมณ์ที่เป็นสุข ทุกข์เวทนา การเสวยอารมณ์ที่เป็นทุกข์ อทุกขมสุขเวทนา การเสวยอารมณ์ที่ไม่สุขไม่ทุกข์ เป็นกลางๆ

๓) **จิตตานุปัสสนา สติปัฏฐาน** การตั้งสติกำหนดพิจารณาจิตของตนตามที่มันเป็นอยู่ขณะนั้น ๆ รวม ๘ คู่ คือ มีสติรู้ชัดจิตของตนที่มีราคะ - ไม่มีราคะ , มีโทสะ - ไม่มีโทสะ , มีโมหะ - ไม่มีโมหะ, เสราหมอง - ผ่องแผ้ว, ฟุ้งซ่าน - หดหู่, เป็นสมาธิ - ไม่เป็นสมาธิ, จิตที่ได้ฉาน - ไม่ได้ฉาน, จิตที่หลุดพ้นแล้ว - ยังไม่หลุดพ้น

๔) **ธัมมานุปัสสนา สติปัฏฐาน** การตั้งสติกำหนดพิจารณาธรรม ๕ หมวด คือ นิรวณ ๕ ขันธ์ ๕ อายุตนะ ๑๒ โพชฌงค์ ๗ อริยสัจ ๔ ว่าอะไรเป็นอย่างไร มีในตนหรือไม่ เกิดขึ้น เจริญบริบูรณ์ และดับไปอย่างไร เป็นต้น ตามที่เป็นจริงของมันอย่างนั้น ๆ

การปฏิบัติธรรมตามสติปัฏฐาน ๔ เน้นอานาปานสติกว่า “การฝึกกรรมฐาน” มี ๒ วิธี คือ

๑) **สมถกรรมฐาน** สมถะ แปลว่า ความสงบ หมายถึงวิธีทำให้สงบโดยการกำหนดใจไว้กับลมหายใจเข้า - ออก จนกระทั่งละ **นิวรณ์ ๕** ได้แก่ กามฉันทะ (ความพอใจในกาม) พยาบาท (คิดปองร้ายผู้อื่น) ถีนะมิทธะ (ความหดหู่ซึมเศร้า) อุทธัจจะกุกกุจจะ (ความฟุ้งซ่านรำคาญใจ) และ วิกิธิชา (ความลังเลสงสัย) สมถะเป็นปัจจัยทำให้เกิดวิปัสสนาต่อไป

๒) **วิปัสสนากรรมฐาน** วิปัสสนา แปลว่า การเห็นแจ้งหรือการรู้แจ้ง หมายถึง วิธีการทำให้เกิดการเห็นแจ้งโดยการฝึกฝนอบรมปัญญาให้รู้แจ้งชัดในสิ่งทั้งหลายว่า สรรพสิ่งไม่เที่ยงแท้ ต้องเปลี่ยนแปลงและมีตัวตน (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) การพิจารณานามรูปนี้สามารถทำลาย อวิชชา (ความไม่รู้) ลงได้

๔. **พัฒนาการเรียนรู้ด้วยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ ๒ วิธี คือ**

๑) **วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม** หรือโยนิโสมนสิการแบบเร้ากุศลในที่นี้มีความสำคัญทั้งในแง่ที่ทำให้เกิดความคิดและการกระทำที่ดียิ่งขึ้นเป็นประโยชน์ในขณะนั้น ๆ และในแง่ที่ช่วยแก้ไขนิสัยความเคยชินร้าย ๆ ของจิตที่ได้สั่งสมไว้แต่เดิม พร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ ที่ดีงามให้เกิดขึ้นในเวลาเดียวกันด้วย ในทางตรงข้าม หากปราศจากอุปายแก้ไขเช่นนี้ ความคิดและการกระทำของบุคคลก็จะถูกชักนำให้เดินไปตามแรงชักจูงของความเคยชินเก่า ๆ ที่ได้สั่งสมไว้เดิมเพียงอย่างเดียวและช่วยเสริมความเคยชินอย่างนั้นให้มีกำลังแรงมากยิ่งขึ้นเรื่อยไป แม้ในพระไตรปิฎก ก็มีตัวอย่างง่าย ๆ ที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงบ่อย ๆ คือ เหตุปรารถนาหรือเรื่องราวกรณีอย่างเดียวกัน คิดมองไปอย่างหนึ่ง ทำให้เกิดคร้าน คิดมองไปอีกอย่างหนึ่ง ทำให้เกิดความเพียรพยายาม ในกรณี que ความคิดอกุศลเกิดขึ้นแล้ว ท่านก็แนะนำวิธีแก้ไขไว้ และวิธีแก้ไขนั้น ส่วนมากก็ใช้วิธีโยนิโสมนสิการแบบเร้ากุศลนั่นเอง ดังตัวอย่างในวิตักกสันฐานสูตร พระพุทธเจ้าทรงแนะนำหลักทั่วไปในการแก้ความคิดอกุศลไว้ ๕ ข้อ มีใจความว่า ถ้าความคิดดำริที่เป็นบาปเป็นอกุศล ประกอบด้วยฉันทะ หรือโทสะหรือโมหะก็ตาม เกิดมีขึ้น อาจแก้ไขได้ดังนี้

(๑) **มนสิการ** คือ คิดนึกใส่ใจถึงสิ่งอื่นที่ดีงามมาคิดนึกใส่ใจ แทน (เช่นนึกถึงสิ่งที่ทำให้เกิดเมตตา แทนสิ่งที่ทำให้เกิดโทสะเป็นต้น) ถ้าปฏิบัติอย่างนี้แล้วยังไม่หาย

(๒) **ถึงพิจารณาโทษของความคิดที่เป็นอกุศล** เหล่านั้นว่า ไม่ดีไม่งาม ก่อผลร้าย นำความทุกข์มาให้อย่างไร ๆ ถ้ายังไม่หาย

(๓) **ถึงใช้วิธีต่อไปนี้เป็นคือ ไม่คิดถึงไม่ใส่ใจถึงความคิดชั่วร้ายที่เป็นอกุศล** นั้นเลย เหมือนคนไม่อยากจะเห็นรูปอะไรที่อยู่ต่อตา ก็หลับตาเสีย หรือหันไปมองทางอื่น ถ้ายังไม่หาย

(๔) พิจารณาสังขารฐานของความคิด เหล่านั้น คือ จับเอาความคิดนั้นมาเป็น
 สิ่งสำหรับศึกษาค้นคว้าในแง่ที่เป็นความรู้ ไม่ใช่เรื่องของตัวตน ว่าความคิดนั้นเป็นอย่างไร เกิดจาก
 เหตุปัจจัยอะไร ถ้ายังไม่หาย

(๕) พิจารณาเอาลक्षणเพดาน อธิษฐานจิต จิต คือ ตั้งใจแน่วแน่เด็ดเดี่ยว ข่มใจ
 ระงับความคิดนั้นเสียบางแห่ง ท่านแนะนำวิธีปฏิบัติสำหรับแก้ไขความคิดอกุศลเฉพาะอย่างไว้ ก็มี
 เช่น แห่งหนึ่งพระพุทธเจ้าตรัสแนะนำวิธีแก้ไขกำจัดความอาฆาตไว้ว่า อาฆาตเกิดขึ้นต่อบุคคลใด
 พึงเจริญเมตตาต่อบุคคลนั้น พึงเจริญกรุณา ถึงเจริญอุเบกขาต่อบุคคลนั้น หรือพึงไม่คิดถึง ไม่ใส่ใจถึง
 บุคคลนั้น ตามหลักที่ว่า แต่ละคนมีกรรมเป็นของตน ว่าท่านผู้นี้มีกรรมเป็นของของตน เป็นทายาท
 แห่งกรรม มีกรรมเป็นที่กำเนิด เป็นพวกพ้อง เป็นที่พึ่งอาศัย เขาทำกรรมใด ดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ก็จัก
 เป็นทายาทของกรรมนั้น

เท่าที่กล่าวมานี้ เป็นเพียงตัวอย่างแสดงให้เห็นแนววิधिพิจารณาที่จัดอยู่ในพวกโยนิโส
 มนสิการแบบเร้ากุศล หรือคุณธรรม เป็นวิธีที่เปิดกว้างที่สุดสำหรับการขยาย คัดแปลง และสรรหา
 วิธีการปลีกย่อยต่าง ๆ มาใช้ได้อย่างมากมายกว้างขวาง สุดแต่จะให้ได้ผลดีแก่จิตอัธยาศัยขณฺฑุกลที่
 แตกต่างกัน และเข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงแปลกกันไปตามถิ่นฐานกาลสมัย

นอกจากหลักการทั่วไปที่กล่าวข้างต้นแล้ว ควรกล่าวถึงองค์ประกอบสำคัญที่คอย
 พยุงความคิดให้อยู่ในโยนิโสมนสิการ อันได้แก่ สติ สติช่วยยังหยุดความคิดที่หลงลอยไปเป็น
 อโยนิโสมนสิการ และช่วยเหนี่ยวรั้งหรือดึงให้กลับมาตั้งมั่นในแนวทางของโยนิโสมนสิการได้
 ใหม่ จึงเป็นองค์ธรรมที่ผู้มีโยนิโสมนสิการจะต้องใช้อยู่เรื่อย

๒) วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์

วิธีคิดแบบอรรถสัมพันธ์ หรือ คิดตามหลักการและจุดมุ่งหมาย คือพิจารณาให้
 เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่าง ธรรม กับ อรรถ หรือ หลักการ กับ ความมุ่งหมาย เป็นความคิดที่มี
 ความสำคัญมาก ในการเมื่อจะลงมือปฏิบัติธรรมหรือทำการตามหลักการอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้
 ได้ผลตรงตามความมุ่งหมาย ไม่กลายเป็นการกระทำที่คลาดเคลื่อน เลื่อนลอย หรือมลาย

คำว่า ธรรม แปลว่า หลัก หรือ หลักการ คือหลักความจริง หลักความดีงาม หลักการ
 ปฏิบัติหรือหลักที่จะเอาไปใช้ปฏิบัติ รวมทั้งหลักคำสอนที่จะให้ประพฤติปฏิบัติและทำการได้
 ถูกต้อง คำว่า อรรถ แปลว่า ความหมาย ความมุ่งหมาย จุดมุ่งหมาย ประโยชน์ที่ต้องการ หรือสาระที่
 พึงประสงค์

ในการปฏิบัติธรรมหรือทำการตามหลักการใดๆก็ตาม จะต้องปฏิบัติหรือทำไปเพื่อ
 อะไร ธรรมหรือหลักการนั้นกำหนดวางไว้เพื่ออะไร จะนำไปสู่ผลท้ายปลายทาง และเป้าหมาย

ท่ามกลางในระหว่างที่จะส่งทอดต่อไปยังธรรมหรือหลักการข้ออื่น ๆ ความเข้าใจในเรื่องหลักการ และความมุ่งหมายนี้ นำไปสู่การปฏิบัติถูกต้องที่เรียกว่า **ธรรมานุธรรมปฏิบัติ**

ธรรมานุธรรมปฏิบัติ หรือ **ธัมมานุธัมมปฏิบัติ** แปลอย่างสลับ ๆ กันมาว่า ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม แปลตามความหมายว่า ปฏิบัติธรรมน้อยคล้ายแก่ธรรมใหญ่ หรือปฏิบัติธรรมย่อยคล้ายตามหลักใหญ่แปลง่าย ๆ ว่าปฏิบัติธรรมถูกหลัก คือ ทำให้ข้อปฏิบัติย่อยเข้ากันได้สอดคล้องกัน และส่งผลแก่หลักการใหญ่ เป็นไปเพื่อจุดหมายที่ต้องการ

ธรรมานุธรรมปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญมาก อาจเรียกได้ว่าเป็นตัวตัดสินว่า การปฏิบัติธรรม หรือการกระทำนั้น ๆ จะสำเร็จผลบรรลุจุดหมายได้หรือไม่ ถ้าไม่มีธรรมานุธรรมปฏิบัติ การปฏิบัติธรรมหรือดำเนินตามหลักการก็คลาดเคลื่อน ผิดพลาด เลื่อนลอย ว่างเปล่า มงาย ไร้ผลอาจมีผลในทางตรงข้ามก็เกิดโทษขึ้นได้ **ธรรมทุกข้อมีอรรถ หลักการทุกอย่างมีความมุ่งหมาย ธรรมเพื่ออรรถ หลักการเพื่อจุดหมายจะทำอะไรต้องถามได้ตอบได้ว่าเพื่ออะไร**³¹

สรุปได้ว่า ในสังคมปัจจุบันมีสาเหตุมาจากสภาพของสังคมที่เจริญก้าวหน้าด้วยเทคโนโลยีที่ไม่หยุดยั้ง รวมทั้งปัญหาประชากร ปัญหาสิ่งแวดล้อมและอื่น ๆ แต่ปัญหาดังกล่าวสามารถแก้ไขได้ด้วยหลักธรรมทางพุทธศาสนาเรียกว่า สังฆธรรมที่ประกอบด้วย ปรีชาปฏิบัติ ปฏิเวธ มีการบริหารจัดการ และการเจริญปัญญาการบริหารจิต คือ วิธีการฝึกสมาธิ เมื่อจิตเกิดสมาธิก็จะทำให้เกิดปัญญารู้แจ้งปัญญาคือ การฝึกจิตให้รู้เท่าทันความจริงทั้งหลายที่เกิดขึ้นนั่นเอง วิธีที่จะพัฒนาจิตได้อย่างดีคือการสร้างสมาธิ ฝึกปฏิบัติ พุทธานุสสติธัมมานุสสติ สังฆานุสสติและการเจริญปัญญาตามหลักปณมสนีการที่เป็นวิธีคิดตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อทำให้จิตใจสงบพร้อมที่จะสามารถชักนำความคิดไปในแนวทางที่ถูกต้อง

๒.๔.๖ การปฏิบัติในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันธรรมสวนะ และเทศกาลสำคัญ เป็นวันที่กำหนดขึ้นเพื่อให้พุทธศาสนิกชน ได้ประกอบพิธีกรรม มีการบูชาเพื่อระลึกถึงคุณพระรัตนตรัยเป็นพิเศษ และนำหลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันสำคัญไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ทำทาน รักษาศีล เจริญสมาธิ และฟังธรรมให้เป็นกิจวัตร ทั้งพระสงฆ์ และฆราวาสที่เลื่อมใสศรัทธาทำบุญจนกลายเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา

๑. วันวิสาขบูชา

³¹ พระมหาวิฑูริย์ วชิรเมธี และพระมหาอมรวิชัย ชาครเมธี, หนังสือเรียนพระพุทธศาสนา ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แม็ก, ๒๕๔๘), หน้า ๘๕-๘๕.

วันวิสาขบูชา ตรงกับวันเพ็ญ (วันกลางเดือนพระจันทร์เต็มดวง) เดือน วิสาขบูชาซึ่งตรงกับเดือน ๖ ของไทย เป็นวันที่พระจันทร์เสวยวิสาขฤกษ์ ถ้าเป็นปีที่มีอธิกมาส คือมีเดือน ๘ สองหน ก็เลื่อนไปเป็นวันเพ็ญ (วันกลางเดือน) เดือน ๗ วันวิสาขบูชาเป็นวันที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายถือเอาความอัศจรรย์ ๓ ประการที่เกิดขึ้นในวาระเดียวกัน แต่ละประการได้เกิดขึ้นในโอกาสต่างกัน เมื่อวันเช่นนี้เวียนมาถึงรอบปี พุทธศาสนิกชนจึงประกอบพิธีสักการบูชาเป็นการยิ่งใหญ่ ความอัศจรรย์ทั้ง ๓ ประการที่เกิดในวันวิสาขบูชา ได้แก่

๑) เป็นวันที่พระพุทธเจ้าประสูติ พระพุทธเจ้าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ของโลก ประสูติมาในโลกเพื่อบำเพ็ญประโยชน์สุขและเกื้อกูลแก่ปวงชนเป็นจำนวนมาก ในทางเผยแผ่ธรรมเพื่อความสงบร่มเย็นของเทวดาและมนุษย์ทั่วไป

๒) เป็นวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้อนุตรสัมโพธิญาณ การตรัสรู้ อริยสัจ ๔ คือ ความจริงอันประเสริฐ ๔ ประการของพระพุทธเจ้าเป็นการตรัสรู้อันยอดเยี่ยม ไม่มีผู้เสมอเหมือน วันตรัสรู้ของพระพุทธเจ้าจึงจัดเป็นวันสำคัญ เพราะเป็นวันที่ให้เกิดมีพระพุทธเจ้าขึ้นในโลกชาวพุทธทั่วไปจึงเรียกวันวิสาขบูชาว่า วันพระพุทธ (เจ้า) อันมีประวัติว่าพระมหากษัตริย์ทรงบำเพ็ญเพียรที่ได้ต้นพระศรีมหาโพธิ์ ทรงเริ่มบำเพ็ญสมาธิให้เกิดในพระทัย เรียกว่าการเข้า “ฌาน” เพื่อให้บรรลุ “ญาณ” จนเวลาผ่านไปจนถึง

ยามต้น : ทรงบรรลุ “บุพเพนิวาสานุติญาณ” คือทรงระลึกชาติในอดีตทั้งของตนเองและผู้อื่น

ยามสอง : ทรงบรรลุ “จุตูปปาตญาณ” คือการรู้แจ้งการเกิดและดับของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ยามสาม : ทรงบรรลุ “อาสวักขยญาณ” คือรู้วิธีกำจัดกิเลสด้วย อริยสัจ ๔ ได้ตรัสรู้ เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในคืนวันเพ็ญเดือน ๖ ซึ่งขณะนั้นพระพุทธองค์มีพระชนมายุได้ ๓๕ พรรษา

๓) เป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน (ดับสังขารไม่กลับมาเกิดสร้างชาติสร้างภพอีกต่อไป) การปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ก็ถือเป็นวันสำคัญของชาวพุทธทั่วโลกเพราะชาวพุทธได้สูญเสียดวงประทีปของโลกเป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ อันมีประวัติว่า เมื่อพระพุทธองค์ได้ตรัสรู้และแสดงธรรมมาเป็นเวลานานถึง ๔๕ ปี ซึ่งมีพระชนมายุได้ ๘๐ พรรษา ได้ประทับจำพรรษา ณ เวฬุคาม ใกล้เมืองเวสาลี แคว้นวัชชี ในระหว่างนั้นทรงประชวรอย่างหนัก ครั้นเมื่อถึงวันเพ็ญเดือน ๖ พระพุทธองค์กับพระภิกษุสงฆ์ทั้งหลาย ก็ไปรับภัตตาหารบิณฑบาตที่บ้านนายจุนทะตามคำกราบทูลนิมนต์ พระองค์เสวยสุกรมัททวะที่นายจุนทะตั้งใจทำถวาย ก็เกิดอาพาธลง แต่ทรงอดกลั้นมุ่งเสด็จไปยังเมืองกุสินารา ประทับ ณ ป่าสาละ เพื่อเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในราตรีนั้น ได้มีปริพาชกคนหนึ่ง ชื่อสุภทัชขอเข้าเฝ้า และได้อุปสมบทเป็นพระพุทธสาวกองค์สุดท้าย เมื่อถึงยามสุดท้ายของคืนนั้น พระพุทธองค์ก็ทรงปรารถนาปัจฉิมโอวาทว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลายอันว่าสังขารทั้งหลายย่อม

มีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา ท่านทั้งหลายจงยังกิจทั้งปวงอันเป็นประโยชน์ของตนและประโยชน์ของผู้อื่นให้บริบูรณ์ด้วยความไม่ประมาทเถิด” หลังจากนั้นก็เสด็จเข้าดับขันธปรินิพพาน ในราตรีเพ็ญเดือน ๖ นั้น

การปฏิบัติตนในวันวิสาขบูชา

เมื่อวันวิสาขบูชาเวียนมาถึงในรอบปี พุทธศาสนิกชนไม่ว่าจะเป็นบรรพชิต (พระสงฆ์ สามเณร) หรือ ขมารวาส (ผู้ครองเรือน) ทั่วไป จะร่วมกันประกอบพิธีสักการบูชาเป็นการพิเศษ เพื่อน้อมรำลึกถึงพระกรุณาคุณ พระปัญญาคุณ และพระวิสุทธิคุณของพระพุทธเจ้า เมื่อวันวิสาขบูชา ซึ่งเวียนมาบรรจบในวันเพ็ญวิสาขบูชา กลางเดือน ๖ ประมาณเดือนพฤษภาคม หรือมิถุนายนของ ไทยเรา ชาวพุทธทั่วโลกจึงปฏิบัติตนคือ

๑) ทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ หรือนำภัตตาหาร ไปถวายพระสงฆ์ที่วัด เสร็จแล้ว กรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว

๒) พังฆระม รักษาศีล ๕ หรือศีลอุโบสถ (ศีล ๘) เจริญสมาธิ แผ่เมตตาให้แก่สรรพสัตว์

๓) นำดอกไม้ธูปเทียนไปเวียนเทียนที่วัดหรือ ศาสนสถานอื่นๆ

หลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันวิสาขบูชา อภินิหารปัจเจกชน ๕ (ข้อที่สตรี บุรุษ คฤหัสถ์ บรรพชิตควรพิจารณาเนื่องๆ)

๑) ขราธัมมะตา ควรพิจารณาเนื่องๆ ว่าเรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้

๒) พยาธัมมะตา ควรพิจารณาเนื่องๆ ว่าเรามีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้

๓) มะระธัมมะตา ควรพิจารณาเนื่องๆ ว่าเรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้

๔) ปิยะวินาภาวะตา ควรพิจารณาเนื่องๆ ว่าเราจักต้องมีความพลัดพรากจากของรักของชอบใจทั้งสิ้น

๕) กัมมัธสะกะตา ควรพิจารณาเนื่องๆ ว่าเรามีกรรมเป็นของตน เราทำกรรมใด ดีก็ ตาม ชั่วก็ตาม จักต้องเป็นทายาทของกรรมนั้น

ข้อที่ควรพิจารณาเนื่องๆ ๕ อย่างนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อละสาเหตุต่าง ๆ มีความมัวเมา เป็นต้น ที่ทำให้สัตว์ทั้งหลายตกอยู่ในความประมาท และประพฤติดุจจริตทางไตรทวาร กล่าวคือ ข้อ ๑ เป็นเหตุละหรือบรรเทาความเมาในความเป็นหนุ่มสาวหรือความเยาว์วัย

ข้อ ๒ เป็นเหตุละหรือบรรเทาความเมาในความไม่มีโรค คือ ความแข็งแรงมีสุขภาพดี

ข้อ ๓ เป็นเหตุละหรือบรรเทาความเมาในชีวิต

ข้อ ๔ เป็นเหตุละหรือบรรเทาความยึดติดผูกพันในของรักทั้งหลาย

ข้อ ๕ เป็นเหตุละหรือบรรเทาความทุจริตต่าง ๆ โดยตรง

เมื่อพิจารณาขยายวงออกไป เห็นว่ามีใช้คนผู้เดียวที่ต้องเป็นอย่างนี้ แต่เป็นคหิธรรมดาของสัตว์ทั้งปวงที่จะต้องเป็นไป เมื่อพิจารณาเห็นอย่างนี้เสมอ ๆ มรรคก็จะเกิดขึ้น เมื่อเจริญมรรคนั้นมากเข้า ก็จะละสังโยชน์ทั้งหลาย สันนุสยได้

๒. วันอัฐมีบูชา

ความหมาย เนื่องด้วยอัฐมี คือวันแรม ๘ ค่ำ แห่งเดือนวิสาขะ(เดือน ๖) เป็นวันที่ถือกันว่าตรงกับวันถวายพระเพลิงพระพุทธรูป เมื่อถึงวันนี้แล้ว พุทธศาสนิกชนบางส่วน ผู้มีความเคารพกล้าในพระพุทธองค์ มักนิยมประกอบพิธีบูชา ณ ปุทธนิยสถานนั้น ๆ วันนี้จึงเรียกว่าวันอัฐมีบูชา

ประวัติความเป็นมาเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้ว ๘ วัน มัลลกะศรัยแห่งนครกุสินารพร้อมด้วยประชาชน และพระสงฆ์อันมีพระมหากัสสปเถระเป็นประธาน ได้พร้อมกันกระทำการถวายพระเพลิงพระพุทธรูป ณ มกุฏพันธเจดีย์แห่งกรุงกุสินารา วันนั้นเป็นวันหนึ่งที่ชาวพุทธมีความสังเวชสลดใจ เพราะการสูญเสียแห่งพระพุทธรูป เมื่อวันแรม ๘ ค่ำ เดือน ๖ ซึ่งนิยมเรียกกันว่าวันอัฐมีนั้น เวียนมาบรรจบแต่ละปี พุทธศาสนิกชนบางส่วน โดยเฉพาะพระสงฆ์และอุบาสก อุบาสิกาแห่งวัดนั้น ๆ ได้พร้อมกันประกอบพิธีบูชาขึ้น เป็นการเฉพาะภายในวัด เช่นที่ปฏิบัติกันอยู่ในวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ เป็นต้น แต่จะปฏิบัติกันมาแต่เมื่อใด ไม่พบหลักฐาน ปัจจุบันนี้ก็ยังถือปฏิบัติกันอยู่

พิธีอัฐมีบูชา การประกอบพิธีอัฐมีบูชานั้น นิยมทำกันในตอนค่ำ และปฏิบัติอย่างเดียวกันกับประกอบพิธีวิสาขบูชา ต่างแต่คำบูชาเท่านั้น

๓. วันอาสาฬหบูชา

วันอาสาฬหบูชา ตรงกับ วันเพ็ญ เดือน ๘ ก่อนปฐมพรรษา (ปฐมพรรษาเริ่ม ตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ในปีที่ไม่อธิกมาสเป็นต้นไป ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑) เป็นวันคล้ายวันที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงปฐมเทศนา คือ เทศน์กัณฑ์แรก ชื่อว่า ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร โปรดพระปัญจวัคคีย์ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ในปีแรกที่ทรงตรัสรู้ และเพราะผลของพระธรรมเทศนากัณฑ์นี้ เป็นเหตุให้ท่านโกณฑัญญะในจำนวนพระปัญจวัคคีย์ทั้ง ๕ ได้ธรรมจักขุ (โศดาปัตติมรรค หรือ โศดาปัตติมรรคญาณ คือ ญาณที่ทำให้สำเร็จเป็นโสดาบัน) ดวงตาเห็นธรรม คือ ปัญญา รู้เห็นความจริงว่า สิ่งใดก็ตามมีความเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวงล้วนมีความดับไป เป็นธรรมดา แล้วขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระองค์ เป็นพระอริยสงฆ์องค์ แรกของพระพุทธศาสนา และทำให้พระรัตนตรัยครบองค์ ๓ คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ในเมื่อวันนี้ของทุก ๆ ปี เวียนมาถึงพุทธศาสนิกชน จึงนิยมทำการบูชาเป็นพิเศษ และ พุทธศาสนิกชนในที่บางแห่ง ยังตั้งชื่อวันอาสาฬหบูชาว่า “วันพระสงฆ์” ก็มี อาสาฬหะ คือ เดือน ๘ อาสาฬหบูชา คือ

การบูชาพระในวันเพ็ญเดือน ๘ ความสำคัญของวันเพ็ญเดือน ๘ นี้ มีอยู่อย่างไร จะได้นำพุทธประวัติตอนหนึ่งมาเล่าต่อไปนี้ นับแต่วันที่สมเด็จพระพุทธรองค์ได้ตรัสรู้ คือ ในวันเพ็ญเดือน ๖ พระองค์ประทับเสวยวิมุตติสุขในบริเวณโพธิบัลลังก์นั้นตลอด ๗ สัปดาห์

ทรงพิจารณาสัตว์โลกเมื่อล่วงสัปดาห์ที่ ๗ แล้ว พระองค์เสด็จกลับมาประทับที่ใต้ต้นไม้วชิราลงกรณชลาณีโครธอีก ทรงคำนึงว่า ธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นี้ ลึกซึ้งมาก ยากที่สัตว์อื่นจะรู้ตาม จึงท้อพระทัยที่จะสอนสัตว์ แต่อาศัยพระกรุณาเป็นที่ตั้ง ทรงเล็งเห็นว่าโลกนี้ผู้ที่พอจะรู้ตามได้ก็คงมีตอนนี้แสดงถึงบุคคล ๔ เหล่า เปรียบกับดอกบัว ๔ ประเภท คือ

- ๑) อุคคตัตถุญญ ได้แก่ ผู้ที่มีอุปนิสัยสามารถรู้ธรรมวิเศษได้ทันทีทันใดในขณะที่มีผู้สั่งสอนเปรียบเทียบกับ เหมือนดอกบัวที่ โผล่ขึ้นพ้นน้ำแล้ว พร้อมที่จะบานในเมื่อได้รับแสงพระอาทิตย์ในวันนั้น
- ๒) วิปจิตัตถุญญ ได้แก่ ผู้ที่สามารถจะรู้ธรรมวิเศษได้ ต่อเมื่อท่านขยายความย่อให้พิสดารออกไปเปรียบเหมือนดอกบัวที่ตั้งอยู่เสมอรระดับน้ำ จักบานในวันรุ่งขึ้น
- ๓) เนยยะ ได้แก่ ผู้ที่พากเพียรพยายาม ฟัง คิด ถาม ท่องอยู่เสมอไม่ทอดทิ้ง จึงได้รู้ธรรมวิเศษเปรียบเหมือนดอกบัวที่ยังไม่โผล่ขึ้นจากน้ำ ได้รับน้ำหล่อเลี้ยง แต่จะโผล่แล้วบานขึ้นในวันต่อ ๆ ไป
- ๔) ปทปรมะ ได้แก่ ผู้ที่แม้ฟัง คิด ถาม ท่อง แล้วก็ไม่สามารถรู้ธรรมวิเศษได้ เปรียบเหมือนดอกบัวที่อยู่ใต้น้ำติดกับเปลือกตม รังแต่จะเป็นรักษาหารแห่งปลาและเต่า

เมื่อเล็งเห็นเหตุนี้ จึงตกลงพระทัยจะสอน ทรงนึกถึงผู้ที่ควรโปรดก่อนคือ อาฬารดาบสกับ อุทกดาบส ท่านเหล่านี้ก็หาบุญไม่เสียแล้ว จะมีอยู่ก็แต่ปัญจวัคคีย์ จึงทรงตัดสินใจว่าควรโปรดปัญจวัคคีย์ก่อน แล้วก็เสด็จออกเดินไปจากควงไม้ไทรนั้น มุ่งพระพักตร์เสด็จไปยังป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี การที่เสด็จเดินทางจากตำบลพระศรีมหาโพธิ์ จนกระทั่งถึงกรุงพาราณสีเช่นนี้ แสดงให้เห็น เพราะวิธีอุตสาหะอันแรงกล้าเป็นการตั้งพระทัยแน่วแน่ที่จะประทานปฐมเทศนาแก่ปัญจวัคคีย์เป็นพวกแรกอย่างแท้จริง หนทางระหว่างตำบลพระศรีมหาโพธิ์ถึงพาราณสีนั้น ในปัจจุบัน ถ้าไปทางรถไฟก็ใช้เวลา ๗-๘ ชั่วโมง การเสด็จดำเนินด้วยพระบาทเปล่า อาจใช้เวลาตั้งหลายวัน แต่ปรากฏว่าพอตอนเย็นขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนอาสาฬหะนั่นเอง

พระพุทธองค์ก็เสด็จถึงป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี อันเป็นที่อยู่แห่งปัญจวัคคีย์พอเสด็จเข้าราวป่าพวกปัญจวัคคีย์นั้น ได้เห็นจึงนัดหมายกันว่าจะไม่ไหวไม่ลูกรับ และไม่รับบาตรจีวรจะตั้งไว้ให้เพียงอาสนะเท่านั้น เพราะเข้าใจว่าพระองค์ กลายเป็นคนมีความมกมากหมดความเพียรเสียแล้ว พอพระองค์เสด็จถึง ต่างก็พูดกับพระองค์โดยไม่เคารพ พระองค์ตรัสห้ามและทรงบอกว่า “พระองค์ตรัสรู้แล้วจะแสดงธรรมสั่งสอนให้ฟัง” พราหมณ์ทั้ง ๕ ก็พากันคัดค้านตำเล็ดด้วยถ้อยคำต่าง ๆ ที่สุดพระองค์จึงทรงแฉ่งเตือนให้รำลึกว่า “พระองค์เคยกล่าวเช่นนี้มาในหน

หลังบ้างหรือ ?” พรหมทั้ง ๕ ระลึกได้ ต่างก็สงบตั้งใจฟังธรรมทันที คำวันนั้น พระองค์ประทับ
แรมอยู่กับพรหมทั้ง ๕ รุ่งขึ้นวันเพ็ญแห่งเดือนอาสาฬหะ พระองค์ทรงเริ่มแสดงธรรมจักกัปปวัตตน
สูตร นับเป็นเทศนาครั้งแรกโปรดปัญจวัคคีย์นั้น โดยใจความคือทรงยกที่สุด ๒ ฝ่าย ได้แก่ การ
ประกอบตนให้ลำบากด้วยการทรมานกาย และการไม่ประกอบตนให้เพลิดเพลินในกามสุข ทั้ง ๒ นี้
นับว่า เป็นของเลวทราม ไม่ควรเสพ เฉพาะทางสายกลางเท่านั้นเป็นข้อปฏิบัติที่สมควร แล้วทรงแสดง
ทางสายกลาง คือ อริยมรรค ๘ ประการ

หลักธรรมเบื้องต้นเกี่ยวเนื่องในวันอาสาฬหบูชา ที่สำคัญ คืออริยสัจ ๔ ได้แก่

- ๑) ทุกข์ หมายถึง ความไม่สบายกาย ไม่สบายใจ
- ๒) สมุทัย หมายถึง เหตุให้เกิดทุกข์
- ๓) นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์
- ๔) มรรค หมายถึง ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

อริยมรรคมองค์ ๘ โดยบุคคลต้องปฏิบัติให้เกิดให้มีขึ้นในตนครบทั้ง ๘ ประการ จึงจะ
สามารถดับ ทุกข์ได้ ได้แก่

๑) สัมมาทิฐิ เห็นชอบ	๒) สัมมาสังกัปปะ ดำริชอบ
๓) สัมมาวาจา เจรจาชอบ	๔) สัมมากัมมันตะ ทำการงานชอบ
๕) สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ	๖) สัมมาวายามะ เพียรชอบ
๗) สัมมาสติ ระลึกรู้ชอบ	๘) สัมมาสมาธิ ตั้งใจชอบ

ทรงชี้ให้เห็นโดยปริวรรตและอาการต่างๆ ว่าเมื่อรู้แล้วอาจยืนยันได้ว่า ตรัสรู้โดยชอบ
ถึงความหลุดพ้นและสุดชาติสุดภพแน่นอนขณะที่พระองค์ทรงแสดงธรรมนี้อยู่ ท่านโกณฑัญญะได้
ต้องญาณไปตามจนเกิด “ธรรมจักขุ” คือดวงตาเห็นธรรมขึ้นทางปัญญาพระองค์ทรงทราบจึงเปล่ง
พระอุทานว่า “อัญญาสิ “อัญญาสิ” (โกณฑัญญะรู้แล้ว ๆ) เพราะพระองค์ทรงอุทานนี้ภายหลังท่าน
โกณฑัญญะจึงได้นามใหม่ว่า “อัญญาโกณฑัญญะ” แต่นั่นก็ทูลขอบรรพชา พระองค์ประทาน
อนุญาติด้วยเอหิภิกขุอุปสัมปทาน นับเป็นพระสงฆ์องค์แรกในพระศาสนาที่บวชตามพระพุทธองค์
ตามพุทธประวัติที่เล่ามานี้ จะเห็นว่า วันอาสาฬหบูชามีความสำคัญ คือ

- ๑) เป็นวันแรกที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศพระศาสนา
- ๒) เป็นวันแรกที่พระบรมศาสดาทรงแสดงพระธรรมจักกัปปวัตตนสูตรประกาศสัจ
ธรรมอันเป็นองค์แห่งสัมมาสัมโพธิญาณ
- ๓) เป็นวันที่พระอริยสงฆ์สาวกองค์แรกบังเกิดขึ้นในโลก คือ พระอัญญาโกณ
ฑัญญะได้รับเอหิภิกขุอุปสัมปทาในวันนั้น

๔) เป็นวันแรกที่บังเกิดพระสังฆรัตนะสมบูรณ์เป็นพระรัตนตรัย คือ พระพุทธรัตนะ พระธรรมรัตนะ พระสังฆรัตนะ

๔. วันมาฆบูชา

วันมาฆบูชา หมายถึง การบูชาในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ถ้าปีใดมีเดือน ๘ สองหน ก็เลื่อนไปเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๔ อันเป็นวันสำคัญที่พระพุทธเจ้าทรงประชุมครั้งใหญ่ครั้งแรกในพระพุทธศาสนา ณ เวฬุวันมหาวิหาร ในการประชุมครั้งนี้มีองค์ประกอบที่สำคัญ ๔ ประการคือ

- ๑) เป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือนมาฆะ (เดือน ๓)
- ๒) มีพระสาวกมาประชุมโดยมิได้นัดหมาย จำนวน ๑,๒๕๐ รูป
- ๓) พระสาวกทั้งหมดที่เข้าประชุมล้วนเป็นพระอรหันต์

๔) พระอรหันต์สาวกที่เข้าประชุมทุกรูปเป็นผู้ได้รับการอุปสมบทจากพระพุทธองค์โดยตรง

ในวันสำคัญนี้ พระพุทธองค์ทรงประกาศตั้งหลักศาสนา เพื่อให้พระสาวกถือเป็นหลักในการสั่งสอนประชาชนสืบไป คือได้ทรงแสดง โอวาทปาติโมกข์ ถือว่าเป็นวันพระธรรม

การปฏิบัติตนในพิธีวันมาฆบูชา เหมือนวันวิสาขบูชา เพื่อให้พุทธศาสนิกชนระลึกถึงการประชุมใหญ่ของสงฆ์ และหลักคำสอนที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา (สำหรับในจังหวัดนครศรีธรรมราช จัดให้มีพิธีแห่ผ้าขึ้นธาตุ เป็นประเพณีวัฒนธรรมในท้องถิ่นอีกพิธีหนึ่ง) หลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องในวันมาฆบูชา คือ โอวาทปาติโมกข์

โอวาทปาติโมกข์ หมายถึง หลักคำสอนอันเป็นหัวใจของพุทธศาสนา เรียกรย่อ ๆ ว่า โอวาท ๓ คือ

- ๑) การไม่ทำบาปทั้งปวง หมายถึง การไม่ทำความชั่วร้าย หรือสิ่งที่ทำให้จิตใจของผู้ทำตกไปสู่สภาพที่เลวร้าย อันเป็นสิ่งที่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน เส่ร้าโศกเสียใจ
- ๒) การทำกุศลให้ถึงพร้อม หมายถึง การทำความดี สิ่งที่ดี ซึ่งทำไปแล้วไม่ทำให้ตนเองหรือผู้อื่นเดือดร้อน แสดงถึงความเป็นคนดี
- ๓) การทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ผ่องใส หมายถึง การทำจิตใจของตนให้บริสุทธิ์ปราศจากสิ่งเศร้าหมอง ขุ่นมัว อาฆาตพยาบาท อันจะส่งผลให้ชีวิตมีแต่ความสงบ ผ่องใสเบิกบาน

๕. วันธรรมสวนะ

วันธรรมสวนะหมายถึง วันฟังธรรม แต่ชาวพุทธนิยมเรียกว่าวันพระหรือวันอุโบสถ เป็นวันที่พุทธศาสนิกชนประชุมกันที่วัดเพื่อทำทาน รักษาศีล เจริญภาวนา และฟังธรรม ในประเทศไทย กำหนดวันพระไว้เดือนหนึ่งมี ๔ วัน ได้แก่ วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำและวันแรม ๑๕ ค่ำ (หรือวัน ๑๔ ค่ำในบางเดือน)

ความสำคัญของวันธรรมสวนะเป็นวันสำคัญวันหนึ่งในพระพุทธศาสนา เป็นวันแห่งการทำกุศล โดยพระพุทธองค์ได้ทรงอนุญาตให้ชาวพุทธได้มีโอกาสดำเนินการปฏิบัติทางจิตวิญญาณ และพึงธรรมเพื่อชำระจิตใจให้สะอาด สงบ และสว่างยิ่ง ๆ ขึ้น

การปฏิบัติตนในวันธรรมสวนะ

เมื่อถึงวันธรรมสวนะ พุทธศาสนิกชนจะบำเพ็ญตบะกันในตอนเช้า ควรปฏิบัติดังนี้

๑) การเตรียมตัว การแต่งกายต้องดูสุภาพเหมาะสมกับกาลเทศะ เพราะเราต้องไปประกอบพิธีกรรมที่วัด ซึ่งเป็นสถานที่ ที่ควรให้ความเคารพทางพระพุทธศาสนา นำดอกไม้ธูปเทียนไปสำหรับบูชาพระ นำอาหารคาว หวานไปถวายพระ

๒) การประกอบพิธีกรรม เมื่อเข้าสู่บริเวณศาลาการเปรียญหรือสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรม ควรความสำรวม กาย วาจา ใจ ให้เรียบร้อย นำดอกไม้ธูปเทียนไปบูชาพระรัตนตรัย เวลาประมาณ ๕.๐๐ น. เมื่อพุทธบริษัทมาพร้อมแล้ว ให้ผู้ใดผู้หนึ่งจุดธูปเทียนบูชาพระรัตนตรัย พระภิกษุสามเณรทำวัตรเช้า พระภิกษุสงฆ์ผู้แสดงธรรมขึ้นธรรมมาสน์ หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกาประกาศอุโบสถ ทุกคนคุกเข่าประนมมือ กล่าวคำอาราธนาอุโบสถศีลพร้อมกัน พระสงฆ์ให้ศีล ๘ (ผู้ใดรักษาศีล ๕ ก็สมาทานเพียง ๕ ข้อ ในข้อที่ ๓ ให้สมาทานว่า “กาเมสุมิจจาจทาน และรับต่อไปจนครบ ๕ ข้อ แล้วกราบ ๓ ครั้ง ลงนั่งราบไม่ต้องรับศีลข้อต่อไป) เห็นว่าเป็นเวลาเหมาะสม พระสงฆ์ (พระธรรมกถึก) แสดงธรรม ระหว่างแสดงธรรมควรประนมมือรับฟังด้วยความตั้งใจจนจบ หัวหน้าอุบาสกหรืออุบาสิกา นำกล่าวถวายทาน พระสงฆ์ให้พร กรวดน้ำแผ่เมตตา และกล่าวคำลาพระเมื่อเสร็จพิธี

หากมีเวลาเหลือพอ ควรรับประทานอาหารร่วมกัน เพื่อประโยชน์ในการได้ถามสารทุกข์ และสนทนาธรรมต่อกัน

หลักธรรมเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องเนื่องในวันธรรมสวนะ คือ อุโบสถศีล หรือศีล ๘ ศีล ๘ หรืออัฐศีล คือ การรักษาระเบียบทางกายวาจา, ข้อปฏิบัติทางกายวาจาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๖. วันเข้าพรรษา

วันเข้าพรรษา เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๘ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๑ เรียกว่า ๓ เดือนนี้เป็นการเข้า “พรรษาต้น” ส่วนการเข้า “พรรษาหลัง” เริ่มตั้งแต่วันแรม ๑ ค่ำเดือน ๙ จนถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำเดือน ๑๒ พิธีกรรมของสงฆ์ ก่อนจะถึงวันเข้าพรรษา พระท่านจะทำการซ่อมแซมเสนาสนะที่ชำรุดทรุดโทรมให้อยู่ในสภาพที่ดีที่ใช้อยู่อาศัยได้ จัดการปิดกวาดหยากไย่ เช็ดถูให้สะอาด สาเหตุที่ต้องกระทำเสนาสนะให้มั่นคงและสะอาด ก็เพื่อจะได้ใช้บำเพ็ญสมณกิจในช่วงเทศกาลเข้าพรรษาได้เต็มที่ ไม่ต้องกลัวฝนจะรบกวนอุโบสถ ให้อาหารพระสงฆ์เสร็จแล้วจึงกระทำพิธีเข้าพรรษา โดยกล่าวอธิษฐานตั้งใจเพื่อยุติการเข้าพรรษา ตลอดฤดูฝนในวันของท่านที่ตั้งใจจะ

อยู่ คำกล่าวอธิษฐานพรรษาเป็นภาษาบาลีว่า “อัมมะมัง อาวาเส อัมมัง เตมาสัง วัสสัง อุเปมิ ” แปลว่า “ข้าพเจ้าขออยู่จำพรรษาในวัดนี้ ตลอด ๓ เดือน” โดยกล่าวเป็นภาษาบาลีดังนี้ ๓ ครั้ง ต่อจากนั้น พระผู้น้อยก็กระทำสามีกิจกรรม คือ กล่าวขอมาพระผู้ใหญ่ว่า “ขอขมาโทษที่ได้ล่วงเกินไปทางกาย วาจา ใจ เพราะประมาท” ส่วนพระผู้ใหญ่ ก็กล่าวตอบว่า ลดโทษให้เป็นอันว่าต่างฝ่ายต่างให้อภัยกัน นับเป็นอันเสร็จพิธีเข้าพรรษาในเวลานั้น ครั้นวันต่อไปพระผู้น้อยก็จะนำดอกไม้ธูปเทียนไปกราบ พระเถรานุเถระ ต่างวัด ผู้ที่ตนเคารพนับถือ

การถวายเทียนพรรษา

เป็นประเพณีที่ทำกันในวันเข้าพรรษา ซึ่งตรงกับวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ หลังในปีที่มี อธิกมาสเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้ภิกษุอยู่จำพรรษา คือ อยู่ประจำที่ โดยจะไปพักแรมค้างคืนที่อื่นไม่ได้ตลอด ๓ เดือนตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ ไปจนถึง ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ยกเว้นกรณีพิเศษ ในปัจจุบัน เมื่อถึงวันเข้าพรรษา พุทธศาสนิกชนจะนิยมนำเพ็ญกุศลเป็นพิเศษ เช่น

๑) ถวายผ้าอาบน้ำฝน พร้อมทั้งสิ่งที่เป็นสำหรับพระภิกษุ สามเณร เช่น สบู่ ผงซักฟอก ยา รักษาโรค เป็นต้น

- ๒) ถวายภัตตาหาร สังฆทาน
- ๓) ถวายดอกไม้ธูป เทียน เพื่อใช้บูชาพระ
- ๔) ถวายเทียนพรรษา^{๓๒}

พิธีการปฏิบัติตนในวันเข้าพรรษา พิธีกรรมของพุทธศาสนิกชน อันเนื่องในวันเข้าพรรษานั้น พุทธศาสนิกชนมีการปฏิบัติดังนี้

๑) ทำบุญตักบาตรกัน ๓ วัน คือวันขึ้น ๑๔ -๑๕ ค่ำ และวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๘ และขนมที่นิยมทำกันในวันเข้าพรรษาได้แก่ ขนมหิวน

๒) ท่านสาธุชนที่มีความเคารพนับถือพระภิกษุวัดใด ก็จัดเครื่องสักการะ เช่น น้ำตาล น้ำอ้อย สบู่ แปรง ยาสีฟัน พุ่มเทียน เป็นต้น นำไปถวายพระภิกษุวัดนั้น

๓) สิ่งสักการบูชาที่พุทธศาสนิกชนนิยมกระทำกันเป็นงานบุญน่าสนุกสนานอีกอย่างหนึ่งคือ “เทียนเข้าพรรษา” บางแห่งจะมีการบอกบุญเพื่อร่วมหล่อเทียนแท่งใหญ่ แล้วแห่ไปตั้งในอุโบสถ เพื่อจุดบูชาพระรัตนตรัยตลอด ๓ เดือน การแห่เทียนจำนำพรรษาหรือเทียนเข้าพรรษา จัดเป็นงานเอิกเกริก มีฆ้อง กลองประโคมอย่างสนุกสนาน และเทียนนั้นมีการหล่อหรือแกะเป็น

^{๓๒}กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ , หลักสูตรพระบวชใหม่ ๑๕ วัน ฉบับกรมการศาสนา พ.ศ. ๒๕๓๘, อ้างแล้ว.

ลวดลายและประดับตกแต่งกันอย่างงดงามเทศกาลเข้าพรรษานี้ ถือกันว่าเป็นเทศกาลพิเศษ พุทธศาสนิกชนจึงจะมักเขม้นในการบุญกุศลยิ่งกว่าธรรมดา

๔) บางคนตั้งใจรักษาอุโบสถตลอด ๓ เดือน

๕) บางคนตั้งใจฟังเทศน์ทุกวันพระตลอดพรรษา

๖) บางคนตั้งใจทำความดีต่าง ๆ พิเศษขึ้น ซึ่งมีผู้งดเว้นการกระทำความบาปกรรมตั้งสัตย์ ปฏิญาณเลิกละอายมุขและความชั่วในเทศกาลเข้าพรรษา

๗) ให้บุตรหลานที่เป็นชายที่มีอายุครบ ๒๐ ปี ได้อุปสมบท เพื่อศึกษาพระธรรมวินัย ถวายผ้าอาบน้ำฝน

๘) บางคนปวารณาตนเป็นผู้อุปัฏฐาก คือ ผู้ช่วยเหลือรับใช้หรืออุปถัมภ์บำรุงพระภิกษุ สงฆ์ตลอด ๓ เดือน

๗. วันออกพรรษา

วันออกพรรษา หมายถึงวันที่พระสงฆ์อยู่จำพรรษาครบ ๓ เดือนตรงกับวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑

ความสำคัญวันออกพรรษาเป็นวันที่พระสงฆ์จะทำพิธีออกพรรษา โดยการประชุมกัน ในอุโบสถ นับเป็นสังฆกรรมที่สำคัญของพระสงฆ์ จึงเรียกวันนี้อีกชื่อหนึ่งว่า วันปวารณา หรือวัน มหาปวารณา

การปวารณาเป็นการเปิดโอกาสให้พระสงฆ์แต่ละรูปว่ากล่าวตักเตือนกันได้ เพราะ ตลอดพรรษา พระสงฆ์บางรูปอาจปฏิบัติตนไม่เหมาะสมแก่สมณวิสัย จะช่วยให้เห็นข้อบกพร่อง ของตน จะได้ปรับปรุงแก้ไขตนเองต่อไป การปวารณานี้จึงถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ส่งเสริมให้เกิด ความสามัคคีในหมู่พระสงฆ์

การปฏิบัติตนในวันออกพรรษา พิธีกรรมอันเนื่องในวันออกพรรษานั้น เป็นเรื่องของ พระสงฆ์ แต่เมื่อถึงวันดังกล่าว พุทธศาสนิกชนเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย โดยการปฏิบัติตนดังนี้

๑) ทำบุญตักบาตร รักษาศีล ฟังธรรม และเจริญภาวนา

๒) แผ่เมตตา กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้สรรพสัตว์และญาติผู้ล่วงลับ

๘. วันเทโวโรหณะ

วันเทโวโรหณะ หมายถึง วันที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก (สววรรค์) ขึ้นดาวดึงส์ใน วันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ หลังจากที่พระพุทธองค์เสด็จไปจำพรรษาโปรดพระมารดาเป็นเวลา ๓ เดือน

ความสำคัญของวันเทโวโรหณะ เป็นวันที่มีการทำบุญตักบาตรพิเศษ เนื่องด้วย พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาบนสววรรค์ขึ้นดาวดึงส์แสดงอภิธรรมโปรดพระพุทธรมาดา เมื่อออก พรรษาแล้วพระองค์เสด็จมายังโลกมนุษย์ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๑ ในเวลาเช้าวันแรม ๑ ค่ำ เดือน

๑๑ พุทธศาสนิกชนจึงถือเป็นโอกาสพิเศษพร้อมใจกันตักบาตรเป็นการรับเสด็จพระพุทธองค์ และถือปฏิบัติเป็นประจำสืบต่อมา เรียกว่า การตักบาตรเทโว ย่อมาจาก การตักบาตรเทโวโรหณะ

การปฏิบัติตนในวันตักบาตรเทโวโรหณะ พุทธศาสนิกชนนิยมไปทำบุญตักบาตรที่วัด โดยการปฏิบัติตนดังนี้

๑) เตรียมอาหารเช้า และอาหารที่เตรียมเพื่อการตักบาตรเป็นพิเศษในวันนี้ คือข้าวต้มมัด และข้าวต้มลูกโยน

๒) มีการจำลองการเสด็จจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ของพระพุทธเจ้า โดยให้มีเทวดา นางฟ้า นำพระสงฆ์ เดินเรียงแถวตามลำดับรับบาตร จากพุทธศาสนิกชน และมีมโหรีถวายเชิด พระพุทธรูปนำหน้าแถวพระสงฆ์ เป็นการส่งเสด็จพระพุทธเจ้าจากสวรรค์

๓) หลังตักบาตรแล้ว มีการอาราธนาศีล สมาทานศีล แผ่เมตตา และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้กับญาติผู้ล่วงลับและสรรพสัตว์^{๓๓}

สรุปได้ว่า พุทธศาสนิกชน มีแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติที่เรียกว่า ศาสนพิธี ซึ่งเป็นพิธีกรรมของพุทธศาสนาสำหรับให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางให้รู้ชั่วดีแล้วนำไปสู่ความเลื่อมใสศรัทธา ตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติตนและบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้าและสร้างความรัก ความสามัคคีให้เกิดขึ้นในหมู่คณะ

๒.๕ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านคุณธรรมของนักเรียน

การเรียนรู้เป็นการแสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมที่มีการเปลี่ยนแปลง อันเป็นผลเนื่องมาจากประสบการณ์ที่แต่ละคนได้ประสบมา การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่บุคคลได้พยายามปรับพฤติกรรมของตน เพื่อเข้ากับสภาพแวดล้อมตามสถานการณ์ต่าง ๆ จนสามารถบรรลุถึงเป้าหมายตามที่แต่ละบุคคลได้ตั้งไว้

หลักธรรมในการปลูกฝังคุณธรรม

ศีลธรรม คือ วิธีการกระทำหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลของการกระทำนั้น ๆ ถ้าการกระทำดี ย่อมจะก่อให้เกิดผลที่ดีได้ผลที่ดีดังกล่าวคือ ความสุขนั่นเอง วิธีการกระทำที่ดีจึงเป็นการกระทำตามหลักศีลธรรม ในพระพุทธศาสนา พระพุทธองค์ตรัสสอนโดยเน้นการกระทำ หรือหลักการ เช่นเดียวกันแต่การกระทำทุกอย่างจะต้องมีสติ คือ ระลึกรู้อยู่เสมอว่าจะทำ พูดหรือคิดสิ่งใด และจะต้องมีปัญญา คือ ความรู้รอบ รู้อย่างรอบคอบ รู้ให้ถ้วนถี่อีกด้วย การกระทำเช่นนั้นจะให้ผล เป็นอย่างไร ทุกข์หรือสุข ถ้ารู้

^{๓๓} พระมหามานัส กิตติสาโร, ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ม.๑, หน้า ๒๐๔-๒๑๓.

ว่าจะให้ผลเป็นสุขทั้งแก่ตนและสังคมแล้ว จึงควรกระทำในประโยชน์ตนแลสังคม แม้จะไม่ได้ประโยชน์แต่ตน หากแต่ได้ประโยชน์แก่สังคม พระพุทธองค์ยังให้เลือกเอาประเด็นหลัง แต่ถ้าวุ่นแ่ใจว่าจะเกิดความทุกข์โทษแล้ว ควรเว้นให้ห่างไกล^{๓๔} ดังนั้น ในหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา พุทธองค์จึงตระหนักยิ่งทั้งในหลักการและผลที่จะเกิดขึ้นด้วย ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่าผู้มีปัญญาควรรักษาจิตที่เห็นได้ยากยิ่ง ละเอียดยิ่ง ย่อมไปหาแต่อารมณ์ที่ปรารถนา เพราะจิตที่คุ้มครองแล้วย่อมนำสุขมาให้

ฉะนั้นหลักในการประพฤติดีที่จะต้องมีความสุข เพราะความสุขเป็นสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาอันเป็นผล แต่จะเกิดผลได้จะต้องมีหลักการที่จะต้องปฏิบัติ ในพระพุทธศาสนาคุณุหัตถ์ หรือชาวบ้านจะต้องมีความสุขได้ต้องพยายามปฏิบัติตามหลัก เบญจศีล เบญจธรรม อันเป็นธรรมที่ให้บุคคลเป็นมนุษย์สมบูรณ์ได้

เบญจศีล มาจากคำสองคำ คือคำว่า เบญจ แปลว่า ๕ และคำว่า ศีล แปลว่า ปกติ รวมเป็นเบญจศีล คือ ศีล ๕ ประการ หมายถึงการรักษากายวาจาให้เป็นปกติ โดยสรุปได้แก่การงดเว้นจากการทำความชั่วทั้งปวงนั่นเอง ศีลนั้นเป็นข้อปฏิบัติเบื้องต้น เพื่อคอยควบคุมความประพฤติให้เรียบร้อยดีงาม ไม่ทำความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น รวมทั้งสังคมส่วนรวมเป็นคุณธรรมที่ช่วยผดุงสังคมให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุขไว้ทุกชั่วอายุ ทำให้สังคมมนุษย์มีความรักความปรารถนาดีต่อกัน เคารพในสิทธิของกันและกัน ดังนั้น ศีลจึงถือเป็นข้อปฏิบัติสำหรับมนุษย์ทุกคนที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ^{๓๕} เบญจศีลนั้นมี ๕ ประการ ได้แก่

- ๑ . ปาณาติปาตา เวระมะณี เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์
- ๒ . อะทินนาทานา เวระมะณี เจตนางดเว้นจากการลักทรัพย์
- ๓ . กามสุมิจจาจารา เวระมะณี เจตนางดเว้นจากการประพฤติดีผิดทางประเวณี
- ๔ . มุสาวาทา เวระมะณี เจตนางดเว้นจากการกล่าวเท็จ

๕. สุราเมรยะมัชชปะมาทัฏฐานา เวระมะณี เจตนางดเว้นจากการดื่มสุราเมรัยและของมึนเมา

เบญจศีลทั้ง ๕ ข้อนี้ ท่านจัดเป็นสิกขาบท คือ ข้อที่พึงศึกษาและปฏิบัติมิให้ขาดหรือด่างพร้อยด้วยประการทั้งปวง

^{๓๔}บุญมี แท่นแก้ว, จริยศาสตร์, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๒๕.

^{๓๕}สำนักงานคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรมศึกษาขั้นตรี ฉบับปรับปรุงใหม่ที่ประกาศใช้ปัจจุบัน, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๓๖.

เบญจธรรม แปลว่า ธรรม ๕ ประการ เป็นธรรมข้อที่ควรปฏิบัติคู่กับเบญจศีล หรือศีล ๕ ประการ เบญจธรรมนี้เป็นข้อปฏิบัติที่สนับสนุนให้การรักษเบญจศีลมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จัดเป็นคู่ ๆ ได้ดังต่อไปนี้

ข้อที่ ๑ เมตตากรุณา หมายถึง ความคิดปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ปราศจากความทุกข์ ด้วยประการทั้งปวง ไม่คิดเบียดเบียนผู้อื่นให้ลำบากเดือดร้อน เมื่อผู้อื่นมีทุกข์ก็พลอยหวนใจไปด้วย เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมให้มนุษย์ในสังคมมีความเมตตาปรานีและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน เช่น บิณฑบาต มีความรักในบุตร ไม่คิดอาฆาตพยาบาทต่าง ๆ เป็นต้น เบญจธรรมนี้คู่กับเบญจศีลข้อที่ ๑ คือ เว้นจากการฆ่าสัตว์

ข้อที่ ๒ สัมมาอาชีวะ หมายถึง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ ไม่ผิดกฎหมายบ้านเมือง คุณธรรมข้อนี้เป็นเครื่องสนับสนุนให้ผู้มีศีลสามารถรักษาศีลไว้ได้อย่างมั่นคง การเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ เช่น การทำมาหากินโดยสุจริตเที่ยงธรรม เว้นจากมิจฉาอาชีวะที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่นและสังคมทั่วไป เบญจธรรมข้อนี้คู่กับเบญจศีลข้อที่ ๒ คือการเว้นจากการลักทรัพย์

ข้อที่ ๓ กามสังวร หมายถึง ความสำรวมระวังในกามให้ยินดีพอใจในคู่ครองของตน เท่านั้น ชายที่มีภรรยาแล้วไม่พึงประพฤตินอกใจภรรยาเป็นเด็ดขาด และต้องเอาใจใส่ยกย่องภรรยา ตามสมควรแก่ฐานะ และภรรยาก็ต้องดูแลปรนนิบัติ เอาอกเอาใจสามีให้มีความสุข เบญจธรรมข้อนี้คู่กับเบญจศีลข้อที่ ๓ คือ เว้นจากการประพฤติดีกในกาม

ข้อที่ ๔ สัจจา หมายถึง ความมีสัตย์ คือ มีความจริงใจ ซื่อตรงทั้งต่อตนเอง มิตรสหาย และเพื่อนร่วมงาน รักษาจะเท่าชีวิต มีความสุจริตยุติธรรมในใจ พูดคำไหนเป็นคำนั้น ผิดก็ยอมรับ ผิด ถูกก็ว่าไปตามนั้น ไม่มีลำเอียง เป็นผู้มีความสัตย์เป็นที่เชื่อถือได้ ไม่กลับไปกลับมา อันจะมีผลทำให้ผู้อื่น เชื่อถือในถ้อยคำ ยอมรับนับถือในความสุจริต เบญจธรรมข้อนี้คู่กับเบญจศีลข้อที่ ๔ คือ เว้นจากการพูดเท็จ

ข้อที่ ๕ สติสัมปชัญญะ หมายถึง ความมีสติรอบคอบฝึกฝนตนเองมิให้หลงประมาทมัวเมา สติ ได้แก่ ความระลึกได้ในขณะที่ทำ พูด คิดอะไรก็ตาม ต้องพยายามตั้งสติให้ดี สัมปชัญญะ ได้แก่ ความรู้สึกรู้ตัวในขณะที่ทำ พูด หรือคิด เช่นเดียวกัน สติสัมปชัญญะนั้นเป็นธรรมที่มาคู่กัน เป็นธรรมที่มีอุปการะมากคือไม่เกิดความประมาทพลั้งเผลอ เมื่อจะทำ จะพูด จะคิด ก็จะเป็นไปด้วยความเรียบร้อย ตามหลักธรรมเบญจธรรมข้อนี้คู่กับ เบญจศีลข้อที่ ๕ คือ เว้นจากการดื่มสุราและเมรัย³⁶

³⁶ ณาจารย์สำนักพิมพ์เสียงเชียง, หนังสือเรียนธรรมศึกษาชั้นตรี ฉบับมาตรฐาน บูรณาการชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเชียง, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒๘.

สรุปได้ว่า เบญจศีล เบญจธรรม จึงเป็นหลักธรรมที่จะต้องปฏิบัติคู่กัน หลักเบญจศีลนั้น ใ้หม่มนุชยลเว้นจากการไม่ประพฤติชั่ว เมื่อไม่ประพฤติชั่วแล้วจะต้องพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น เป็น การพัฒนาตนเองดังนั้นจะต้องมีปฏิบัติตามหลักเบญจธรรมด้วย จึงจะถือว่าเป็นผู้ประพฤติดี ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม และการประพฤตินให้เป็นประโยชน์แต่สังคม หรือ ส่วนรวมจะทำให้สำเร็จ และให้เกิดประสิทธิภาพในการทำงานในด้านที่ดีนั้น จะต้องมีความคุณธรรมที่ จะช่วยให้สำเร็จ หรือความเจริญก้าวหน้าในทางด้านคุณธรรมจริยธรรมดังประสงค์ คือ อิทธิบาท ๔ ประการ ได้แก่

๑. ฉันทะ ความพึงพอใจหรือต้องการที่จะทำ หรือใ้ใจจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนา จะทำให้ได้ผลดียิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒. วิริยะ ความเพียรหรือขยันหมั่นเพียรประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม แะงั้น อดทน เอาธุระ ไม่ทอดทิ้ง

๓. จิตตะ ความคิดหรือตั้งใจรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยใจให้ ฟู้งชานเลื่อนลอยไป

๔. วิมังสา ความไตร่ตรองหรือทบทวน ได้แก่ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตรา หาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้นมีการวางแผนวัดผล คิดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง ผู้มีคุณธรรม ๔ ประการ ข่อมเจริญก้าวหน้าในชีวิตเป็นอย่างดี เราอยู่ในสังคมเดียวกัน มี มนุษยธรรม คือ เบญจศีล เบญจธรรม เป็นพื้นฐานชีวิต ครุ่นคิดใน กุศลกรรมบถ คือทางก่อความดี งาม ความฉลาด ซึ่งจะใ้หม่มนุชยลเราประพฤติดีอยู่ในศีลธรรม

กุศลกรรมบถ กรรมที่เป็นทางแห่งกุศล ทางที่ผู้ใดทำแล้วถือว่าเป็นการทำความดี มี ๑๐ ประการ คือ³⁷

ทางกายกรรม ๓ ได้แก่

๑. ปาณาติปาตา เวระมะณี	(เว้นจากการฆ่าสัตว์)
๒. อะทินนาทานา ทานา เวระมะณี	(เว้นจากการลักทรัพย์)
๓. กาเมสุมิจฉาจารา เวระมะณี	(เว้นจากการประพฤติผิดในกาม)

ทางวจีกรรม ๔ ได้แก่

๑. มุสาวาทา เวระมะณี	(เว้นจากการพูดเท็จ)
๒. ปิสุณายะ วาจา ย เวระมะณี	(เว้นจากการพูดส่อเสียด)
๓. ผรุสยะ วาจา ย เวระมะณี	(เว้นจากการพูดคำหยาบ)

³⁷ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒.

๔. สัมผัสปลาปา เวระมะณี (เว้นจากการพูดเพื่อเชื่อ)

ทางมนตรกรรม ๓ ได้แก่

๑. อะนะภิขมา (ไม่โลภอยากได้ของเขา)
๒. อัพยาบาท (ไม่ปองร้ายเขา)
๓. สัมมาทัญญิ (ไม่เห็นผิดจากคลองธรรม)

ผู้ดีผู้ประเสริฐทางด้านคุณธรรมจริยธรรม จะต้องปฏิบัติ จะต้องบำเพ็ญให้มีในตนเป็น นิตย หรือเป็นปกตินิสัย ผู้ที่แผ่เมตตา จะทำให้ผู้นั้นมีเมตตากรุณาย่อมถึงความสมบูรณ์พูนสุข โดยนัยตรงกันข้ามนี้ กระแสจิตอันระคนด้วยเมตตากรุณานั้นย่อมปรุงใจของผู้แผ่เมตตานั่นเองให้ สงบเยือกเย็น และในโอกาสเดียวกันก็ไปคลี่คลายความมุ่งร้ายในจิตใจของผู้คิดร้ายต่อเราให้คลาย ความเหี้ยมโหดลงด้วย พระพุทธองค์ทรงสรุปอานิสงส์ (ประโยชน์) ของเมตตาไว้ ๑๐ ประการ คือ ๑) นอนหลับสบาย ๒) ตื่นขึ้นก็สบาย ๓) ไม่ฝันร้าย ๔) เป็นที่รักของมนุษย์ ๕) เป็นที่รักของ อมนุษย์ ๖) เทวดาคุ้มครองรักษา ๗) คู่กันอันตรายต่าง ๆ ๘) จิตใจตั้งมั่นด้วยดี ๙) ผิวพรรณผ่องใส ๑๐) ไม่ตายอย่างหลงใหลลืมนสติ^{๓๘}

การอยู่ร่วมกันในสังคมก็มีความสุข ถ้าหากทุกคนเป็นผู้ประพฤติดี แต่อย่างไรก็ตาม การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียนจึงเป็นสิ่งจำเป็นมากในสังคมปัจจุบัน เพื่อปลูกฝังให้ นักเรียนเป็นผู้ที่มีมารยาท มีความเคารพในสิ่งที่ดีงาม มีสัมมาคารวะ ต่อผู้อื่น

การระ คือ ความเคารพ ความนับถืออย่างหนักแน่น , ความเอื้อเฟื้อด้วยกิริยาที่นอบน้อม เช่น การลูกรับ ฯลฯ รวมถึงการประพฤติมารยาทอย่างอื่นด้วยความตั้งใจ ไม่กระด้างกระเดื่อง มี ๖ ประการ ได้แก่

๑. พุทธคารวตา – ความเคารพนับถือพระพุทธเจ้า
๒. ธัมมคารวตา – ความเคารพนับถือพระธรรม
๓. สังฆคารวตา – ความเคารพนับถือพระสงฆ์
๔. ลิกขาคารวตา – ความเคารพเอื้อเฟื้อในการศึกษา
๕. อัปปรมาทคารวตา – ความเคารพเอื้อเฟื้อในความไม่ประมาท
๖. ปฏิสันถารคารวตา – ความเคารพเอื้อเฟื้อในการทำปฏิสันถาร^{๓๙}

เมื่อนักเรียนรู้จักสัมมาคารวะ ให้ความเคารพได้อย่างถูกต้องแล้ว การอยู่ร่วมกันก็จะมี ความสุขในสังคม ทำให้เกิดความรักความสามัคคีให้หมู่คณะ เมื่อจากกันไปยอมทำให้ระลึกถึงกัน

^{๓๘} ทัศนะธรรมวัดป่าโสมพนัส, ท้าวตรเข้า - เย็น และมหาสติปัญญาฐานสูตร แปล, (สกตนคร : สำนักพิมพ์ไวยไหม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๓.

^{๓๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๒๔/๓๑๕.

สารานิยธรรม คือ ธรรมที่เป็นที่ตั้งแห่งความระลึกถึงกัน (เป็นที่เคารพนับถือของผู้อื่น สมานสามัคคีกลมเกลียวในหมู่คณะไว้ได้ เป็นไปเพื่อสงเคราะห์กันและกัน) มี ๖ ประการ คือ

๑. เข้าไปตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยขวนขวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยกาย มีพยาบาลภิกษุไข้ เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา
๒. เข้าไปตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือช่วยขวนขวายในกิจธุระของเพื่อนกันด้วยวาจา เช่น กล่าวสั่งสอน เป็นต้น ด้วยจิตเมตตา
๓. เข้าไปตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา ในเพื่อนภิกษุสามเณรทั้งต่อหน้าและลับหลัง คือคิดแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เพื่อนกัน
๔. แบ่งปันลาภที่ตนได้มาแล้วโดยชอบธรรมให้แก่เพื่อนภิกษุสามเณรไม่หวงไว้บริโภคนำเฉพาะผู้เดียว
๕. รักษาศีลบริสุทธิเสมอกันกับเพื่อนพระภิกษุสามเณรอื่น ๆ ไม่ทำตนให้เป็นที่ยังเกียจของผู้อื่น

๖. มีความเห็นร่วมกันกับภิกษุสามเณรอื่น ไม่วิวาทกับใครๆ เพราะมีความเห็นผิดกัน

ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้กับนักเรียน กลุ่มโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนาการจัดหลักสูตรในการเรียนการสอนจึงนำหลักธรรม “ไตรสิกขา” นำมาใช้ในหลักสูตรอย่างเป็นระบบในการดำเนินชีวิต ๓ ด้าน ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา สิกขา คือการศึกษาที่ฝึกอบรมพัฒนาชีวิต ๓ ด้านนั้น มีดังนี้

๑. สิกขา / การฝึกศึกษา ด้านสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม จะเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคม คือเพื่อนมนุษย์ ตลอดจนสรรพสัตว์ หรือสิ่งแวดล้อมทางวัตถุก็ตาม ด้วยอินทรีย์ (เช่น ตา หู) หรือด้วยกาย วาจา ก็ตาม เรียกว่า ศีล (เรียกเต็มว่า อธิศีลสิกขา)

๒. สิกขา / การฝึกศึกษา ด้านจิตใจ เรียกว่า สมาธิ (เรียกเต็มว่า อธิจิตตสิกขา)

๓. สิกขา / การฝึกศึกษา ด้านปัญญา เรียกว่า ปัญญา (เรียกเต็มว่า อธิปัญญาสิกขา)

การศึกษานั้น มี ๓ อย่าง เรียกว่า สิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งพูดด้วยถ้อยคำของคณยุคปัจจุบันว่าเป็นระบบการศึกษาที่ทำให้บุคคลพัฒนาอย่างมีบูรณาการ และให้มนุษย์เป็นองค์รวมที่พัฒนาอย่างมีดุลยภาพ

เมื่อมองจากแง่ของสิกขา ๓ จะเห็นความหมายของสิกขาแต่ละอย่างดังนี้

๑. ศีล คือ สิกขาหรือ การศึกษาที่ฝึกในด้านการสัมพันธ์ติดต่อกับปฏิบัติจัดการกับ

สิ่งแวดล้อม ทั้งทางวัตถุและทางสังคม ทั้งด้วยอินทรีย์ต่าง ๆ และด้วยพฤติกรรมทางกาย-วาจา พูดอีกอย่างหนึ่งว่า การมีวิถีชีวิตที่ปลอดเวรภัยไร้การเบียดเบียน หรือการดำเนินชีวิตที่เกื้อกูลแก่สังคมและแก่โลก

๒. สมาธิ คือ ศึกษา หรือ การศึกษาที่ฝึกในด้านจิต หรือระดับจิตใจได้แก่การพัฒนาคุณสมบัติต่าง ๆ ของจิต ทั้งในด้านคุณธรรม เช่น เมตตา กรุณา ความมีไมตรี ความเห็นอกเห็นใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความสุภาพอ่อนโยน ความเคารพ ความซื่อสัตย์ ความกตัญญู ในด้านของความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความกล้าหาญ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความมุ่งมั่นแน่วแน่ ความมีสติ สมาธิ และในด้านความสุข เช่น ความมีปีติ อิ่มใจ ความมีปราโมทย์ร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่นผ่องใส ความรู้สึกพอใจ สรุปคือ พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพ และสุขภาพของจิต

๓. ปัญญา คือ ศึกษาหรือการศึกษาที่ฝึกหรือพัฒนาในด้านการรู้ความจริง เริ่มตั้งแต่ความเชื่อที่มีเหตุผล ความเห็นที่เข้าสู่แนวทางของความเป็นจริง การรู้จักหาความรู้ การรู้จักพิจารณา การรู้จักวินิจฉัย ไตร่ตรอง ทดลอง ตรวจสอบ ความรู้เข้าใจ ความหยั่งรู้เหตุผล การเข้าถึงความจริง การนำความรู้มาใช้ในการแก้ไขปัญหา และคิดการต่าง ๆ ในทางเกื้อกูลสร้างสรรค์ เฉพาะอย่างยิ่ง เน้นการรู้ตรงตามความเป็นจริง หรือรู้เห็นตามที่เป็นจริง ตลอดจนรู้แจ้งความจริงที่เป็นสากลของสิ่งทั้งปวง จนถึงขั้นรู้เท่าทันธรรมชาติของโลกและชีวิต ที่ทำให้มีจิตใจเป็นอิสระ ปลอดภัย ไร้ทุกข์ เข้าถึงอิสรภาพโดยสมบูรณ์⁴⁰

๒.๖ แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน จึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ที่ช่วยให้ผู้เรียนได้นำองค์ความรู้ ทักษะจากการเรียนรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียนมาปฏิบัติกิจกรรมพัฒนาตนเองเพื่อ **เป็นคนดี** มีคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย และมีจิตสำนึก สาธารณะที่ดีงาม **เป็นคนมีปัญญา** ในการใช้ทักษะชีวิต การคิด การสื่อสาร การแก้ปัญหาและการใช้เทคโนโลยี และเป็น **คนมีความสุข** ในการดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง โดยอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างสร้างสรรค์

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ มุ่งให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองตามศักยภาพ พัฒนาอย่างรอบด้านเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็นผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝัง และสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม สามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้ใช้องค์ความรู้ ทักษะและเจตคติ จากการเรียนรู้

⁴⁰ พระธรรมปิฎก, (ป.อ. ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับเติม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ธรรมสภา, ๒๕๔๕), หน้า ๓๕๑.

๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ และประสบการณ์ของผู้เรียนมาปฏิบัติกิจกรรมเพื่อช่วยให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญ ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้เทคโนโลยี ซึ่งจะส่งผลในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ เกิดทักษะการทำงาน และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมีความสุขในฐานะเป็นพลเมืองไทยและพลโลก

หลักการ

กิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมีหลักการสำคัญ ดังนี้

- ๑ . มีเป้าหมายของการจัดกิจกรรมที่ชัดเจน เป็นรูปธรรม และครอบคลุมผู้เรียนทุกคน
- ๒ . เป็นกิจกรรมที่ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองอย่างรอบด้านเต็มตามศักยภาพตามความสนใจ ความถนัด ความต้องการ เหมาะสมกับวัยและวุฒิภาวะ
- ๓ . เป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังและส่งเสริมจิตสำนึกในการบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมในลักษณะต่างๆ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ
- ๔ . เป็นกิจกรรมที่ยึดหลักการมีส่วนร่วม โดยเปิดโอกาสให้ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน องค์กร และหน่วยงานอื่น มีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม

เป้าหมาย

การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนมุ่งส่งเสริมและพัฒนาให้ผู้เรียนใช้ความรู้ ทักษะ และประสบการณ์จากการเรียนรู้ไปพัฒนาตนเองให้เกิดสมรรถนะสำคัญ ๕ ประการ ได้แก่ ความสามารถในการสื่อสาร ความสามารถในการคิด ความสามารถในการแก้ปัญหา ความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต และความสามารถในการใช้เทคโนโลยีอันจะนำไปสู่คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ๘ ประการ ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ได้แก่ รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย ใฝ่เรียนรู้ อยู่อย่างพอเพียง มุ่งมั่นในการทำงาน รักความเป็นไทย และมีจิตสาธารณะ

แนวการจัดกิจกรรม

สถานศึกษาจัดให้ผู้เรียนทุกคนเข้าร่วมกิจกรรม โดยมีแนวการจัดกิจกรรม ดังนี้
ให้ผู้เรียนปฏิบัติกิจกรรมตามความสนใจ ให้ผู้เรียนได้ปฏิบัติกิจกรรมผ่านประสบการณ์ที่หลากหลาย ฝึกการทำงาน ที่สอดคล้องกับชีวิตจริง ตลอดจนสะท้อนความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ของผู้เรียน

จัดกิจกรรมอย่างสมดุลทั้ง ๓ ลักษณะ คือ กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ โดยจัดกิจกรรมรายบุคคล กิจกรรมกลุ่ม ทั้งในและนอกสถานศึกษาอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง

จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนเป็นผู้ดำเนินการ โดยการศึกษาและใช้ข้อมูลประกอบการวางแผน
 อย่างเป็นระบบ เน้นการคิดวิเคราะห์ และใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการดำเนินกิจกรรมใช้กระบวนการ
 มีส่วนร่วมและการเรียนรู้แบบร่วมมือมากกว่าเน้นการแข่งขัน บนพื้นฐานการปฏิบัติตามวิถี
 ประชาธิปไตย และจัดให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเผยแพร่กิจกรรม

ขอบข่ายการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน

สถานศึกษาต้องจัดกิจกรรมให้ครบทั้ง ๓ ลักษณะ คือ กิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน
 และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์ โดยสามารถจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนได้หลากหลาย
 รูปแบบและวิธีการ โดยมีขอบข่ายดังนี้

เป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ๘ กลุ่มสาระการเรียนรู้ให้กว้างขวางลึกซึ้งยิ่งขึ้น ใน
 ลักษณะเป็นกระบวนการเชิงบูรณาการโดยยึดหลักคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนสามารถบูรณาการ
 ระหว่างกิจกรรมแนะแนว กิจกรรมนักเรียน และกิจกรรมเพื่อสังคมและสาธารณประโยชน์

เป็นกิจกรรมที่ตอบสนองความสนใจ ความถนัด และความต้องการของผู้เรียน ตามความ
 แตกต่างระหว่างบุคคล เน้นการให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของวิชาความรู้ อาชีพ และการดำเนินชีวิตที่ดีงาม
 ตลอดจนเห็นแนวทางในการศึกษาต่อและการประกอบอาชีพ

เป็นกิจกรรมที่ปลูกฝังและส่งเสริมจิตสำนึกการทำประโยชน์ต่อสังคมในลักษณะต่าง ๆ
 สนับสนุนค่านิยมที่ดีงามและเสริมสร้างคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ตามหลักสูตรแกนกลาง
 การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

เป็นกิจกรรมที่ฝึกการทำงานและการให้บริการด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเอง
 และต่อส่วนรวม เพื่อเสริมสร้างความมีน้ำใจ ความเอื้ออาทร ความเป็นพลเมืองดี และความ
 รับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว และสังคม⁴¹

สรุปได้ว่า การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สามารถพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ พัฒนาอย่าง
 รอบด้านเพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งร่างกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม เสริมสร้างให้เป็น
 ผู้มีศีลธรรม จริยธรรม มีระเบียบวินัย ปลูกฝังและสร้างจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม
 สามารถจัดการตนเองได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข

⁴¹แนวทางการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียน, สืบค้นข้อมูล เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๕๔,

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเรื่อง “การศึกษาการเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนวัดบูรณาวาส เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ” ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัยที่มีผู้ศึกษาในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

ชัชฎาพร มาลารัตน์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “กิจกรรมกลุ่มที่มีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่” ซึ่งมีวัตถุประสงค์คือ เพื่อการศึกษาผลการใช้กิจกรรมกลุ่มในการพัฒนาบุคลิกภาพก่อนและหลังการใช้กิจกรรมกลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า ภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มนักเรียนมีคะแนนเฉลี่ย ในด้านความเชื่อมั่นในตนเอง ด้านความมนุษยสัมพันธ์ และพฤติกรรมด้านสังคมเพิ่มขึ้นกว่าก่อนการเข้าร่วมกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕^{๔๒}

พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงษ์น้อย) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “แนวคิดและวิธีการทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนา” ผลการศึกษาสรุปได้ว่า แนวคิดการจัดเถาทางพระพุทธศาสนาเป็นการเน้นกระบวนการพัฒนาให้มีคุณภาพชีวิต โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือพระนิพพาน ส่วนวิธีการจัดเถาในสถาบันครอบครัวพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญต่อองค์ประกอบทั้งที่เป็นองค์ประกอบภายในและภายนอกตัวบุคคลปลูกฝังให้พัฒนาตนเองทั้งด้านพฤติกรรมจิตใจ และสติปัญญาอย่างครบถ้วน โดยต้องกระทำอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เล็กจนเติบโต โดยที่บุคคลเกี่ยวข้องต้องปฏิบัติตนเป็นกัลยาณมิตรในการส่งเสริมการจัดเถาให้บรรลุผล^{๔๓}

อภิญา เวชชัย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาการศึกษา” ซึ่งจากการศึกษาได้มีข้อสรุปผล และข้อเสนอแนะที่น่าสนใจ ดังนี้

๑. ความสนใจส่วนบุคคล ได้แก่ พ่อแม่ ผู้ปกครอง ที่มีความสนใจรายบุคคลต่อผลการเรียนความประพฤติการปรับตัวและปัญหาอื่น ๆ ในตัวลูกหลานเป็นเบื้องต้น

๒. ลักษณะกลุ่มพ่อแม่ที่รวมตัวกันเองจากความสัมพันธ์ส่วนตัว เช่น เป็นพ่อแม่ ผู้ปกครองของเด็ก ๆ ที่เรียนห้องเดียวกัน มีโอกาสพบปะกันบ่อย ๆ และพัฒนาเป็นกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ

^{๔๒}ชัชฎาพร มาลารัตน์, “กิจกรรมกลุ่มที่มีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่), ๒๕๔๓, บทคัดย่อ.

^{๔๓}พระมหาบุญเพียร ปุณณวิริโย (แก้ววงษ์น้อย), “แนวคิดและวิธีการทางสังคมในสถาบันครอบครัวตามแนวพระพุทธศาสนาเชียงใหม่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๔, หน้า ๑๑๓.

๓. ลักษณะกลุ่มพ่อแม่ที่รวมตัวกันจากการเข้าร่วมกิจกรรมบางด้านของโรงเรียน เช่น การเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครช่วยงานด้านต่าง ๆ เช่น การเป็นวิทยากรพิเศษ เป็นต้น รูปแบบนี้จะได้รับความร่วมมือจากพ่อแม่ ผู้ปกครองที่มีเวลา มีความสนใจ หรือความชำนาญพิเศษในกิจกรรมต่าง ๆ และเป็นการเข้าร่วมกับทางโรงเรียนตามวาระของงานกิจกรรมนั้นๆ⁴⁴

ศาสตราจารย์ ดร. แก้วทอง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การสร้างแผนการสอนรายวิชา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนา โดยวิธีสอนแบบพุทธวิธี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จังหวัดราชบุรี” ผลการศึกษาการวิจัยสรุปได้ว่า ๑) แผนการสอนรายวิชา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนาโดยวิธีสอนแบบพุทธวิธี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จังหวัดราชบุรีมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้สอนในโรงเรียน และ ๒) ครูอาจารย์ผู้สอนรายวิชาเห็นด้วยกับแผนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น⁴⁵

พระมหาไชยา ชยสิทธิ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา” ผลการวิจัยพบว่า ๑) บทบาทและวิธีการสอนของพระภิกษุ ครูในโรงเรียน มีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษาว่ามีความเหมาะสมในระดับค่อนข้างมาก และมีความคาดหวังต่อพระภิกษุที่ทำการสอนธรรมศึกษาไว้สูงมาก ในด้านการสอน โดยต้องการให้พระภิกษุใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย ไม่เน้นการสอนแบบบรรยาย จะทำให้นักเรียนเบื่อธรรมะ และพระภิกษุบางรูปยังมีความไม่พร้อมในการสอนหลายอย่าง เช่น ความรู้ ความแม่นยำในหลักสูตร และความหลากหลายในวิธีการสอนเด็ก ๒) วิธีการสอนของพระภิกษุนักเรียนธรรมศึกษาเห็นว่าวิธีการสอนของพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษามีความเหมาะสมในระดับเหมาะสมค่อนข้างมาก มีความคาดหวังต่อพระภิกษุในด้านการใช้อุปกรณ์การสอนที่หลากหลาย สร้างบรรยากาศในห้องเรียนให้สนุกสนานไม่เครียดกับวิชาการ เปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็น และมีกิจกรรมร่วมอื่นๆ ในการเรียนการสอนวิชาธรรมะ และ ๓) หลักสูตรธรรมศึกษา พระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา มีความเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรธรรมศึกษาทั้งในส่วนที่เป็นข้อดีและข้อเสียตามประสบการณ์การสอนไม่แตกต่างกัน⁴⁶

⁴⁴สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักงานกฤษฎมณตรี, “การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ผู้ปกครองในการพัฒนาการศึกษา” รายงานการวิจัย (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วัฒนาพานิช, ๒๕๔๔), หน้า ๘๔.

⁴⁵ศาสตราจารย์ ดร. แก้วทอง, “การสร้างแผนการสอนรายวิชา ส ๐๔๘ พระพุทธศาสนาโดยสอนแบบพุทธวิธี สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๔ จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๕, บทคัดย่อ.

⁴⁶พระมหาไชยา ชยสิทธิ, “ศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนที่มีต่อพระภิกษุผู้สอนธรรมศึกษา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖, บทคัดย่อ.

แสงนภา ภักดีศิริวงษ์ ได้ศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนาในการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรมนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐ จังหวัดนนทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ด้านการตั้งสอนอบรมทางด้านจริยธรรม พระภิกษุส่วนมากให้การตั้งสอน อบรมมากกว่าสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง และเมื่อนักเรียนมาประกอบกิจกรรมที่วัดเนื้อหาที่พระภิกษุตั้งสอน มากที่สุด คือ ความเมตตา กรุณา ความกตัญญู ๒) ด้านการสนับสนุนกิจกรรมทางด้านการส่งเสริมจริยธรรมพระ ภิกษุ ส่วนมากมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาต่างๆ การจัดโครงการอบรมศีลธรรมนักเรียนในภาคฤดูร้อน การจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน โดยเป็นผู้ให้ความร่วมมือแก่คณะ ครู-อาจารย์และผู้จัด และให้การสนับสนุนด้านอุปกรณ์และสถานที่ ๓) ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาแก่นักเรียน พระภิกษุส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาทั่วไป ได้แก่ปัญหาทางการเรียน การเงิน สุขภาพ วิธีการให้คำแนะนำปรึกษา โดยส่วนมากให้คำแนะนำปรึกษาที่วัด เมื่อนักเรียนไปปฏิบัติกิจกรรมที่วัด และ ๔) ด้านการเป็นสื่อกลางระหว่างโรงเรียนกับชุมชนพระภิกษุส่วนมากเคยมีส่วนร่วมในการชักชวนฆราวาสเข้าร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาการทำบุญ ตักบาตร และพิธีพุทธมาฆะ วิธีการที่พระภิกษุใช้ในการชักชวนสมาชิกในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมมากที่สุด คือ การบอกกล่าวแก่สมาชิกในชุมชนเมื่อสมาชิกในชุมชนมาประกอบกิจกรรมทางศาสนา⁴⁷

พระจรรณู ยิ่งยืน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาของนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา” ผลจากการศึกษาในครั้งนี้พบว่าปัจจัยที่ส่งเสริมการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาของนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา ส่วนมากจะเป็นในเรื่องความเชื่อทางพุทธศาสนา (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒) รองลงมาคือ ประโยชน์ที่ได้รับหลังการเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนา (ค่าเฉลี่ย ๓.๖๕) ส่วนปัจจัยด้านอื่นที่อยู่ในระดับปานกลาง ในการสนับสนุนทางสังคมของสถาบันการศึกษา (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๕) แรงจูงใจ (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๓) ค่านิยม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๖) และลักษณะการเข้าร่วมกิจกรรม (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ (๒.๖๖

ปัญหาและอุปสรรคที่พบส่วนใหญ่เป็นประเด็นด้านความร่วมมือ และการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชมรม อีกทั้งระยะเวลาในการจัดกิจกรรมไม่เหมาะสมกับวันหยุดของนิสิตในแต่ละชั้นปี รวมทั้งรูปแบบในการจัดกิจกรรมไม่มีจุดเด่นที่ดึงดูดให้คนเข้าร่วมในกิจกรรมทางพุทธศาสนา การเสนอแนวทางการแก้ปัญหา ในด้านของระยะเวลา ควรมีการกำหนดเวลาที่แน่นอน ในกิจกรรมบางอย่าง เช่นการทำบุญตักบาตรทุกวันพระ ส่วนกิจกรรมรณรงค์อื่น ๆ ควรดูความ

⁴⁷แสงนภา ภักดีศิริวงษ์, “การมีส่วนร่วมของสถาบันศาสนาในการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนักเรียนโรงเรียนมัธยมศึกษาของรัฐ จังหวัดนนทบุรี”, *ปริญาญศึกษาสาตรมหาบัณฑิต* , สาขาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๘, บทคัดย่อ.

เหมาะสมของนิสิตที่เป็นกลุ่มเป้าหมายในแต่ละชั้นปี ควรมีการประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึง และปรับเปลี่ยนรูปแบบการจัดกิจกรรมให้มีความตื่นตื้นเต้นน่าสนใจ เช่น การจัดทำ Walk ally เป็นต้น⁴⁸

พันธ์ศักดิ์ เครือวงศ์ ได้ทำการศึกษาเรื่อง “คุณธรรมที่จำเป็นของครูผู้สอนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนชุมชนดงแคนใหญ่ ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอลำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร” ผลการวิจัยพบว่า ครูผู้ปฏิบัติหน้าที่การสอนเห็นว่าคุณธรรมที่จำเป็นสำหรับครูผู้สอนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนชุมชนดงแคนใหญ่ ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอลำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร โดยรวมอยู่ในระดับมาก อันดับแรกคือ ด้านความซื่อตรงเที่ยงธรรม รองลงมา คือ ด้านความมีระเบียบวินัยและคุณธรรม ด้านความสัจในการพูด การกระทำ และความจริงจัง ด้านการอุทิศตน เสียสละ และมุ่งมั่น และด้านความซื่อสัตย์สุจริต ตามลำดับ⁴⁹

สุวิมล สมไชย ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนยโสธรพิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนโรงเรียนยโสธรพิทยาคมมีความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน ในด้านบุคลิกภาพของครูผู้สอน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก ด้านการวัดผลประเมินผลการเรียนการสอน ด้านเนื้อหาวิชาในหลักสูตร และด้านปัจจัยที่สนับสนุนการเรียนการสอน มีความพึงพอใจอยู่ในระดับปานกลาง

นักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ และช่วงชั้นที่ ๔ มีความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู โดยรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยนักเรียนช่วงชั้นที่ ๓ มีความพึงพอใจมากกว่านักเรียนช่วงชั้นที่ ๔⁵⁰

วันเพ็ญ นามกร ได้ทำการศึกษาเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การสอนแบบบูรณาการแนวพุทธ” ผลการวิจัยพบว่า

⁴⁸ พระจรรยา ยั่งยืน, “การเข้าร่วมกิจกรรมทางพุทธศาสนาของนิสิตมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา”, การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต , มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๒๕๔๕, บทคัดย่อ.

⁴⁹ พันธ์ศักดิ์ เครือวงศ์, “คุณธรรมที่จำเป็นของครูผู้สอนในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนชุมชนดงแคนใหญ่ ตำบลดงแคนใหญ่ อำเภอลำเขื่อนแก้ว จังหวัดยโสธร, สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, บทคัดย่อ.

⁵⁰ สุวิมล สมไชย, “ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู : ศึกษาเฉพาะกรณีโรงเรียนยโสธรพิทยาคม อำเภอเมือง จังหวัดยโสธร”, สารนิพนธ์ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, บทคัดย่อ.

๑. พระพุทธเจ้าทรงมีจุดมุ่งหมายในการสอน มีหลักการสำคัญในการสอนทั้งในส่วน
ของเนื้อหาและในส่วนของผู้เรียน วิธีการสอนของพระพุทธเจ้าก็มีหลากหลาย พระองค์ทรง
ผสมผสานวิธีการต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดปัญญา

๒. หลักการสอนของพระพุทธเจ้าที่ใช้แนวทางแบบบูรณาการเช่นกัน คือ การเรียนรู้
ตามสภาพจริง, การเรียนรู้ด้วยตนเอง, การเรียนรู้ร่วมกัน, การเรียนรู้จากธรรมชาติ และการเรียนรู้
จากการปฏิบัติ พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนแบบบูรณาการมาแล้วในครั้งพุทธกาล

๓. การประยุกต์หลักการของพระพุทธเจ้ามาใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้สอน ผู้เรียน
และต่อระบบการเรียนรู้ จะช่วยให้ครูผู้สอนสอนเด็กได้ง่ายขึ้น เข้าใจเด็กมากขึ้น และช่วยให้เด็กเกิด
ปัญญาได้เร็วขึ้น⁵¹

ปราณิสรา การเที่ยง ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการสอน
ของครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ ๓-๔ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษากำแพงเพชร เขต ๑” ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่เรียนกับครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน
มีความพึงพอใจต่อการสอนของครูพระในทุกด้าน และโดยรวมอยู่ในระดับมาก และผลการ
เปรียบเทียบความพึงพอใจระหว่างนักเรียนชายกับนักเรียนหญิง ผลการวิจัยพบว่า แตกต่างกันอย่าง
มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ โดยนักเรียนหญิงมีความพึงพอใจต่อการสอนของครูพระ
มากกว่านักเรียนชาย⁵²

เพียงพร วัฒนาไชย ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สาระ
พระพุทธศาสนาโดยใช้บทเรียนสำเร็จรูปเรื่องโอวาท๓ ชั้นประถมศึกษาปีที่๓” สาระพระพุทธศาสนา
เป็นสาระที่ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์อยู่ในเกณฑ์ที่ไม่น่าพอใจเท่าที่ควร โดยเฉพาะในโรงเรียนขยายโอกาส
ทางการศึกษา ซึ่งยังขาดครูผู้สอนที่มีความรู้และทักษะ นอกจากนี้นักเรียนในระดับประถมศึกษาและ
มัธยมศึกษาซึ่งเป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานมีความสนใจใฝ่รู้ในสาระพระพุทธศาสนามาก่อนข้างน้อย การ
จัดหลักสูตรการเรียนการสอนสาระพระพุทธศาสนามาก่อนข้างเน้นเนื้อหาเน้นหลักการ ทฤษฎี ขาดการ
เชื่อมโยงกับระดับการศึกษาต่าง ๆ และการสอนของครูส่วนมากเน้นการอธิบายโดยครูเป็นผู้พูดให้
นักเรียนฟัง ไม่ได้มีการวางแผนการสอนและไม่ได้มีการใช้สื่อการสอน จึงส่งผลให้นักเรียนไม่
บรรลุผลดังกล่าว การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีความมุ่งหมายเพื่อ๑) พัฒนาแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

⁵¹วันเพ็ญ นามกร, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์การสอนแบบบูรณาการแนวพุทธ” **สารนิพนธ์**
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๐, บทคัดย่อ.

⁵²ปราณิสรา การเที่ยง, “ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการสอนของครูพระสอนศีลธรรมใน
โรงเรียนที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ ๓-๔ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำแพงเพชร เขต ๑”, **สารนิพนธ์**
ศาสนศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย), ๒๕๕๑, บทคัดย่อ.

ที่มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์๘๐/๘๐๒) เพื่อศึกษาดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ๑) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สาระพระพุทธศาสนา เรื่อง โอวาท ๓ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ผลการศึกษาค้นคว้าปรากฏดังนี้

๑ . แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และบทเรียนสำเร็จรูป สาระพระพุทธศาสนา เรื่อง โอวาท ๓ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ที่ผู้ศึกษาค้นคว้าสร้างขึ้น มีประสิทธิภาพ ๘๗.๘๒/๘๑.๑๕ ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ ๘๐/๘๐ ที่ตั้งไว้

๒ . ค่าดัชนีประสิทธิผลของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และบทเรียนสำเร็จรูปสาระพระพุทธศาสนา เรื่อง โอวาท ๓ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ มีค่าเท่ากับ ๐.๖๗๔๘ แสดงว่า นักเรียนมีความก้าวหน้าในการเรียนร้อยละ ๖๗.๔๘

๓ . นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ มีความพึงพอใจต่อการเรียนโดยใช้แผนการจัดกิจกรรม การเรียนรู้และบทเรียนสำเร็จรูป สาระพระพุทธศาสนา เรื่อง โอวาท ๓ โดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด

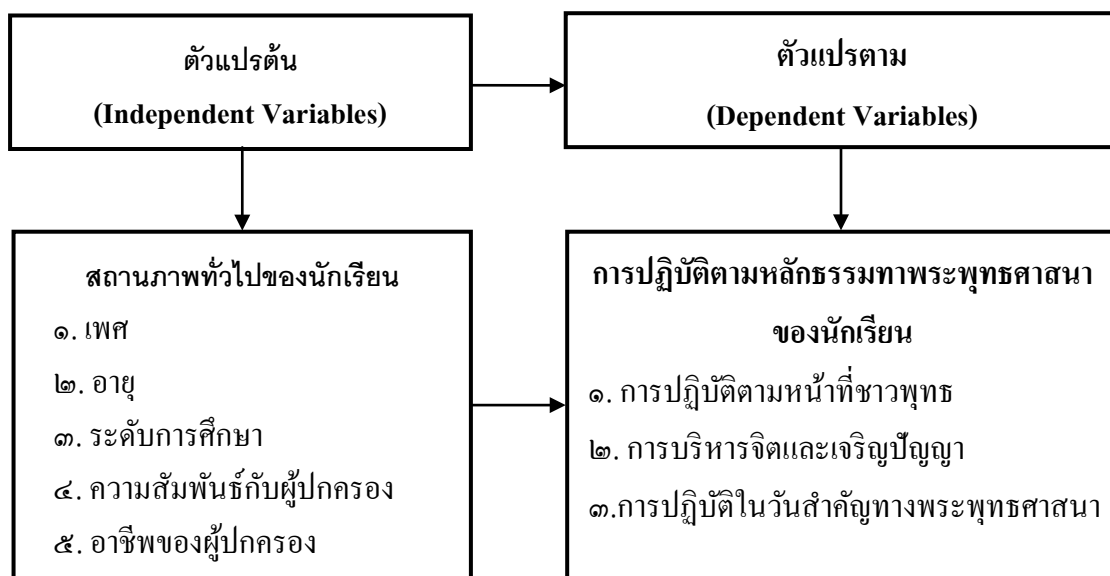
โดยสรุป แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้และบทเรียนสำเร็จรูปสาระพระพุทธศาสนา เรื่องโอวาท ๓ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓ ที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ช่วยพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนให้ดีขึ้น สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในเนื้อหาหรือสาระอื่น ๆ ได้ ดังนั้นครูผู้สอนสมควรได้รับการสนับสนุนส่งเสริมและนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้⁵³

จากงานวิจัยดังกล่าวสรุปได้ว่า การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ในวิชาพระพุทธศาสนามีบทบาทในการช่วยเหลือในกิจกรรมการเรียนการสอนได้เป็นอย่างมาก ซึ่งเป็นการช่วยเหลือโรงเรียนให้ความรู้แก่นักเรียนได้ฝึกปฏิบัติ ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ จนเกิดพฤติกรรมที่ดีที่พึงประสงค์ในตัวนักเรียน อย่างไรก็ตามในการเข้าไปสอนพระพุทธศาสนาเพื่อปลูกฝังคุณธรรมให้กับนักเรียนจะประสบผลสำเร็จได้ ก็ต้องได้รับความร่วมมือกับทางโรงเรียน เพื่อให้เกิดการพัฒนาการที่ดีของเด็กและเยาวชนให้ประสบความสำเร็จ มีจิตสีกที่ดี มีคุณธรรม จริยธรรม ชำรงไว้ซึ่งคุณงามความดี และใช้ชีวิตอย่างพอคิมีความสุขต่อไป

⁵³เพียงพร วัฒนาไชย, “การพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สาระพระพุทธศาสนาโดยใช้บทเรียนสำเร็จรูป เรื่องโอวาท ๓ ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๓”, วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต , สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๑, บทคัดย่อ.

๒.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง “การเข้าร่วมกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ด้านคุณธรรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนวัดปรณาวาส เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” จึงนำมาสรุปเป็นกรอบแนวคิดและตัวแปรในการศึกษาวิจัยได้ดังนี้

แผนภูมิที่ ๒.๑ แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย